

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЄРЬОМКА ДАНИЛО ВІКТОРОВИЧ

УДК 352.07:323.21 (043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Д.В. Єрьомка

Науковий керівник Гавкалова Наталія Леонідівна, доктор економічних наук, професор

Дисертація є ідентичною іншим примірником дисертації

Голова спеціалізованої вченої ради ДФ. __

д.е.н., професор _____

Харків – 2025

АНОТАЦІЯ

Єрѡмка Д. В. Удосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства. – Кваліфікована наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, 2025.

Дисертаційне дослідження зосереджено на вдосконаленні теоретичних засад, методологічних підходів і формуванні практичних рекомендацій щодо ефективної співпраці органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства.

Актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю підвищення ефективності співпраці між органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства. Основними факторами, що обґрунтовують важливість цієї теми, є зростаюча роль громадянського суспільства у сучасних демократичних процесах, потреба у ширшому залученні громадян до ухвалення рішень на місцевому рівні, посилення принципів прозорості та підзвітності влади, а також покращення якості надання публічних послуг.

Підтвердження основної гіпотези дослідження матиме значущі теоретичні та практичні наслідки, оскільки підкреслить важливість тісної взаємодії між органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства для забезпечення сталого розвитку територій і покращення якості життя населення.

В умовах демократичного розвитку суспільства важливо забезпечити ефективну взаємодію між ОМС та ІГС, що сприятиме підвищенню рівня життя населення, вирішенню актуальних проблем громади та покращенню якості надання послуг. Однак, на практиці взаємодія між цими суб'єктами часто

стикається з певними труднощами, що не дуже позитивно впливає на результативність місцевого управління.

Аналіз нормативно-правової бази щодо взаємодії органів місцевого самоврядування з організаціями громадянського суспільства, а також вивчення та узагальнення наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів засвідчили необхідність подальшого глибшого дослідження цієї проблематики. Зокрема, недостатньо розробленими залишаються управлінські аспекти, зокрема методологічні засади взаємодії в сучасних умовах, форми співпраці та визначення типів моделей, що й зумовило вибір основних напрямів дисертаційного дослідження.

В результаті дослідження було встановлено, недостатньо досліджені аспекти: роль громадських організацій в інтеракціях з органами місцевого самоврядування; концептуальні межі ІГС та їхній вплив на соціокультурну сферу. Критичний огляд чинної нормативно-правової бази, що регулює діяльність ІГС в Україні, виявив її недосконалість та прогалини.

Проведено аналіз ключових теоретичних концепцій, що визначають сутність понять «громадськість», «громадянськість», «громадянське суспільство» та «інститути громадянського суспільства». Зазначені поняття є фундаментальними елементами демократичних держав та відіграють важливу роль у механізмах формування та реалізації державної політики.

Аналіз наукової літератури підтвердив наступні висновки: громадянське суспільство розглядається як нормативна концепція, яка заохочує різних соціальних суб'єктів до громадянської та, певною мірою, політичної активності. При цьому вплив на державну політику та політичне життя в цілому постійно здійснюється через діяльність ІГС, формування громадської думки у своєму середовищі, організацію та проведення публічних заходів та акцій.

Існує кілька підходів до визначення форм взаємодії органів місцевого самоврядування з організаціями громадянського суспільства. Зокрема, за

функціональним призначенням виділяють три основні групи: 1) залучення організацій громадянського суспільства до процесу ухвалення рішень (передусім через механізми консультування); 2) здійснення громадського контролю за діяльністю органів влади (переважно адміністративного характеру); 3) спільна реалізація суспільно значущих програм і проєктів.

Аналіз існуючих підходів дозволив сформулювати нове бачення дефініції громадянського суспільства, а саме те, громадянське суспільство поєднує приватну і публічну сферу, включаючи мережу громадських організацій і структур, які функціонують на публічно-політичній арені з метою задоволення потреб та інтересів різноманітних за своїми ознаками та розмірами соціальних груп. Дане визначення встановлює зв'язок між приватною та публічною сферами; наголошує на ролі мережі громадських організацій та структур: виходячи за рамки традиційного розуміння «громадянського суспільства» як сукупності громадян, зазначено важливість інституційного виміру; акцентує на публічно-політичній арені: цей акцент підкреслює не лише задоволення потреб, а й вплив ГС на процеси формування та імплементації політики; вказує на різноманітність соціальних груп: виходячи за рамки однорідного суспільства, зазначено потреби та інтереси різних соціальних груп.

Дослідження підтвердило, що громадянське суспільство відіграє ключову роль у соціальному розвитку, виконуючи низку важливих функцій.

Аналіз сучасного стану громадянського суспільства в Україні виявив низку факторів, які стримують громадську активність і ускладнюють ефективну роботу інститутів громадянського суспільства у сфері захисту прав та реалізації законних інтересів громадян. Серед ключових проблем варто відзначити: відсутність конструктивного діалогу між владою та громадськістю, що проявляється у закритості, непрозорості та бюрократизації державних структур; недосконалість законодавчої бази, що обмежує можливості громадянського суспільства у впливі на державну політику; обмеженість фінансових ресурсів та несприятливі

податкові умови для діяльності громадських організацій. Крім того, існує недостатня інтеграція громадських організацій у процес ухвалення управлінських рішень, що обмежує їхню реальну участь у формуванні державної політики.

Використано підходи до аналізу моделей взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством, зокрема, розширено характеристику механізмів партнерства (публічно-приватні ініціативи, консультативні ради, грантові програми, платформи для діалогу та делеговане управління) та їхнього впливу на розвиток демократичних процесів.

Досліджено роль громадянського суспільства у демократизації публічного управління, обґрунтовано його значення як посередника між громадянами та державними структурами, що забезпечує прозорість, підзвітність влади та формування суспільно орієнтованої політики.

Здійснено аналіз ключових факторів впливу на Індекс сталості організацій громадянського суспільства (CSOSI), з акцентом на необхідність фінансової незалежності ГО, вдосконалення механізмів громадського контролю, розширення цифрових платформ для взаємодії та підвищення рівня участі громадян у політичному процесі.

Автором запропоновано модель становлення громадянськості в особистості – це комплексне поняття, що охоплює процес формування свідомості, цінностей, знань, навичок та поведінки, що дозволяють людині усвідомлювати себе як частину суспільства та брати участь у його житті.

Запропоновано соціальний механізм взаємодії органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства, який виконує функцію контролю та впливу. Він складається з трьох основних структурних компонентів: культурно-історичний компонент, що охоплює ментальні особливості, традиції та звичаї, які впливають на характер взаємодії між владою та громадянським суспільством; інституційний компонент, що включає нормативно-правові акти, правила та процедури, які формально регулюють цю взаємодію; світоглядний

компонент, що відображає систему цінностей, моральних принципів та переконань, які визначають суспільне сприйняття публічного управління та громадянської активності. Цей підхід дозволяє більш комплексно оцінити механізми контролю та впливу громадянського суспільства на органи влади, а також забезпечує ширше розуміння процесів співпраці.

Розроблено структурно-функціональну модель розвитку взаємодії ОМС та ІГС, яка базується на ключових принципах демократичного врядування. Вона передбачає активне впровадження органами місцевого самоврядування інноваційних інструментів, таких як цифрові платформи участі, механізми громадського контролю та нові форми публічно-приватного партнерства. Ці інструменти спрямовані на максимальне задоволення потреб суспільства. Ця модель представляє більш цілісний і практично орієнтований підхід до розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування з ІГС. Модель акцентує увагу на важливості інновацій, задоволенні потреб громадян і збалансованому розвитку структурних елементів взаємодії. Замість абстрактного опису соціальних взаємодій, ця модель зосереджена саме на взаємодії органів місцевого самоврядування з ІГС, що дозволяє більш точно ідентифікувати ключові елементи, що впливають на ефективність взаємодії, і розробити механізми їх удосконалення.

Обґрунтовано необхідність застосування субсидіарного підходу у взаємодії органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства. Цей підхід передбачає спільну відповідальність за дотримання демократично ухвалених законів, а також сприяє активності та ініціативності всіх учасників процесу.

Запропоновано напрями зміцнення громадського контролю з метою підвищення підзвітності та відповідальності органів державної влади, зокрема шляхом унормування вимог до звітності, регламентації превентивних процедур, розробки та затвердження критеріїв ефективності діяльності, а також

удосконалення методичного забезпечення оцінки й перевірки державних витрат. Громадський контроль виступає вагомим механізмом у демократичному управлінському процесі, який доцільний і важливий як для ОПУ, адже допомагає виявити недоопрацювання та виробити альтернативних ефективні шляхи впровадження публічних політик; так і для ІГС, тому що демонструє їх активну позицію та зацікавленість у вирішенні власних проблем.

Розроблено напрями вдосконалення механізмів взаємодії органів публічного управління та інститутів громадянського суспільства з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу. Запропоновані заходи охоплюють: 1) посилення громадського контролю та підвищення підзвітності й відповідальності органів державної влади, зокрема: унормування вимог до звітності та регламентація превентивних процедур; розробка, узгодження та затвердження критеріїв ефективності діяльності; удосконалення методичного забезпечення оцінки та перевірки державних витрат; 2) оптимізацію інформаційно-комунікаційного механізму взаємодії між органами державного управління та інститутами громадянського суспільства, що передбачає: покращення комунікаційних зв'язків і підвищення ефективності адміністративних та управлінських процесів; забезпечення належного рівня інформаційної безпеки; впорядкування механізмів зворотного зв'язку між владою та громадянами; створення експертно-аналітичного супроводу для прийняття рішень; імплементацію сучасних інформаційно-моніторингових платформ; максимальне впровадження електронного документообігу.

Дослідження показало, що у воєнний час роль інститутів громадянського суспільства у законотворчості, безпеці та соціальній сфері зростає. Їхня активність призвела до внесення змін до чинного законодавства. Однак ІГС в Україні стикаються з проблемами щодо отримання інформації, комунікації з ОМВ та використання інструментів громадської участі. Це пов'язано з прогалинами у законодавстві, яке не враховує особливості такої взаємодії під час війни.

Вирішення цієї правової проблеми є перспективним напрямком для подальших досліджень.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці та впровадженні методичних і практичних рекомендацій, спрямованих на покращення взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства. Зокрема, результати дослідження впроваджено в діяльність ГО «Еліта націй» (довідка №11 від 15.02.2024); Мереф'янської міської ради Харківської області (довідка №6070 від 12.12.2024); Харківської громадської організації «Єврорегіон «Слобожанщина»» (довідка №13/12 від 13.12.2024).

Окремі результати дисертаційної роботи Єрьомки Данила Вікторовича «Удосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства» є частинами госпдоговірної науково-дослідної роботи Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця по темі № 218-46 «Методичне забезпечення цифровізації публічного управління в сфері середньої освіти», підрозділ 2.3 Формування цифрової компетентності педагогів у процесі цифровізації сфери середньої освіти в Україні 0123U103357, довідка № 87/2024 від 05.12.2024), що підтверджує актуальність та цінність його напрацювань.

Ключові слова: взаємодія, територіальні громади, інститути громадянського суспільства, органи місцевого самоврядування, сталий розвиток, об'єднані територіальні громади, соціально-економічний розвиток, комунікація, організаційне забезпечення, органи державної влади, децентралізація, зв'язки з громадськістю, суспільство, регіональна політика, партнерство.

ABSTRACT

Eremka D. V. Improving the interaction of local self-government bodies and civil society institutions. – Qualified scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 281 “Public Management and Administration”. – Simon Kuznets Kharkiv National University of Economic, Kharkiv, 2025.

The dissertation research focuses on improving theoretical foundations, methodological approaches and developing practical recommendations for effective cooperation between local governments and civil society institutions.

The relevance of this research is due to the need to increase the effectiveness of cooperation between local governments and civil society institutions. The main factors justifying the importance of this topic are the growing role of civil society in modern democratic processes, the need for wider involvement of citizens in decision-making at the local level, strengthening the principles of transparency and accountability of government, as well as improving the quality of public services.

Confirmation of the main hypothesis of the research will have significant theoretical and practical consequences, as it will emphasize the importance of close interaction between local governments and civil society institutions to ensure sustainable development of territories and improve the quality of life of the population.

In the conditions of democratic development of society, it is important to ensure effective interaction between local governments and civil society organizations, which will contribute to raising the standard of living of the population, solving urgent community problems and improving the quality of service provision. However, in practice, the interaction between these entities often encounters certain difficulties, which does not have a very positive effect on the effectiveness of local government.

Analysis of the regulatory framework for the interaction of local governments with civil society organizations, as well as the study and generalization of scientific works by domestic and foreign authors, have shown the need for further in-depth research into this issue. In particular, management aspects remain insufficiently developed, in particular the methodological principles of interaction in modern

conditions, forms of cooperation and determining the types of models, which determined the choice of the main directions of the dissertation research.

As a result of the study, it was established that the following aspects have not been sufficiently researched: the role of civil society organizations in interactions with local governments; the conceptual boundaries of civil society organizations and their impact on the socio-cultural sphere. A critical review of the current regulatory framework regulating the activities of CSOs in Ukraine revealed its imperfections and gaps.

An analysis of key theoretical concepts that define the essence of the concepts of "publicity", "citizenship", "civil society" and "civil society institutions" was conducted. These concepts are fundamental elements of democratic states and play an important role in the mechanisms of forming and implementing state policy.

An analysis of the scientific literature confirmed the following conclusions: civil society is considered as a normative concept that encourages various social subjects to civic and, to a certain extent, political activity. At the same time, the influence on state policy and political life in general is constantly exerted through the activities of CSOs, the formation of public opinion in their environment, the organization and holding of public events and campaigns.

There are several approaches to determining the forms of interaction between local governments and civil society organizations. In particular, three main groups are distinguished by functional purpose: 1) involvement of civil society organizations in the decision-making process (primarily through consultation mechanisms); 2) public control over the activities of government bodies (mainly administrative); 3) joint implementation of socially significant programs and projects.

The analysis of existing approaches allowed us to form a new vision of the definition of civil society, namely, that civil society combines the private and public spheres, including a network of public organizations and structures that operate in the public and political arena in order to meet the needs and interests of social groups of

various characteristics and sizes. This definition establishes a connection between the private and public spheres; emphasizes the role of a network of public organizations and structures: going beyond the traditional understanding of "civil society" as a collection of citizens, the importance of the institutional dimension is noted; focuses on the public and political arena: this emphasis emphasizes not only the satisfaction of needs, but also the influence of civil society on the processes of policy formation and implementation; indicates the diversity of social groups: going beyond the framework of a homogeneous society, the needs and interests of different social groups are noted.

The study confirmed that civil society plays a key role in social development, performing a number of important functions.

An analysis of the current state of civil society in Ukraine revealed a number of factors that restrain public activity and complicate the effective work of civil society institutions in the field of protecting the rights and realizing the legitimate interests of citizens. Among the key problems it is worth noting: the lack of constructive dialogue between the authorities and the public, which is manifested in closedness, opacity and bureaucratization of state structures; imperfection of the legislative framework, which limits the possibilities of civil society to influence state policy; limited financial resources and unfavorable tax conditions for the activities of public organizations. In addition, there is insufficient integration of public organizations into the process of making management decisions, which limits their real participation in the formation of state policy.

Approaches to the analysis of interaction models between local governments and civil society are used, in particular, the characteristics of partnership mechanisms (public-private initiatives, advisory councils, grant programs, platforms for dialogue and delegated management) and their impact on the development of democratic processes are expanded.

The role of civil society in the democratization of public administration is investigated, its importance as an intermediary between citizens and state structures,

which ensures transparency, accountability of government and the formation of socially oriented policies, is substantiated.

An analysis of key factors influencing the Civil Society Organizations Sustainability Index (CSOSI) was carried out, with an emphasis on the need for financial independence of NGOs, improving public control mechanisms, expanding digital platforms for interaction and increasing the level of citizen participation in the political process.

The author proposed a model of the formation of citizenship in an individual - this is a complex concept that encompasses the process of forming consciousness, values, knowledge, skills and behavior that allow a person to realize himself as part of society and participate in its life.

A social mechanism of interaction between public administration bodies and civil society institutions is proposed, which performs the function of control and influence. It consists of three main structural components: a cultural and historical component, which covers mental characteristics, traditions and customs that affect the nature of interaction between authorities and civil society; an institutional component, which includes regulatory legal acts, rules and procedures that formally regulate this interaction; a worldview component that reflects the system of values, moral principles and beliefs that determine the public perception of public administration and civic activity. This approach allows for a more comprehensive assessment of the mechanisms of control and influence of civil society on government bodies, and also provides a broader understanding of cooperation processes.

A structural and functional model of the development of interaction between local governments and CSOs has been developed, which is based on the key principles of democratic governance. It provides for the active implementation by local governments of innovative tools, such as digital participation platforms, public control mechanisms and new forms of public-private partnership. These tools are aimed at maximum satisfaction of the needs of society. This model represents a more holistic and practically

oriented approach to the development of interaction between local governments and CSOs. The model focuses on the importance of innovation, meeting the needs of citizens and balanced development of structural elements of interaction. Instead of an abstract description of social interactions, this model focuses specifically on the interaction of local governments with CSOs, which allows for a more accurate identification of key elements that affect the effectiveness of interaction and the development of mechanisms for their improvement.

The need for a subsidiary approach in the interaction of public administration bodies with civil society institutions is substantiated. This approach assumes joint responsibility for compliance with democratically adopted laws, and also promotes the activity and initiative of all participants in the process.

Directions for strengthening public control are proposed in order to increase the accountability and responsibility of public authorities, in particular by standardizing reporting requirements, regulating preventive procedures, developing and approving performance criteria, and improving the methodological support for the assessment and verification of public spending. Public control is a significant mechanism in the democratic management process, which is appropriate and important for both the public administration and civil society, as it helps to identify shortcomings and develop alternative effective ways of implementing public policies; and for CSOs, because it demonstrates their active position and interest in solving their own problems.

Directions for improving the mechanisms of interaction between public administration bodies and civil society institutions have been developed, taking into account the experience of the European Union countries. The proposed measures include: 1) strengthening public control and increasing the accountability and responsibility of state authorities, in particular: standardizing reporting requirements and regulating preventive procedures; developing, agreeing and approving performance criteria; improving methodological support for the assessment and verification of public expenditures; 2) optimizing information- communication mechanism for interaction

between state administration bodies and civil society institutions, which includes: improving communication links and increasing the efficiency of administrative and management processes; ensuring an appropriate level of information security; streamlining feedback mechanisms between authorities and citizens; creating expert and analytical support for decision-making; implementing modern information and monitoring platforms; maximum implementation of electronic document flow.

The study showed that during wartime, the role of civil society institutions in lawmaking, security and the social sphere increased. Their activity led to amendments to the current legislation. However, CSOs in Ukraine face problems in obtaining information, communicating with civil society and using public participation tools. This is due to gaps in the legislation, which does not take into account the specifics of such interaction during wartime. Solving this legal problem is a promising direction for further research.

The practical significance of the results obtained lies in the development and implementation of methodological and practical recommendations aimed at improving the interaction of local governments with civil society institutions. In particular, the results of the study were implemented in the activities of the NGO "Elite of Nations" (reference No. 11 dated 02/15/2024); Merefyansk City Council of Kharkiv Region (reference No. 6070 dated 12/12/2024); Kharkiv Public Organization "Euroregion "Slobozhanshchyna"" (reference No. 13/12 dated 12/13/2024).

Individual results of the dissertation work of Danylo Viktorovych Yermka "Improving the interaction of local government bodies and civil society institutions" are parts of the economic contract research work of the Semyon Kuznets Kharkiv National Economic University on the topic No. 218-46 "Methodological support for the digitalization of public administration in the sphere of secondary education", subsection 2.3 Formation of digital competence of teachers in the process of digitalization of the sphere of secondary education in Ukraine 0123U103357, certificate No. 87/2024 dated 05.12.2024), which confirms the relevance and value of his work.

Keywords: interaction, territorial communities, civil society institutions, local government bodies, sustainable development, united territorial communities, socio-economic development, communication, organizational support, public authorities, decentralization, public relations, society, regional policy, partnership.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях України:

1. Полатай В.Ю., Єрьомка Д.В. Деякі аспекти взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства. *Наукові перспективи. Серія «Механізми державного управління*, 2021. № 10(16). С. 447–457. (фахове видання, категорія Б)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10\(16\)-447-457](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10(16)-447-457)

Посилання: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/725/727>

Особистий внесок здобувача: проведено теоретичний та практичний аналіз аспектів взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства в умовах розвитку та усталення громадянського суспільства у демократичній державі.

2. Лукашев С.В., Зілінська А.С., Єрьомка Д.В. Взаємодія громадянського суспільства й держави: теоретичний аспект. *Наукові перспективи. Серія «Державне управління»*, 2022. № 1(9). С. 174–186. (фахове видання, категорія Б)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(9\)-174-186](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(9)-174-186)

Посилання: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1004/1003>

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано необхідність визначення теоретичних аспектів щодо взаємодії громадянського суспільства й держави

3. Гавкалова Н.Л., Єрьомка Д.В. Роль інститутів громадянського суспільства у процесах демократизації публічно-управлінської сфери. *Актуальні питання у*

сучасній науці. Серія «Державне управління», 2023. № 1(7). С. 134–146. (фахове видання, категорія Б).

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-134-146](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-134-146)

Посилання: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/3386/3401>

Особистий внесок здобувача: з'ясовано роль і значення державного регулювання в трансформації політичної культури під час демократизації громадянського суспільства.

4. Єрьомка Д.В., Табацький М. Г. Проблемні аспекти налагодження взаємодії органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*, 2023. № 1 (79). С. 85–92. (фахове видання, категорія Б)

DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2023.1.13>

Посилання: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2023/13.pdf

Особистий внесок здобувача: висвітлено та досліджено проблеми налагодження взаємодії органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства.

5. Єрьомка Д.В. Напрямки удосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства публічної влади в умовах війни в Україні. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*, 2023. № 5-6. С. 58–64. (фахове видання, категорія Б)

DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2023-5-10>

Посилання: <http://apie.org.ua/en/directions-for-improving-the-interaction-of-local-government-bodies-with-civil-society-institutions-of-the-public-authority-in-the-conditions-of-war-in-ukraine/>

6. Белікова Надія, Єрьомка Данило. Проектна діяльність як інструмент розвитку об'єднаної територіальної громади. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*, 2024, № 1. С. 32–36. (фахове видання, категорія Б)

<http://apie.org.ua/en/project-activity-as-a-development-tool-of-the-united-territorial-community/>

DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-1-7>

Особистий внесок здобувача: висвітлено практичні аспекти застосування проєктного підходу в забезпеченні розвитку територіальних громад, створених у межах децентралізації.

7. Єрьомка, Д., & Табацький, М. (2024). Роль інформаційних-комунікаційних технологій та громадянського суспільства у розвитку місцевого самоврядування. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*, 2024. Том 332. № 4. С. 352-357. (фахове видання (спец. 281), категорія Б)

<https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/505/511>

DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-54>

Особистий внесок здобувача: визначено та проаналізовано роль інформаційних технологій та активності громадянського суспільства у розвитку місцевого самоврядування, з'ясувано їх вплив на ефективність управління, рівень прозорості, доступність інформації та якість надання послуг громадянам.

Статті в інших виданнях:

8. Єрьомка Д. В., Кожуріна А. Д. Основні форми та напрями взаємодії органів державної влади з організаціями громадянського суспільства. *Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця*, 2024. № 1. С. 132–134.

<https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/07/MV-1-2024.pdf>

9. Nataliia Gavkalova, Danylo Yeromka, Maksym Tabatskyi. Analysis of mechanisms of interaction between public authorities and public organizations at the local level. *Public Administration and Law Review*, 2023. Issue 1 (13). Pp. 21–29. (Estonia)

<https://public.senchub.com/palr/index.php/palr/article/view/171>

<https://doi.org/10.36690/2674-5216-2023-1-21>

Матеріали і тези наукових конференцій

10. Єрьомка Д. В., Табацький М. Г. Реалізація соціального механізму взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства в умовах децентралізації. *Економіка відновлення міст: Зб. матеріалів Міжнародного урбаністичного форуму* (Київ, 22– 23 березня 2023 р.). Київський національний економічний університеті імені Вадима Гетьмана. К.: КНЕУ, 2023. С. 67–70.

11. Лукашев С. В., Єрьомка Д. В. Визначення ефективної моделі партнерства інститутів публічної влади та громадянського суспільства. *Розвиток партнерства ЄС – Україна в публічному управлінні (в рамках реалізації Модулю «Демократична децентралізація влади як європейський досвід державного управління» програми Erasmus+: Жан Моне)* (онлайн): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 25 листопада 2022 р.). Харків : ТОВ «Константа», 2022. С. 168–174.

12. Гавкалова Н.Л., Єрьомка Д.В. Електронне урядування в системі взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства. *The XXII International Scientific and Practical Conference «Multidisciplinary academic research, innovation and results»* (Prague, June 07 – 10, 2022). Prague, Czech Republic. 2022. P. 163–166.

13. Nataliia Gavkalova, Danylo Yaremko. Improving the efficiency of expenditure of local budgets of Ukraine. *2nd International conference on economics, accounting and finance (ICEAF)* (Tallinn, Estonia, November 05, 2021). Tallinn, Estonia, 2021. Pp. 147-149.

14. Єрьомка Д. Аспекти взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства. *Соціально-відповідальне суспільство: український та європейський контекст розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної*

конференції (м. Мелітополь, 10 грудня 2021 р.). Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Матаргана. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2021. С. 178–181.

15. Дворнік Я. І., Єрьомка Д. В. Шляхи підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів України. *Публічне управління: проблеми та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (Харків, 26 листопада 2021 р.). Харків : ТОВ «Константа», 2021. С. 451–455.

16. Гавкалова Н.Л., Єрьомка Д.В. Переваги використання цифровізації місцевого самоврядування. *Цифрова економіка як фактор інновацій та сталого розвитку суспільства: Тези доповідей IV міжнародної науково-практичної конференції учених та студентів* (Тернопіль, 7-8 грудня 2023 р.). Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя, 2023. С. 34–35.

17. Табацький М. Г., Єрьомка Д. В. Сучасний рівень взаємодії органів публічної влади із засобами масової комунікації. *Публічне управління: проблеми та перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (Харків, 23 листопада 2023 р.). Харків : ТОВ «Константа», 2023. С. 278–282.

18. Васюк, Н., Єрьомка Д., Табацький, М. Удосконалення інформаційно-комунікаційного механізму взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства в умовах воєнного стану. *Складові національної безпеки в умовах воєнного стану: Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю*. (Київ, 09-11 серпня 2023 р.). Видавництво "Друкарня Рута". 2023. С. 145–151.

ЗМІСТ

ВСТУП	22
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ	32
1.1. Теоретичні підходи до аналізу громадянського суспільства та його відносин з державою у понятійно-категорійному вимірі	32
1.2. Особливості взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства	49
1.3. Складова побудови взаємовідносин органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства	74
Висновки до розділу 1	91
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	95
2.1. Світовий досвід побудови ефективної взаємодії між органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства	95
2.2. Інститути громадянського суспільства як драйвери демократичних перетворень у системі публічного управління	116
2.3. Особливості взаємодії органів місцевого самоврядування та громадських організацій у сучасних українських реаліях	138
Висновки до розділу 2	152
РОЗДІЛ 3. ОПТИМІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО	155

СУСПІЛЬСТВА

3.1. Зміцнення довіри громадськості до органів місцевого самоврядування шляхом ефективного громадського контролю	155
3.2. Оптимізація комунікацій між органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством	164
3.3. Стратегії покращення співпраці органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства	173
Висновки до розділу 3	189
ВИСНОВКИ	192
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	196
ДОДАТКИ	218

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку України характеризується глибокими трансформаційними процесами, спрямованими на демократизацію управління, децентралізацію влади та посилення ролі громадянського суспільства. Особливої актуальності ці питання набувають в умовах війни, коли ефективна взаємодія між органами місцевого самоврядування (ОМС) та інститутами громадянського суспільства (ІГС) є критично важливою для забезпечення стійкості громад, координації гуманітарної допомоги, підтримки внутрішньо переміщених осіб та планування післявоєнної відбудови.

В умовах збройної агресії саме місцеве самоврядування та громадські ініціативи відіграють ключову роль у мобілізації ресурсів, забезпеченні безпеки, організації соціальної допомоги та формуванні стратегій відновлення. Проте ефективність цього партнерства стримується низкою факторів, серед яких можна виділити відсутність уніфікованих механізмів співпраці, недовіру між владою та громадськими організаціями, обмеженість фінансових і людських ресурсів, а також нерівномірний розвиток ІГС у різних регіонах України.

Зважаючи на ці виклики, пріоритетним завданням стає удосконалення взаємодії між ОМС та ІГС шляхом розширення інструментів комунікації, підвищення прозорості та відкритості управлінських процесів, створення сприятливих умов для залучення громадян до ухвалення рішень. Посилення цього партнерства сприятиме не лише підвищенню ефективності місцевого самоврядування, а й зміцненню демократичних інституцій, підготовці до післявоєнного відновлення країни та розвитку стійких громад.

Дослідженням та вивченням питання взаємодії ОМС та ІГС займалися багато вітчизняних науковців, зокрема: О. В. Бабкіна, В. М. Ковбасюк, І. О. Овчаренко, О. Ю. Білоус, С. В. Чухно, Н.Л. Гавкалова, Н.Т. Пак,

О.І. Пархоменко-Куцевіл та інші. Методи, форми та шляхи ефективного здійснення взаємодії досліджували, такі вчені: В.М. Алексєєв, О.О. Бабінова, В.В. Баштанник, Т.В. Бельська, Т.О. Бутирська, Н.М. Драгомирецька, В.М. Дрешпак, Н.П. Гаєва; взаємодію ОМС, суспільства та громадськості досліджували та аналізували – О.М. Крутій, О.В. Кулініч, В.О. Купрій, Н.А. Липовська, В.Я. Місюра, В.І. Надрага, І.В. Письменний, О.В. Радченко, О.М. Руденко, С.М. Серьогін, О.С. Твердохліб тощо.

У зарубіжній науковій літературі значний внесок у дослідження ефективної співпраці ОМС та ІГС зробили такі вчені, як Роберт Патнем, Девід Е. С. Кемпбелл, Джон С. Драйзек та інші. Їхні наукові праці стали теоретичною та методологічною основою для вивчення цієї теми, запропонували концепції, моделі та методики, які використовуються для аналізу та вдосконалення механізмів взаємодії між місцевою владою та громадянськими організаціями.

Дослідження співпраці ОМС з ІГС супроводжується методологічними та організаційними викликами, зумовленими специфікою цієї взаємодії. Важливого теоретичного та практичного значення набуває обґрунтування ефективних механізмів такої співпраці. Оптимізація взаємодії між місцевою владою та громадянськими організаціями сприяє зміцненню демократичних процесів та підвищенню ефективності управління громадами.

Представлене дисертаційне дослідження спрямоване на вирішення цих актуальних проблем та розробку науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення механізмів взаємодії між місцевою владою та громадянськими організаціями.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Окремі результати дисертаційної роботи Єрьомки Данила Вікторовича «Удосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства» є частинами госпдоговірної науково-дослідної роботи Харківського національного економічного університету імені Семена

Кузнеця по темі № 218-46 «Методичне забезпечення цифровізації публічного управління в сфері середньої освіти», підрозділ 2.3 Формування цифрової компетентності педагогів у процесі цифровізації сфери середньої освіти в Україні 0123U103357, довідка № 87/2024 від 05.12.2024), що підтверджує актуальність та цінність його напрацювань.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексний аналіз взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства в Україні. Дослідження спрямоване на виявлення та оцінку проблемних аспектів цієї взаємодії, а також розробку практичних рекомендацій для її вдосконалення. Очікувані результати покликані сприяти підвищенню ефективності співпраці між владою та громадянським суспільством, що є важливим чинником розвитку демократії та залучення громадян до процесів управління на місцевому рівні.

Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:

проаналізувати теоретичні та концептуальні основи взаємодії місцевого самоврядування та громадянського суспільства, включаючи систематизацію ключових понять та визначення їхніх функцій;

дослідити організаційно-правові механізми співпраці між громадськими організаціями та місцевою владою на основі українського та міжнародного досвіду, включаючи аналіз моделей співпраці в розвинених країнах;

оцінити практику взаємодії громадянського суспільства та органів місцевого самоврядування в Україні, зокрема в контексті реформ децентралізації, та визначити роль громадських організацій у розробці та впровадженні політик.

виявити та проаналізувати основні проблеми у співпраці громадянського суспільства з місцевою владою, а також визначити фактори, що впливають на ефективність цієї взаємодії;

сформулювати рекомендації щодо оптимізації механізмів взаємодії, спрямовані на підвищення ефективності місцевого самоврядування, розширення громадської участі та покращення якості надання послуг громадянам;

обґрунтувати стратегії покращення співпраці органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, включаючи розробку структурно-функціональної моделі та соціального механізму взаємодії;

запропонувати комплекс напрямів посилення громадського контролю над діяльністю органів місцевого самоврядування, включаючи інституціоналізацію механізмів підзвітності та розробку критеріїв оцінки ефективності;

виявити вплив ключових факторів на Індекс сталості організацій громадянського суспільства (CSOSI).

Об'єктом дослідження є процес співпраці органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства в Україні, зокрема у таких напрямках: реалізація державної політики на місцевому рівні; управління громадськими фінансами; підтримка громадських ініціатив; здійснення громадського контролю за діяльністю органів влади.

Предмет дослідження охоплює законодавчі, організаційні, соціально-психологічні та фінансові аспекти співпраці між місцевою владою та громадянським суспільством, аналіз їхніх сильних і слабких сторін, а також особливості взаємодії в конкретних регіонах. Особливу увагу приділено розробці пропозицій щодо вдосконалення цієї взаємодії у контексті реформи децентралізації.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на загальнонаукових та певних науково-практичних методах пізнання: *системний аналіз* – використаний для узагальнення наукових підходів до вивчення співпраці місцевої влади та громадянського суспільства; *формально-логічний метод* – застосований для уточнення понятійного апарату та класифікації механізмів взаємодії; *функціональний метод* – дозволив дослідити повноваження органів місцевого

самоврядування та напрями діяльності громадських організацій; *історичний метод* – використаний для аналізу еволюції законодавчого регулювання та практик взаємодії в незалежній Україні; *метод порівняння* – дозволив зіставити українські моделі співпраці громадянського суспільства з місцевою владою із міжнародним досвідом.

Застосування цих методів дало змогу комплексно оцінити взаємодію органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, визначити проблемні аспекти та розробити практичні рекомендації для їхнього подолання.

Інформаційна база дослідження ґрунтується на: законодавчих та нормативних актах України, що регулюють діяльність місцевого самоврядування та громадянського суспільства; місцевих нормативно-правових актах (статути громад, рішення місцевих рад тощо); статистичних даних Міністерства фінансів України, Міністерства розвитку громад та територій; звітів про реалізацію державних і міжнародних проєктів, спрямованих на підтримку місцевих громадських ініціатив; аналітичних дослідженнях зарубіжних та українських науковців з тематики децентралізації та громадської участі; результатах експертних опитувань і соціологічних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретичних засад, розробці методичних підходів та формуванні практичних рекомендацій щодо оптимізації взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства.

Основні результати дисертаційного дослідження, які визначають його наукову новизну, відображені в таких теоретичних і практичних положеннях:

удосконалено:

структурно-функціональну модель розвитку співпраці між місцевою владою та громадянським суспільством, яка базується на принципах відкритого врядування та передбачає впровадження інноваційних інструментів участі громадян, що дозволяє підвищити ефективність управління та рівень суспільної

довіри. На відміну від традиційних підходів запропонована модель має такі особливості: орієнтація на практичні механізми взаємодії; акцент на впровадженні інноваційних інструментів публічного управління; фокус на потребах громадян, що гарантує створення більш гнучких і результативних управлінських рішень, орієнтованих на забезпечення суспільних запитів; використання структурно-функціонального підходу, який дозволяє чітко визначити ролі, функції та механізми взаємодії, забезпечуючи ефективне управління на місцевому рівні;

соціальний механізм взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства, який виконує не лише функцію контролю, а й функцію впливу на якість прийняття управлінських рішень. Особливістю запропонованого механізму є його трирівнева структура – культурно-історичний, нормативно-правовий та ціннісний компоненти – що забезпечує багатовимірний підхід до демократизації управління. Цей підхід дозволяє сформуванню більш комплексне та глибоке розуміння процесів контролю у співпраці органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства, сприяючи підвищенню прозорості, ефективності та стійкості управлінських рішень;

комплекс напрямів посилення громадського контролю для забезпечення підзвітності та відповідальності органів державної влади, що включає інституціоналізацію механізмів підзвітності, розробку критеріїв оцінки ефективності, регламентацію залучення громадськості до прийняття рішень та створення методичного забезпечення для аналізу використання бюджетних ресурсів;

методичний підхід до визначення впливу ключових факторів на Індекс сталості організацій громадянського суспільства (CSOSI), з акцентом на врахування фінансової незалежності ГО, вдосконалення механізмів громадського контролю, розширення цифрових платформ для взаємодії та підвищення рівня участі громадян у політичному процесі. Унікальність цього підходу полягає у

тому, що вперше проведено визначення впливу CSOSI в країнах, які пройшли шлях відновлення після воєнних конфліктів, що дозволяє запропонувати ефективні стратегії для посилення стійкості громадянського суспільства в Україні;

дістало подальшого розвитку:

категоріально-понятійний апарат поняття «громадянське суспільство», як інтегрованої соціальної системи, що виступає посередником між приватною та публічною сферами, забезпечуючи баланс інтересів та формування суспільного порядку. Це дозволило поглибити розуміння його ролі в демократичному управлінні та створити підґрунтя для якісної моделі формування громадянина як активного учасника;

розширення та адаптація моделей співпраці між органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством шляхом комплексного аналізу типології механізмів партнерства (публічно-приватні ініціативи, консультативні ради, делеговане управління, цифрові платформи тощо) з урахуванням міжнародного досвіду та специфіки українського контексту, особливо в умовах війни та відбудови. Це дозволяє адаптувати найкращі практики до локальних потреб і підвищити ефективність взаємодії.

уявлення про фактори, що впливають на ефективність взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, шляхом визначення системних бар'єрів, що перешкоджають ефективній співпраці та умов, які сприяють побудові партнерських відносин на місцевому рівні, особливо в умовах воєнного конфлікту та посткризового відновлення. Це дозволяє розробити практичні рекомендації для подолання цих бар'єрів та зміцнення співпраці.

Практична цінність отриманих результатів полягає в тому, що положення, рекомендації та висновки, розроблені в дисертації, трансформовані в методичні та практичні рекомендації, ухвалені для впровадження.

Результати дослідження можуть бути використані: при розробці законодавчих ініціатив щодо покращення механізмів співпраці між

громадянським суспільством і місцевими органами влади; органами місцевого самоврядування для впровадження інструментів громадської участі та розширення взаємодії з громадськими організаціями; громадськими структурами, які займаються адвокацією політик, спрямованих на посилення демократичного врядування; у науково-дослідній сфері для подальших розвідок у тематиці децентралізації та громадянського суспільства. Соціальний механізм пропонує більш комплексний і деталізований підхід до контролю у взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства. Його впровадження в діяльність ГО «Еліта націй» сприяє підвищенню ефективності взаємодії між цими інституціями, що підтверджено відповідною документацією (довідка №11 від 15.02.2024).

Розроблено структурно-функціональну модель розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства, засновану на фундаментальних принципах та інноваційних підходах. Вона передбачає активне впровадження інструментів публічного управління, орієнтованих на максимальне задоволення потреб громадян. Ця модель пропонує цілісний і практично орієнтований підхід до розбудови взаємодії, акцентуючи увагу на інноваціях, збалансованому розвитку структурних елементів та підвищенні ефективності співпраці. Замість загального опису соціальних процесів, модель зосереджується безпосередньо на механізмах взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства, що дозволяє чітко визначити ключові фактори ефективності та розробити відповідні механізми їх удосконалення. Вона була впроваджена в діяльність Мереф'янської міської ради Харківської області (довідка №6070 від 12.12.2024).

Обґрунтовано необхідність застосування субсидіарного підходу для розвитку співпраці між органами публічного управління та інститутами громадянського суспільства. Такий підхід забезпечує усвідомлення взаємної відповідальності за виконання демократичних норм, а також сприяє активізації

громадської участі та ініціативності всіх сторін. Основою цього підходу є соціальна відповідальність, яка формує ефективний, раціональний і людиноцентричний сталий розвиток на основі духовно-моральних та соціокультурних цінностей. Даний підхід було впроваджено в діяльність Харківської громадської організації «Єврорегіон «Слобожанщина»» (довідка №13/12 від 13.12.2024).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою. Усі викладені в ній наукові результати отримані автором особисто. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, що є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Результати наукових досліджень здобувача були представлені та обговорені на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Соціально-відповідальне суспільство: український та європейський контекст розвитку» (м. Мелітополь, 10 грудня 2021 р.); «Публічне управління: проблеми та перспективи» (м. Харків, 26 листопада 2021 р.); «Improving the efficiency of expenditure of local budgets of Ukraine. 2nd International Conference on Economics, Accounting and Finance (ICEAF)» (м. Таллінн, Естонія, 5 листопада 2021 р.); «Multidisciplinary Academic Research, Innovation and Results» (м. Прага, Чехія, 7–10 червня 2022 р.); «Розвиток партнерства ЄС – Україна в публічному управлінні» (у межах реалізації модуля «Демократична децентралізація влади як європейський досвід державного управління» програми Erasmus+: Жан Моне, онлайн (м. Харків, 25 листопада 2022 р.); «Публічне управління: проблеми та перспективи» (м. Харків, 23 листопада 2023 р.); «Цифрова економіка як фактор інновацій та сталого розвитку суспільства» (м. Тернопіль, 7-8 грудня 2023 р.); «Економіка відновлення міст» (м. Київ, 22–23 березня 2023 р.); «Складові національної безпеки в умовах воєнного стану» (м. Київ 09-11 серпня 2023 р.); «Публічне управління: проблеми та перспективи» (м. Харків, 29 листопада 2024 р.).

Публікації. Усі положення наукової новизни та основні результати дослідження опубліковані у 18 наукових працях, а саме: 7 статей у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 2 статті в збірнику інших видань, 9 публікацій апробаційного характеру.

Ці публікації відповідають п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, та зараховуються як шість з половиною наукових публікацій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Роботу викладено на 228 сторінках машинописного тексту (9,5 авт. арк.). Дисертаційна робота містить 22 рисунки (з них 4 займають 4 повні сторінки), 16 таблиць (з них 5 займають 7 повних сторінок), 4 додатки – на 11 сторінках, список використаних джерел із 196 найменувань – на 22 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 166 сторінок (6,92 авт. арк.).

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

1.1. Теоретичні підходи до аналізу громадянського суспільства та його відносин з державою у понятійно-категорійному вимірі

У науковому середовищі існує широкий спектр поглядів на поняття, особливості формування та діяльність громадянського суспільства. Одна з поширених точок зору полягає в тому, що громадянське суспільство являє собою суспільне явище, в рамках якого індивіди об'єднуються в різні асоціації для захисту своїх інтересів у відносинах з іншими соціальними групами та державою. Ці асоціації діють на принципах демократії, самоорганізації та самоврядування.

Згідно з цією точкою зору, громадянське суспільство характеризується такими особливостями: добровільне членство; незалежність від держави; самоврядування; демократичні принципи діяльності; спрямованість на захист інтересів та потреб громадян.

Активний та самоорганізований сектор громадянського суспільства є невід'ємною складовою функціонування справжньої демократії, забезпечуючи механізми участі громадян у політичному житті та контролі за владою, а також сприяючи розвитку соціальної відповідальності та формуванню громадянської культури. Його вплив поширюється на всі сфери суспільного життя, від захисту прав людини та екології до просування інновацій та підтримки соціально вразливих груп. Здоров'я і сила громадянського суспільства є ключовим показником зрілості та стійкості демократичного ладу [5].

Дійсно, концепція громадянського суспільства як спільноти, що існує окремо від держави, є темою наукових дискусій уже понад два століття. У зв'язку з цим сформувалося кілька протилежних теоретичних підходів до обґрунтування походження, сутності та механізмів функціонування громадянського суспільства.

Індивідуалістичний підхід розглядає громадянське суспільство як сукупність вільних і автономних індивідів, які об'єднуються для захисту своїх прав і свобод. Держава в цьому підході розглядається як необхідне зло, яке обмежує свободу індивідів.

Колективістський підхід розглядає громадянське суспільство як органічну спільноту, яка передує державі і є основою для її легітимності. Держава в цьому підході розглядається як вираз волі громадянського суспільства [8].

З ліберальної перспективи, громадянське суспільство – це сфера самоврядування та самореалізації індивідів, де гарантовані фундаментальні права та свободи, захищені від надмірного урядового контролю. Ця автономна сфера, вільна від державного тиску, дозволяє громадянам вільно асоціюватися, висловлювати свої думки, організовуватися та діяти відповідно до власних переконань, сприяючи розвитку плюралізму та розмаїття [8]. Ліберальний підхід підкреслює важливість чітких меж між державою та громадянським суспільством для збереження балансу влади та недопущення узурпації останньої. Цей захист автономії індивідів та їхніх асоціацій є запорукою справжньої свободи та ефективного функціонування демократичного суспільства. Держава в цьому підході розглядається як гарант прав і свобод громадян.

Республіканська концепція громадянського суспільства акцентує на його ролі як арени активної громадянської участі та взаємодії. Це не пасивна сфера, а динамічне середовище, де громадяни беруть участь у формуванні політики, контролюють дії уряду та працюють разом для досягнення спільних цілей. У цьому підході важливе значення надається розвитку громадянської відповідальності, здатності до співпраці та колективних дій, а також формуванню

громадської думки та впливу на прийняття рішень на всіх рівнях – від місцевого до національного. Республіканський підхід підкреслює необхідність активного залучення громадян у процеси управління та формування публічної політики, щоб забезпечити справжнє самоврядування та легітимність державної влади. Держава в цьому підході розглядається як інструмент, який допомагає громадянам реалізовувати свої політичні права.

Неомарксистський підхід розглядає громадянське суспільство як поле соціальних конфліктів. Держава в цьому підході розглядається як інструмент, який використовується правлячим класом для придушення експлуатованих класів [11].

Вибір того чи іншого підходу до розуміння громадянського суспільства обумовлена від конкретних історичних, соціальних та політичних умов.

Витоки суперечок щодо громадянського суспільства дійсно сягають античної класики і середньовіччя. Однак найбільш гостро ці дискусії розгорнулися у XVIII–XIX ст., коли вони набули характеру наукового дискурсу.

Існує безліч підходів до визначення громадянського суспільства і його інтерпретацій. Концепція громадянського суспільства, що виникла історично, має глибокі утопічні корені, оскільки передбачає саморегуляцію та самообмеження як індивідів, так і державних інституцій. Це не просто абстрактна ідея, а складна й багатогранна система, яка передбачає реалізацію різноманітних форм демократії та захист широкого спектра громадянських, соціальних та політичних прав. Саме взаємодія цих елементів та їх взаємний баланс визначають життєздатність та ефективність цього уявлення, яке, зважаючи на всю свою амбіційність, залишається важливим орієнтиром у прагненні до більш справедливого та демократичного суспільства. Ідеал «самообмеження» передбачає не лише обмеження влади держави, а й відповідальність самих громадян за дотримання встановлених норм та правил, що робить його реалізацію складною, але водночас і надзвичайно важливою задачею.

Низка аспектів громадянського суспільства, його права (такі, як право на створення добровільних асоціацій, права особистості і громадянина, право на недоторканність приватного життя тощо) часто розглядалися різними авторами дещо по-різному. Для початку розглянемо структуру громадянського суспільства (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення структури громадянського суспільства

Економічна система	Політична система	Соціальна система	Інформаційна система	Духовно-культурна система
сукупність економічних інституцій та відносин, які забезпечують матеріальну основу функціонування суспільства	є сукупністю установ і взаємозв'язків, які визначають політичну діяльність та здійснення державної влади	сукупність класів, соціальних груп і взаємовідносин між ними, які визначають соціальну організацію суспільства	сукупність інформації, засобів масової інформації, підприємств, громадян та організацій, що беруть участь у виробництві, поширенні та споживанні інформації	сукупність нематеріальних, духовно-культурних благ, відносин з приводу них, а також інституцій, які забезпечують реалізацію цих відносин

Джерело: узагальнено автором на основі робіт ([3,5,8,15])

Представлені інститути та організації відіграють важливу роль у функціонуванні громадянського суспільства. Вони забезпечують громадянам можливість участі в громадських справах, захищають їхні права та інтереси, сприяють розвитку солідарності та громадянської ініціативи.

Так, трактування громадянського суспільства, висловлені різними філософами можна зазначити наступним: Дж. Локк: громадянське суспільство розглядав, як синонім політичного суспільства і держави; Ш. Монтеск'є – як проміжна ланка між державою та громадянином; А. Фергюсон – як результат історичних змін; А. де Токвіль – як результат діяльності незалежних громадських утворень; Г. Гегель – сфера приватної власності та економічних відносин; І. Кант

– сфера моральності та свободи; К. Маркс – сфера класового протистояння; А. Грамші – як сфера культурної гегемонії правлячого класу [123].

Ці трактування відрізняються за низкою ознак: ставленням до місця особистості, держави та союзів у громадянському суспільстві; особливостями відносин між цими суб'єктами; визначенням ролі підприємців у формуванні громадянського суспільства.

Сучасні уявлення про громадянське суспільство значною мірою ґрунтуються на класичних концепціях, зокрема, на працях Алексіса де Токвіля. Його аналіз американської демократії заклав фундамент для розуміння громадянського суспільства як самоорганізованої сфери вільних асоціацій, що функціонують поза державним апаратом та ринковими відносинами. Цей підхід знайшов своє відображення в численних сучасних теоріях. Наприклад, визначення Девіда Ронні, яке визначає громадянське суспільство як сукупність асоціацій, що існують поза межами державного управління, приватної сфери, сім'ї та атомістичного ринку, чітко демонструє спадкоємність з токівільською традицією. Це визначення підкреслює автономність громадянського суспільства та його роль як протилежної сили щодо держави та ринку, забезпечуючи простір для самоорганізації та самоврядування громадян. Однак, сучасні інтерпретації часто розширюють та модифікують класичні підходи, враховуючи складність та багатогранність сучасного світу, включаючи питання глобалізації, цифровізації та зростання нерівності [192].

Інституційний підхід розглядає громадянське суспільство як важливий соціальний інститут, подібний до сім'ї, релігії тощо. Дж. Холл, один з прихильників цього підходу, вважав, що громадянське суспільство має неабияку цінність для суспільства [193].

Згідно з інституційним підходом, до інститутів громадянського суспільства можна віднести широкий спектр організацій та структур, які характеризуються певними спільними ознаками. Сюди входять:

- неурядові організації (НГО): Це широкий спектр організацій, які працюють у різних сферах, від захисту прав людини та охорони навколишнього середовища до надання соціальних послуг та просування освіти. Їхньою спільною ознакою є незалежність від державного апарату та комерційних структур;
- професійні асоціації та спілки: Організації, що об'єднують фахівців певної галузі, представляють їхні інтереси та сприяють розвитку професії. Прикладом можуть бути лікарські спілки, асоціації юристів, спілки вчителів тощо;
- релігійні організації: Хоча їхня діяльність може мати релігійне спрямування, багато релігійних організацій відіграють важливу соціальну роль, надаючи благодійну допомогу, забезпечуючи освітні послуги та беручи участь у громадському житті;
- фонди та благодійні організації: Структури, що збирають та розподіляють кошти на благодійні цілі, підтримують соціальні проекти та сприяють вирішенню соціальних проблем;
- медіа-організації (недержавні): Незалежні засоби масової інформації, які відіграють ключову роль у забезпеченні свободи слова та поширенні інформації;
- громадські рухи та ініціативи: Часто неформальні, але дуже впливові об'єднання громадян, що об'єднуються для досягнення конкретних цілей, наприклад, захисту навколишнього середовища або просування прав людини.

Важливо зазначити, що межі між цими категоріями можуть бути розмитими, а деякі організації можуть відповідати кільком з наведених ознак одночасно. Крім того, інституційний підхід враховує не лише формальні структури, а й неформальні норми та практики, що складають інституційне середовище громадянського суспільства.

Інституційний підхід критикується за те, що він не враховує різноманітності форм громадянської активності. Наприклад, до інститутів громадянського

суспільства не завжди можна віднести неформальні групи та рухи, які не мають чіткої структури та цілей.

Крім того, інституційний підхід не завжди дозволяє розділити громадські, економічні, державні та політичні інтереси. Наприклад, профспілки можуть представляти як економічні, так і політичні інтереси своїх членів.

Н. Бермео пропонує комплексний підхід до громадянського суспільства, який враховує його як елемент демократичної організації відносин у публічній сфері, так і джерело можливих конфліктів. Таким чином, інституційний підхід перетворює абстрактне уявлення про громадянське суспільство на конкретний об'єкт дослідження, сприяючи більш точним та практично значущим висновкам [35].

Дослідники громадянського суспільства О. Рябека і Н. Бермео визнають конфліктний потенціал як у відносинах між громадянином і державою, так і між різними елементами громадянського суспільства. Вони вважають, що конфлікти між громадськими об'єднаннями мають переважно економічну природу [35].

Такий підхід дозволив подивитися на громадянське суспільство не тільки як щось стабільне та усталене, а й на як структуру, яка має властивості динамічності, рухливості, трансформації.

Ю. Габермас розробив теорію комунікативної дії, яка вплинула на сучасне розуміння громадянського суспільства. Цей підхід визначає громадянське суспільство не лише як сукупність інституцій, а й як динамічну публічну сферу, де відбувається активна громадянська участь. Ключовими характеристиками цієї сфери є: відкритість комунікації, яка забезпечує вільний обмін інформацією та ідеями; використання раціонального та критичного мислення, що сприяє об'єктивному аналізу проблем та обґрунтованому прийняттю рішень; та орієнтація на загальне суспільне благо, а не на вузькі приватні інтереси. Таке визначення підкреслює важливість діалогу, дебатів та колективного шукання рішень у рамках громадянського суспільства. Воно розглядає громадянське суспільство не як

пасивну структуру, а як активне середовище, де громадяни взяли на себе відповідальність за формування суспільного життя і досягнення загальних цілей. Це визначення також підкреслює важливість етичних принципів та спільних цінностей у функціонуванні громадянського суспільства [41].

Дж. Коен і Е. Арато визначають громадянське суспільство як сферу соціальної взаємодії між економікою і державою, яка складається з:

- сфер найбільш близького спілкування (сім'я, друзі);
- об'єднань (добровільні організації);
- громадських рухів;
- форм публічної комунікації [194].

Вони підкреслюють важливість самоорганізації і самообілізації для формування і інституціоналізації громадянського суспільства. Крім того, вони вважають громадянське суспільство динамічним утворенням, яке постійно самоконструюється, самовдосконалюється і саморозвивається.

На основі аналізу процесів формування і розвитку громадських рухів і об'єднань у Східній Європі М. Ховард виділив кілька ключових ознак, які характеризують інститути громадянського суспільства і відрізняють їх від інших соціальних груп:

Наявність довірливих відносин між членами громадського об'єднання (письмових або усних), в яких фіксуються цілі, завдання, способи взаємодії і засоби досягнення цілей.

Відкритість і прозорість діяльності громадських об'єднань, що відрізняє їх від «закритих клубів» (релігійних сект, злочинних організацій тощо).

Демократична система управління громадськими об'єднаннями, що характеризується відсутністю суворої ієрархічності і підпорядкування, гнучкістю, здатністю до змін і розвиненістю горизонтальної взаємодії.

Формалізація відносин між громадянським суспільством і державою, що забезпечує чітке визначення повноважень кожної сторони і запобігає їх перевищенню.

Практичним результатом роботи М. Ховарда стало чітке відокремлення інститутів громадянського і «негромадянського» суспільства. Інститути громадянського суспільства характеризуються наявністю перерахованих вище ознак, а інститути «негромадянського» суспільства – відсутністю або неповним набором цих ознак (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Різниця між інститутами громадянського і негромадянського суспільства [125]

<i>Інститути громадянського суспільства</i>	<i>Інститути негромадянського суспільства</i>
Прозорість, відкриті організації	Закритість, таємні організації
Служіння громадянам і суспільству	Клієнтелістські структури
Горизонтальні структури управління	Вертикальні, ієрархічні структури
Толерантність: дискурс і практика мають демократичний, дорадчий характер	Антидемократичні, нетолерантні структури
Законодавчо захищений простір діяльності	Законодавчо не оформлений статус діяльності, інколи вона може виходити за межі закону

С. Гінер та інші сучасні дослідники громадянського суспільства виділяють п'ять базових характеристик (рис. 1.1). Ці характеристики підкреслюють, що громадянське суспільство є сферою громадського життя, яка виходить за межі держави і є самоорганізованою [15]. Громадянське суспільство захищає права і свободи своїх членів, регулює свої відносини з державою і контролює її діяльність.

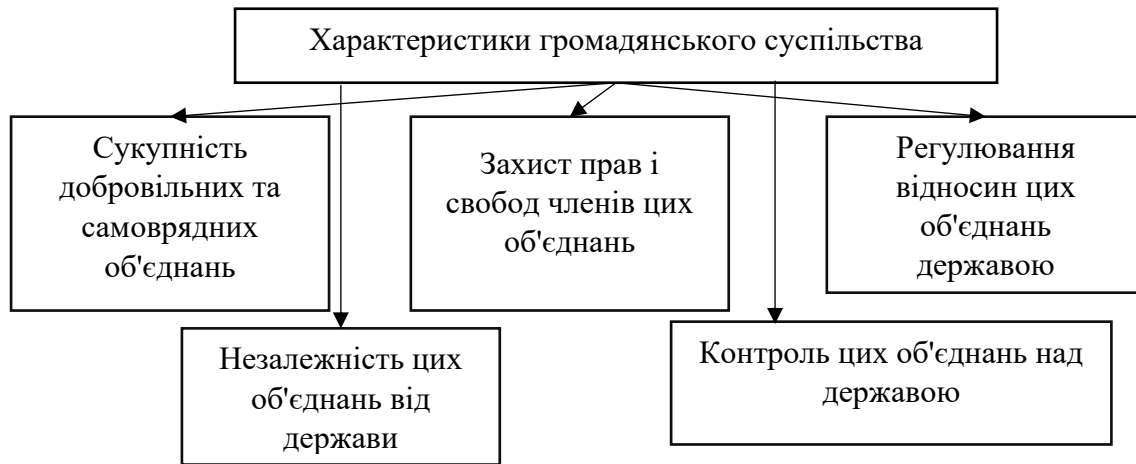

Рис. 1.1. Характеристики громадянського суспільства ([45, 47])

Таким чином, ці ознаки взаємопов'язані і доповнюють одна одну. Вони створюють сприятливе середовище для розвитку громадянського суспільства, де індивіди можуть вільно виражати свої погляди, відстоювати свої права і брати участь у прийнятті рішень.

Громадянське суспільство має обмежені можливості для виправлення соціальних нерівностей та розколів. Кожна група відстоює свої власні інтереси, що може призвести до посилення нерівності та розколів. Тому держава відіграє важливу роль у нівелюванні цих переваг.

Для подолання соціальних розколів та класових нерівностей держава може вжити наступних заходів:

- перерозподіл доходів через податкову систему та соціальні програми;
- забезпечення рівного доступу до освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг;
- впровадження антидискримінаційного законодавства та політики;
- сприяння соціальному діалогу та консенсусу;
- боротьба з корупцією та зловживанням владою [13].

Водночас надмірне втручання держави може призвести до спотворення її ролі та обмеження громадянського суспільства. Держава може стати інструментом правлячого класу або бюрократії.

Марксистська теорія стверджує, що держава є інструментом правлячого класу (капіталістів) для придушення інших класів. Марксисти виступають за скасування держави та створення безкласового суспільства.

Збалансований підхід передбачає, що держава відіграє роль у нівелюванні соціальних нерівностей, але водночас не повинна обмежувати розвиток громадянського суспільства. Співпраця між громадянським суспільством та державою є важливою для створення більш справедливого та рівноправного суспільства.

В сьогоденні більшість науковців не поділяють марксистський погляд на державу як на інструмент придушення громадянського суспільства. Сучасні теорії публічного управління розглядають втручання держави як державне регулювання.

Хоча громадянське суспільство за своєю природою автономне від держави, роль держави у його регулюванні є суттєвою для забезпечення стабільності та ефективності його функціонування:

- правове регулювання: встановлення правових норм, що регулюють створення та діяльність громадських організацій, захищають права та свободи громадян у громадянському суспільстві.

- організаційне регулювання: створення механізмів для взаємодії між державою та громадянським суспільством, надання консультацій та підтримки громадським організаціям [46].

Водночас держава повинна поважати автономію громадянського суспільства та уникати надмірного втручання. Державне регулювання має бути збалансованим, щоб не обмежувати свободу слова, зібрань та асоціацій.

Питання обсягу та меж впливу громадянського суспільства є предметом дискусій. Деякі дослідники вважають, що громадянське суспільство обмежується локальними соціальними проблемами. Інші стверджують, що воно включає в себе і економічні, і політичні інститути [9; 12; 20].

Більш широке визначення громадянського суспільства охоплює всі сфери суспільного життя, де громадяни вільно асоціюються для просування своїх інтересів та цінностей. Таке визначення визнає важливість не лише соціальних відносин, але й сім'ї, економічних та політичних інститутів у формуванні та функціонуванні громадянського суспільства.

Елвін Гоулднер, американський соціолог, запропонував класифікацію громадських організацій за цільовим призначенням:

1. інститути, які працюють на утвердження громадянської свідомості й самозахист: захищають права та інтереси громадян, сприяють розвитку громадянської ініціативи та відповідальності;
2. інститути, які забезпечують автономне асоціювання людей: створюють можливості для громадян вільно асоціюватися та реалізовувати свої інтереси, не втручаючись у політику;
3. інститути, які сприяють комунікації та взаємодії громадян: забезпечують канали зв'язку між громадянами, сприяють обміну інформацією та ідеями [195].

Існують різні позиції щодо взаємодії сфери політики та громадянського суспільства:

1. вони є абсолютно різними: громадянське суспільство розглядається як автономна сфера, незалежна від політики.
2. вони є частиною одного цілого: громадянське суспільство та політика тісно взаємопов'язані та перетинаються.
3. вони мають як спільні риси, так і відмінності: громадянське суспільство та політика мають спільні цілі та цінності, але відрізняються за методами та інструментами [195].

Різні погляди на природу та функції громадянського суспільства часто пояснюються еволюцією взаємин між громадською та політичною сферами. Протягом історії межі між цими сферами були не чіткими та поступово змінювалися, що призвело до їхньої значної інтеграції та утворення уніфікованої публічної сфери. Раніше чітке розділення між приватним та публічним, між громадянськими та політичними правами, було більш вираженим. Однак, з розвитком демократії та зростанням ролі громадян у політичному процесі, грані між цими сферами стали більш розмитими [31; 44; 56]. Це призвело до виникнення різних інтерпретацій громадянського суспільства, оскільки деякі теорії акцентують на його автономії від держави, тоді як інші підкреслюють його тісний взаємозв'язок з політичною системою. Отже, історична динаміка взаємовідносин між громадським та політичним визначає різноманітність підходів до розуміння громадянського суспільства і його ролі в сучасному світі. Аналіз цього історичного контексту є необхідним для більш повного розуміння сучасних дебатів навколо цього питання.

Огляд останніх наукових праць, присвячених аналізу цієї сфери і ролі громадянського суспільства у суспільному розвитку, дозволив виділити декілька ключових тем досліджень, що проводилися:

- 1) розвиток інститутів громадянського суспільства у посткомуністичних країнах.;
- 2) відмінності громадських організацій від інших форм об'єднань громадян;
- 3) делінкветні громадські організації та їхній вплив на громадянське суспільство;
- 4) вплив глобалізації на розвиток громадянського суспільства [73; 80].

Важливо відзначити, що всі ці напрями взаємопов'язані. Розглянемо їх докладніше.

I. У посткомуністичних країнах розвиток громадянського суспільства є предметом особливого дослідницького інтересу, оскільки воно розглядається як ключовий фактор успішної демократизації та переходу до справжнього самоуправління. Дослідження в цій галузі фокусуються на кількох ключових аспектах. По-перше, це історичний аналіз, що досліджує процес становлення та розвитку інститутів громадянського суспільства в контексті радянського спадку та подальших реформ. Цей аналіз дозволяє зрозуміти умови, в яких виникали і функціонували різні громадські організації, та виявити чинники, що сприяли або перешкоджали їхньому розвитку. По-друге, дослідження зосереджуються на вивченні факторів, які сприяють або перешкоджають розвитку громадянського суспільства в посткомуністичних країнах. Це включає в себе аналіз політичної стабільності, рівня економічного розвитку, розвитку правової системи, рівня довіри до державних інститутів, культури громадянської активності та багатьох інших факторів. По-третє, дослідження вивчають роль громадянського суспільства в формуванні та функціонуванні демократичних інститутів. Це дозволяє оцінити його вплив на політичні процеси, розвиток правової системи, захист прав людини та забезпечення відповідальності влади [66].

Дослідники останнім часом все більше уваги приділяють впливу публічно-політичних інститутів на громадянське суспільство:

як державна політика та законодавство впливають на розвиток громадських організацій;

як політичні партії та інші політичні актори взаємодіють з громадянським суспільством;

як держава може підтримувати та зміцнювати громадянське суспільство, уникаючи надмірного втручання.

Дослідження в цьому напрямку сприяють розумінню складної взаємодії між державою та громадянським суспільством та її впливу на демократичний розвиток [60; 63; 102].

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у становленні та розвитку демократії:

1. Зародження передумов для переходу до демократії: громадські організації можуть створювати простір для вираження невдоволення та вимог громадян у недемократичних системах;

2. Подальший розвиток демократії: громадянське суспільство сприяє демократизації через: моніторинг дій уряду та забезпечення підзвітності; залучення громадян до процесу прийняття рішень; створення культури участі та діалогу.

II. Відмінності громадських організацій від інших форм об'єднань громадян. Громадянське суспільство складається з різних організацій та об'єднань, які відрізняються від інших форм колективної дії.

Основні напрямки досліджень, що вивчають відмінності громадських організацій від інших об'єднань – взаємодія громадянського суспільства з державою, бізнесом та їх спільні зусилля.

Громадські організації мають певні характерні риси:

вони мають організовану структуру;

вони є приватними, тобто незалежними від урядового контролю;

вони не мають на меті отримання прибутку;

вони самокеровані та незалежні;

членство в них є добровільним.

Громадянське суспільство включає великий спектр організацій, від релігійних до політичних. Однак його основою є саме добровільні, неурядові організації, такі як: об'єднання громадян; академії; незалежні ЗМІ; спортивні та дозвілєві клуби; дискусійні клуби; громадянські ініціативи [116].

Громадські рухи відрізняються від громадських організацій більш обмеженими цілями, помірними методами, більш чіткою структурою та меншою кількістю учасників [116].

Політична еліта, як правило, толерантно ставиться до громадських організацій, але часто розглядає громадські рухи як загрозу, оскільки вони мобілізують велику кількість людей і виступають за соціальні зміни (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Відмінності між громадськими організаціями та громадськими рухами

Властивості	Громадські організації	Громадські рухи
Цілі	Обмежені інтересами окремих соціальних груп	Більш глобальні, стоять на захисті інтересів суспільства
Засоби	Помірні, обмежені	Часто конфронтаційні
Структура	Формальні/інституціоналізовані	Розмиті
Активісти	Небагато, професійні	Велика соціальна база

Джерело: сформовано автором а основі робіт ([29; 40; 49; 54])

Іноді громадські організації створюються на основі громадських рухів, коли виникає потреба в більш формалізованій структурі.

У той же час, громадські рухи можуть формуватися навколо існуючих громадських організацій, які виступають рушійною силою соціальних змін.

Такий взаємозв'язок між громадськими організаціями та громадськими рухами демонструє їхню спільну мету – просування соціальних та політичних змін.

III. Делінквентні громадські організації та їхній вплив на громадянське суспільство. Дослідження в галузі права та соціології виявили існування делінквентних громадських організацій, які можуть підривати громадянське суспільство.

Традиційний погляд на громадянське суспільство підкреслює його позитивні якості, такі як чесність, плюралізм, толерантність та незалежність [39].

Дослідники, які дотримуються нормативного підходу, вважають, що делінквентні групи, які маскуються під неурядові організації, не можуть бути

віднесені до громадянського суспільства [90]. Такі групи часто посягають на демократію та інтереси окремих осіб.

Делінквентні організації можуть негативно впливати на громадянське суспільство, підпорядковуючи собі окремі структури та групи інтересів. Вони також можуть впливати на засоби масової інформації, забезпечуючи їхню безпеку та фінансування.

Деякі дослідники вважають, що виникненню делінквентних організацій сприяють дії держав, які обмежують демократичні свободи під приводом захисту національної безпеки. Відповідно до такого підходу, основи громадянського суспільства подано в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Ознаки громадянського суспільства

Типи основ громадянського суспільства	Характеристики
Моральні	захист базових людських прав і свобод (свобода слова, совісті, віросповідання тощо); задоволення базових людських потреб; повага до різних культур та меншостей; толерантність до думок та поглядів інших; прагнення до соціальної справедливості;
Публічно-політичні	демократія; партнерство; розвинена система комунікацій; плюралізм; участь громадян в публічному управлінні; участь громадян у вирішенні місцевих проблем; соціальна активність; самоорганізація; самоврядування;
Ринкові	вільний ринок; свобода підприємництва; повага до приватної власності; обмеженість державного регулювання.

Джерело: сформовано автором на основі робіт ([33; 67; 74; 76])

Таким чином, на основі проведеного дослідження щодо громадянського суспільства, слід визначити власну дефініцію даного поняття, а саме те що, громадянське суспільство поєднує приватну і публічну сферу, включаючи мережу громадських організацій і структур, які функціонують на публічно-політичній арені з метою задоволення потреб та інтересів різноманітних за своїми ознаками та розмірами соціальних груп.

Четвертий напрям аналізу громадянського суспільства – вивчення все більш помітної інтеграції організацій громадянського суспільства у транснаціональні громадські мережі – буде розглянуто в наступному підрозділі.

1.2. Особливості взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства

Щоб повністю зрозуміти взаємовідносини між громадськістю та публічним управлінням, необхідно дослідити їх теоретичні основи, цілі здійснення та реальну роль громадськості в системі управління.

Перш за все необхідно розкрити поняття «державне управління», а також «публічне управління». Державне управління та публічне управління є взаємопов'язаними, але відмінними поняттями.

Державне управління стосується управління справами держави, включаючи виконання законів, надання державних послуг та регулювання різних сфер суспільства. Воно здійснюється державними органами, такими як міністерства, агентства та комісії.

Публічне управління є більш широким поняттям, що охоплює управління не лише державними органами, а й іншими публічними організаціями, такими як

місцеві органи влади, державні підприємства та установи. Публічне управління характеризується такими принципами (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Принципи публічного управління

Джерело: сформовано автором на основі робіт ([19; 23; 27; 119])

Державне та публічне управління мають численні організаційні, економічні, політичні та соціальні аспекти. Організаційні аспекти стосуються структури та функціонування державних та публічних організацій. Економічні аспекти стосуються управління державними фінансами та економічним розвитком. Політичні аспекти стосуються взаємодії між державними та публічними організаціями та політичними інститутами. Соціальні аспекти стосуються впливу державного та публічного управління на суспільство та навколишнє середовище.

Розуміння цих понять і їх взаємозв'язку є важливим для оцінки ролі та ефективності державного та публічного управління в сучасному суспільстві.

В Україні державне управління, що передбачає взаємодію з громадськістю, ґрунтується на принципах верховенства права та розподілі повноважень між законодавчою та виконавчою гілками влади, як це визначено Конституцією України. Законодавча влада визначає правові рамки для цієї взаємодії, створюючи законодавчі акти, що регулюють процедури громадського обговорення, участі громадськості в процесі прийняття рішень та механізми звітності державних органів перед громадськістю. Виконавча влада безпосередньо забезпечує реалізацію цих законодавчих норм, організуючи громадські слухання, консультації, залучаючи громадськість до розробки та реалізації державних програм та проектів. Ефективність та прозорість цієї взаємодії є важливим фактором для забезпечення легітимності та відповідальності державної влади перед громадянами, а також для підвищення якості державного управління. Конституційні положення забезпечують правову основу для активної громадської участі у справах держави та контролю за діяльністю державних органів [83].

Органи публічної влади діють на основі конституційних принципів. Зокрема, вони зобов'язані діяти виключно на підставі та в межах повноважень, передбачених Конституцією та законами України (ст. 19 Конституції України) [83].

Державне управління у сфері взаємовідносин з громадськістю має низку загальних характерних ознак:

- державно-правовий характер: державне управління здійснюється для реалізації завдань, функцій та інтересів держави, громадян та суспільства в цілому;
- інституційний характер: державне управління здійснюється через інститути, органи, організації та підприємства, створені державою;
- публічна політика: державне управління реалізує публічні політики на різних рівнях – від національного до локального;
- дія від імені держави: суб'єкти державного управління діють від імені держави;

- ефективність та своєчасність: суб'єкти державного управління повинні діяти ефективно та своєчасно;
- стратегічний характер: державне управління здійснюється на основі стратегічного планування;
- законність: суб'єкти державного управління повинні діяти в рамках законодавства;
- задоволення інтересів суверена: державне управління реалізується для задоволення інтересів суверена (народу або держави) [83].

Ефективне державне управління є невід'ємною складовою успішного функціонування сучасного суспільства, а його взаємодія з громадськістю є ключовим аспектом цього процесу:

- створення сприятливих умов: державне управління створює сприятливі умови для діяльності суб'єктів та об'єктів взаємодії з громадськістю;
- бажаний напрямок розвитку: державне управління спрямовує розвиток системи управління в цілому в бажаному для держави напрямку;
- альтернативи майбутньої діяльності: державне управління передбачає різні варіанти майбутньої діяльності керованих об'єктів, що дозволяє діяти найбільш ефективно;
- непрямі та прямі методи: державне управління використовує як непрямі (економічні, заохочувальні, стимулювальні), так і прямі методи впливу;
- посилення взаємодії: взаємодія з громадськістю розглядається не як зменшення ролі держави, а як спрощення взаємодії державних органів із громадянським суспільством;
- ефективність та усунення бюрократії: взаємодія з громадськістю сприяє підвищенню ефективності управління та усуненню бюрократичних перешкод [83].

Державне управління можна розглядати як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Згідно з теоретичним підходом, державне управління – це комплекс

знань про зміст, структуру, моделі поведінки та правила реалізації способів і засобів впливу публічних інститутів на процес соціально-економічного розвитку країни з метою досягнення цілей публічної політики. Другий підхід до визначення державного управління наголошує на його інструментальній ролі щодо впливу на поведінку ринку для досягнення цілей державної політики. Це включає заходи, такі як регулювання, стимулювання, оподаткування та державні закупівлі [85].

Державне управління в умовах соціально-економічної трансформації – це всеохоплююча система типових законодавчих, адміністративних і контрольних заходів, які здійснюються органами державної влади та громадськими організаціями. Метою цих заходів є стабілізація існуючих соціально-економічних систем і їх адаптація до нових і мінливих умов [88].

Це визначення передбачає наступне:

всеохоплююча система: Державне управління охоплює широкий спектр заходів, які взаємопов'язані і працюють разом для досягнення поставлених цілей;

типові заходи: Ці заходи є стандартними і застосовуються в різних контекстах для вирішення подібних проблем;

законодавчі, адміністративні та контрольні заходи: Вони включають закони, правила, положення та процедури, що використовуються для регулювання поведінки та забезпечення дотримання встановлених норм;

органи державної влади та громадські організації: Ці організації мають повноваження і ресурси для реалізації заходів державного управління;

стабілізація та адаптація: Метою державного управління є збереження стабільності існуючих соціально-економічних систем, а також їх адаптація до нових умов, що виникають внаслідок соціально-економічної трансформації [98].

У період соціально-економічної трансформації державне управління відіграє вирішальну роль у забезпеченні порядку, захисті прав і сприянні економічному зростанню. Це вимагає від урядів і громадських організацій гнучкості, інновацій та співпраці для ефективного управління цими складними процесами.

Механізми державного управління – це не просто набір інструментів, а складна система заходів, розроблена з урахуванням специфічних соціально-економічних умов конкретного регіону. Ця система динамічна та адаптивна, постійно трансформується відповідно до змін у суспільстві. В сфері суспільних відносин особливо важливими є три основних механізми. По-перше, це нормативно-правовий механізм, що базується на системі законів, підзаконних актів та інших нормативних документів, які регулюють суспільні відносини та визначають повноваження державних органів. По-друге, інституційний механізм забезпечує організаційну структуру державного управління, визначаючи компетенцію різних державних органів та механізми їхньої взаємодії. Це включає в себе створення та функціонування державних інституцій, розробку процедур прийняття рішень та механізмів контролю за їхньою реалізацією. По-третє, економічний механізм використовує економічні інструменти для регулювання суспільних відносин, наприклад, податкову політику, бюджетне фінансування та інвестиційні програми. Взаємодія цих трьох механізмів визначає ефективність державного управління та його здатність реагувати на зміни в суспільстві та забезпечувати стабільний розвиток. Важливо підкреслити, що ефективність державного управління безпосередньо залежить від збалансованої та координованої роботи всіх трьох механізмів.

Вчені, такі як В. Бакуменко та В. Князєв, визначають механізм державного управління як сукупність практичних процедур, дій, засобів, заходів та стимулів, які використовуються державою для впливу на суспільство, виробничі процеси та інші соціальні системи з метою досягнення поставлених цілей. Цей підхід підкреслює практичну орієнтацію механізму, акцентуючи увагу на конкретних діях та інструментах. Структура такого механізму, за їхньою концепцією, включає цілі, різні варіанти рішення проблем, засоби впливу, конкретні дії та очікувані результати. Вони розглядають комплексний механізм як систему, яка об'єднує політичні, економічні, соціальні, організаційні та правові засоби цілеспрямованого

впливу державних органів на управління. В. Малиновський, зі свого боку, концентрує увагу на методах управління, визначаючи механізм як використання відповідних методів, спрямованих на досягнення цілей державного управління. Він розглядає його як сукупність засобів організації процесів та методів впливу на розвиток об'єктів управління. Таким чином, обидва підходи підкреслюють цілеспрямований характер механізму державного управління та його багатогранність, але з різним фокусом: перший – на практичних діях та інструментах, другий – на методах управління та їхній ефективності. Обидві перспективи важливі для повного розуміння складності та багатоаспектності механізмів державного управління [36].

Леонід Юзьков, виділяє два основні підходи до визначення поняття «механізм» у контексті державного управління: системний та функціональний.

Системний підхід розглядає механізм як структуру, що складається з взаємопов'язаних елементів (цілей, засобів, дій, результатів), які функціонують як єдине ціле для досягнення поставлених завдань. Цей підхід підкреслює взаємозв'язок між різними складовими механізму та їхню взаємодію для досягнення синергетичного ефекту. Аналіз відбувається через призму структури та взаємодії її компонентів.

Функціональний підхід фокусується на ролі та завданнях механізму, тобто на тому, що він робить і як він працює. Увага концентрується на функціях, які виконує механізм, та на його впливі на зовнішнє середовище. Аналіз зосереджується на результатах діяльності механізму та його ефективності.

Важливо зазначити, що ці два підходи не є взаємовиключними, а доповнюють один одного. Повне розуміння механізму державного управління вимагає врахування як його структурних особливостей (системний підхід), так і його функціонального призначення (функціональний підхід). Л. Юзьков, підкреслює важливість інтегрального підходу, що об'єднує обидві перспективи для більш повного аналізу (рис. 1.3) [155].

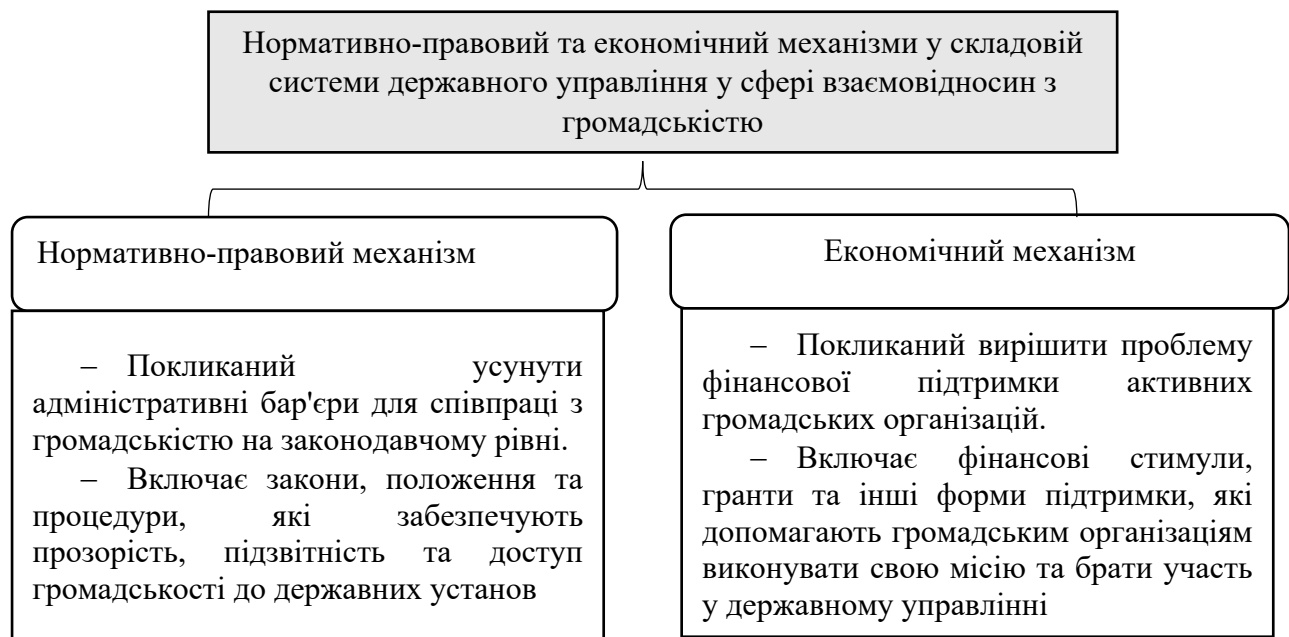

Рис. 1.3. Нормативно-правовий та економічний механізми у складовій системи державного управління у сфері взаємовідносин з громадськістю

Джерело: сформовано автором на основі робіт ([95; 102])

Разом ці механізми створюють сприятливе середовище для взаємодії між державними органами та громадськістю. Вони забезпечують правову та фінансову основу для ефективної співпраці, що призводить до підвищеної прозорості, підзвітності та участі громадськості в державному управлінні.

Принципами державного управління у сфері взаємодії з громадськістю виступають:

- комплексність: взаємодія з громадськістю розглядається як багатогранний процес, який охоплює різні аспекти та зацікавлені сторони;
- системність: взаємодія з громадськістю організована та структурована як система взаємопов'язаних елементів, що працюють разом для досягнення поставлених цілей;
- законність: взаємодія з громадськістю здійснюється відповідно до чинного законодавства та правових норм;

- послідовність: діяльність у сфері взаємодії з громадськістю є послідовною та узгодженою, що забезпечує стабільність та передбачуваність;
- наукова обґрунтованість: взаємодія з громадськістю базується на наукових дослідженнях та кращих практиках, що забезпечує ефективність та обґрунтованість заходів;
- невтручання держави: держава поважає та підтримує незалежність громадських організацій та уникає надмірного втручання в їхню діяльність [124].

Ці принципи є основоположними для ефективної взаємодії державних органів з громадськістю. Вони забезпечують прозорість, підзвітність, участь та довіру між урядом та громадянами.

Імплементація цих принципів сприяє ефективному розвитку органів влади та їх конструктивній діяльності в сфері взаємовідносин з громадськістю.

Щоб повністю зрозуміти природу взаємодії з громадськістю, необхідно розглянути теоретичні аспекти понять «громадськість», «громадянськість» та «громадянське суспільство».

Поняття «громадськість» походить від слова «громада», яке означає групу людей, пов'язаних спільними інтересами або цілями. У свою чергу, поняття «громадянин» походить від латинського слова «civis», яке означає особу, яка є членом політичної спільноти і має певні права і обов'язки. Громадянське суспільство – це сфера суспільного життя, яка включає в себе організації, інститути і рухи, які представляють інтереси громадян і сприяють їх реалізації.

Таким чином, поняття «громадськість», «громадянин» і «громадянське суспільство» тісно пов'язані і відображають взаємодію між державою і її громадянами.

Перш за все, доцільно дослідити філософські погляди Арістотеля щодо концепції громадськості. За Арістотелем, держава – це система, що складається з

громадян. Щоб зрозуміти, кого слід вважати громадянином, необхідно розглянути наступні критерії:

- політичне право: громадяни повинні мати право брати участь у політичному житті держави, зокрема, право голосу і право обіймати державні посади.
- місце проживання: громадяни повинні проживати на території держави на постійній основі.
- вільний статус: громадяни не повинні бути рабами або залежними особами.
- право на захист: громадяни повинні мати право на захист з боку держави, включаючи захист їхніх прав і свобод [10].

У стародавні часи громадянство не залежало від територіальної приналежності, а набувалося на інших підставах, таких як професія, родинні зв'язки, вміння і знання.

Дослідниця К. Боднар підкреслює важливість ідей Арістотеля для формування концепту громадянського суспільства, зокрема: верховенство закону: Арістотель вважав, що закон повинен бути вищим за будь-яку владу, а громадяни повинні підкорятися законам; розподіл повноважень: Арістотель пропонував розподілити владу між трьома гілками влади – законодавчою, виконавчою і судовою – щоб запобігти тиранії; стабілізуюча роль середніх верств: Арістотель вважав, що середні верстви суспільства є найбільш стабільними і поміркованими, і що вони відіграють вагомую роль у забезпеченні рівноваги в суспільстві [22].

Громадянське суспільство зазвичай визначається як «сфера за межами сім'ї, ринку та держави». Наприклад, європейська практика визначає громадянське суспільство як «будь-яку форму соціальної активності, що здійснюється окремими особами або групами, які не належать до держави або адміністративних органів». Іншими словами, громадянське суспільство – це добровільне вираження інтересів і

прагнень громадян, організованих, об'єднаних і мобілізованих для колективних дій спільними інтересами, цілями, цінностями або традиціями. Громадянське суспільство складається з різноманітних організацій, що відрізняються за структурою, масштабом, метою, ресурсами, культурними цінностями, ідеологією, географічним охопленням, тактикою і підходами.

Основні характеристики громадянського суспільства:

- добровільність: громадянське суспільство складається з добровільних об'єднань громадян;
- незалежність від держави: громадянське суспільство є незалежним від держави і не контролюється державою;
- організованість: громадянське суспільство характеризується організованістю і структурованістю;
- різноманітність: громадянське суспільство включає в себе різноманітні організації, що представляють різні інтереси і цінності [36].

У рамках цього дослідження доцільно згадати ідеї відомого британського соціолога Томаса Маршалла, який розробив теорію громадянства, яка досі залишається впливовою. У своїй роботі «Громадянство і соціальний клас»(1950) Маршалл стверджував, що громадянство розвивається в три етапи:

1. Громадянські права: Свобода слова, вибору релігії, право на власність і рівний доступ до правової системи.
2. Політичні права: Право голосу і демократія.
3. Соціальні права: Права на добробут, такі як право на освіту, охорону здоров'я і соціальне забезпечення.

Маршалл вважав, що соціальні права є важливим елементом громадянства, оскільки вони забезпечують громадянам мінімальний рівень соціальної і економічної безпеки. Він стверджував, що розширення соціальних прав не призводить до руйнування соціальних класів і нерівності.

Теорія Маршалла є важливою, оскільки вона:

забезпечує історичну перспективу розвитку громадянства;

підкреслює важливість соціальних прав для громадянства;

визнає, що громадянство є динамічним поняттям, яке постійно розвивається.

Теорія Маршалла була використана для аналізу розвитку громадянства в різних країнах і контекстах. Вона також використовувалася для обґрунтування розширення соціальних прав і послуг.

Ключова теза Т. Маршалла полягає в тому, що громадянство та капіталістична класова система є взаємовиключними концепціями: громадянство ґрунтується на рівності та об'єднанні громадян, тоді як капіталізм неминуче призводить до нерівності через свою класову структуру. Тому Маршалл стверджує, що можливий компроміс між цими протилежними принципами шляхом взаємного пристосування, що дозволяє співіснувати громадянству та класовій системі, соціальній справедливості та економічній доцільності, ринку та державному регулюванню [126].

Теорія громадянства Т. Маршалла була значною мірою натхненна роботами Л. Хобхауза, його близького друга і наставника. Варто відзначити, що як Маршалла, так і Хобхауза вважають представниками «нового лібералізму», течії, яка поєднувала ліберальні принципи з акцентом на соціальну справедливість [120].

Громадянське суспільство включає добровільні та самоорганізовані взаємодії між приватними особами та створеними ними організаціями для реалізації їх спільних інтересів. Ці відносини виходять за межі сім'ї та комерційних підприємств [43].

Громадянське суспільство, згідно з Правовим словником, – це сукупність незалежних, невідконтрольних державі громадських організацій і зв'язків, які створюють умови для реалізації особистих і колективних інтересів і потреб громадян. Також вони сприяють гідному соціальному, культурному і духовному розвитку громадян, збереженню та передачі моральних цінностей наступним поколінням. У демократичній державі громадянське суспільство є невід'ємною

частиною, де економічні, культурні, правові та політичні відносини між громадянами є високорозвиненими. Воно не залежить від держави, але взаємодіє з нею. Громадянське суспільство – це суспільство громадян, які досягли високого рівня розвитку в соціальній, економічній, політичній, культурній і моральній сферах. Разом з державою вони створюють розвинену систему правових відносин [170].

Визначення громадянського суспільства, запропоноване Центром дослідження проблем громадянського суспільства Лондонської школи економіки та політичних наук, акцентує увагу на його добровільній та самоорганізованій природі. Це сфера, де люди об'єднуються на основі спільних інтересів, цілей та цінностей для спільного досягнення певних результатів. Таке визначення підкреслює важливість самодіяльності та ініціативи громадян у формуванні громадянського суспільства. Однак, на практиці, чітке розмежування між громадянським суспільством, державою, сім'єю та ринком часто є проблематичним. Межі між цими сферами є динамічними та постійно переглядаються, часто становлячи предмет домовленостей та переговорів. Взаємодія між цими сферами складна та багатогранна, і її характер залежить від конкретних історичних, політичних та соціокультурних умов. Тому важливо враховувати цю динаміку та складність взаємодії різних сфер при дослідженні громадянського суспільства. Визначення Центру дослідження підкреслює важливість добровільності та самоорганізації, але одночасно визнає нечіткість меж та необхідність постійного перегляду відносин між різними сферами суспільного життя [143].

Визначення громадянського суспільства, що фокусується на добровільній спільній діяльності, широко використовується установами Європейського Союзу та донорськими організаціями, оскільки воно ефективно відображає сучасні тенденції у його розвитку. Це визначення дозволяє враховувати різноманітність структур громадянського суспільства, від маленьких локальних ініціатив до великих міжнародних мереж. Воно також підкреслює комплексність та багаторівневість його організацій, що включають в себе різні форми взаємодії між

громадянами, державними інституціями та приватним сектором. Саме такий підхід дає можливість більш адекватно оцінювати різноманітні форми громадянської активності та підтримувати проекти, спрямовані на розвиток громадянського суспільства в різних контекстах. Використання цього визначення сприяє більш прозорому та ефективному розподілу ресурсів та забезпечує більш повне розуміння сучасних викликів та можливостей для розвитку громадянського суспільства в Європі та за її межами. Його широке застосування свідчить про його практичну корисність та відповідність сучасним реаліям.

У працях Цицерона термін «громадянське суспільство» розглядався в контексті управління державою. У давньогрецькій і римській політичній думці не існувало чіткого розділення між поняттями «суспільство» і «державна». Для греків держава була формою суспільства, що прагне до досконалості. Тому суспільне і державне тісно перепліталися, а людина сприймалася як «істота державна» і, отже, «політична» [183].

У римській політичній думці поняття «суспільство» розглядалося як природне об'єднання людей, які поділяють спільні права, інтереси і природу. Ця спільнота, що діє як єдине ціле, і є державою. Для римлян людина за своєю природою була членом держави, співтовариства громадян. Використовуючи термін «громадянське суспільство» в аналізі Римської держави, Цицерон підкреслює фундаментальне значення зв'язків і взаємовідносин між громадянами, які лежать в основі цієї держави [183].

Поняття «громадянське суспільство» має багату історію і різні інтерпретації. Арістотель вперше використав його для позначення суспільства вільних і рівних громадян, об'єднаних політичним устроєм [10].

Оскільки поняття громадянського суспільства має різні інтерпретації, можна виділити різноманітні періодизації виникнення та розвитку цього соціально-політичного явища (рис. 1.4).

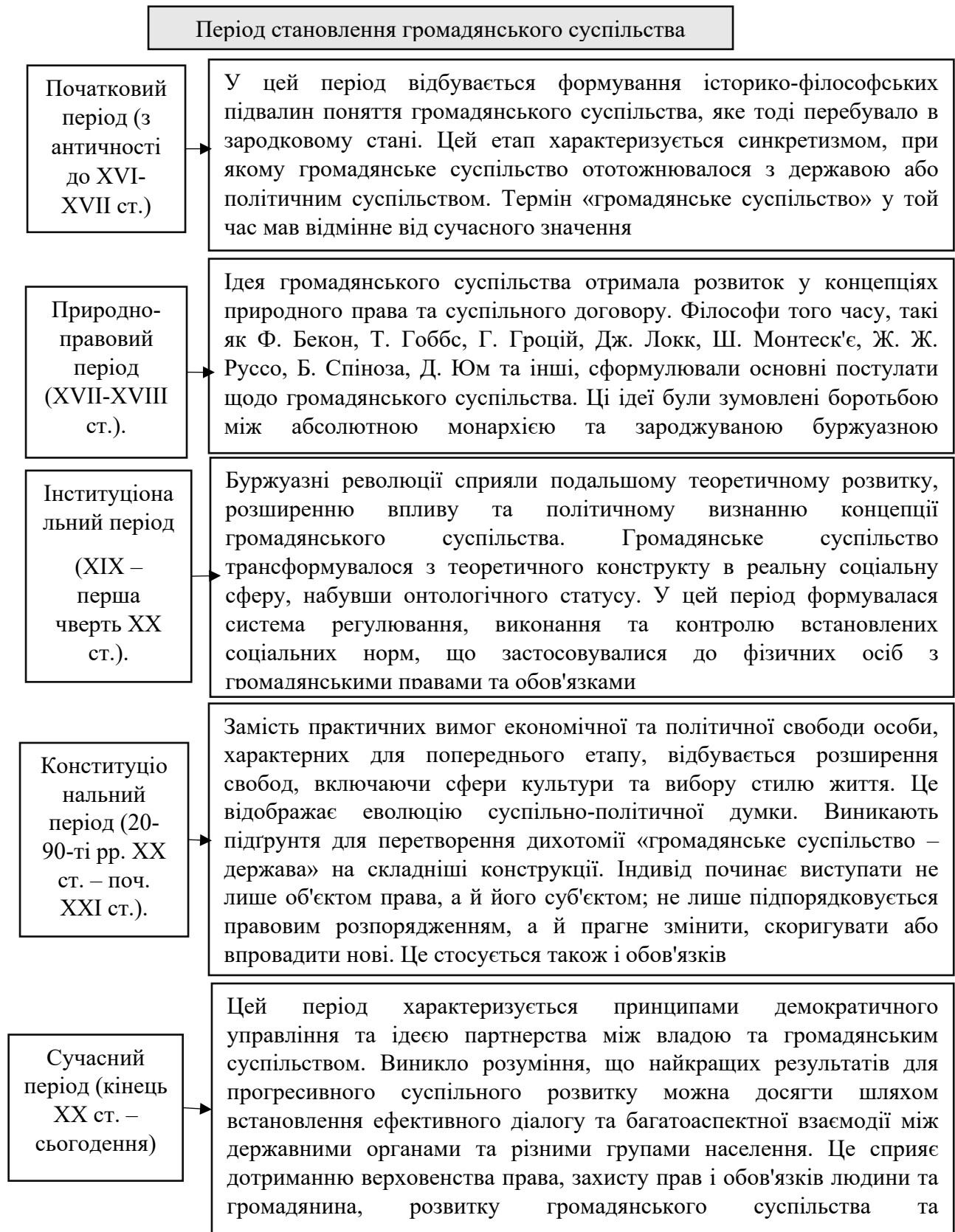

Рис. 1. 4. Період становлення громадянського суспільства

Джерело: сформовано автором на основі робіт ([33; 67; 74; 76])

У дослідженні О. Полішкаррової йдеться про еволюцію розуміння громадянського суспільства в Україні. У 1989-1992 роках ця концепція була пов'язана з боротьбою проти комунізму. У 1992-1996 роках основна увага приділялася побудові держави, і інтерес до громадянського суспільства ослаб. Після 1996 року утвердилося розуміння того, що громадянське суспільство є основою демократії. Тривають дискусії про шляхи його розвитку в Україні [22].

Громадянське суспільство в умовах трансформації характеризується такими елементами (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Елементи громадянського суспільства в умовах трансформації
Джерело: сформовано автором на основі робіт ([10; 22; 76])

Інститути громадянського суспільства, які можуть брати участь у владних відносинах або бути їх носіями, включають:

- добровільні громадські організації та рухи: ці некомерційні організації, створені за ініціативою громадян, відіграють активну роль у вирішенні суспільних проблем та захисті прав громадян.

- незалежні засоби масової інформації та громадська думка: ЗМІ, що не піддаються політичному чи економічному контролю, можуть інформувати громадськість та формувати громадську думку, тим самим впливаючи на владні структури.

- політичні партії на ранніх стадіях формування: до того, як політичні партії досягнуть влади, вони часто функціонують як інститути громадянського суспільства, представляючи інтереси громадян та сприяючи політичним змінам [13].

Ці інститути відіграють важливу роль у забезпеченні підзвітності та прозорості уряду, а також у наданні громадянам можливостей для участі у прийнятті рішень. Вони є основою здорового демократичного суспільства, де влада розподілена між різними інститутами та громадяни мають можливість впливати на політичний процес.

Громадянське виховання є ключовим результатом і мірилом успіху громадянського суспільства. Воно формує громадянську свідомість, яка включає:

- моральні та етичні цінності: повага до прав інших, співчуття, чесність та справедливість.

- політичну культуру: розуміння політичних процесів, активна участь у громадському житті та дотримання демократичних принципів.

- правова культура: знання та дотримання законів, а також розуміння своїх прав та обов'язків.

- почуття власної гідності та свободи: особиста відповідальність, самоповага та здатність самостійно думати.

– патріотизм та прихильність суспільним ідеалам: турбота про добробут своєї країни, її громадян та її місце у світі [15].

Громадянськість – це духовна та моральна цінність, яка визначає світогляд і психологічні характеристики особистості. Вона зобов'язує громадян бути відповідальними за свої дії та сприяти розвитку своєї спільноти, країни та світу в цілому.

Громадянське виховання сприяє створенню інформованих, відповідальних і залучених громадян, які є основою здорового та демократичного суспільства. Воно допомагає людям зрозуміти свої права та обов'язки, діяти відповідно до етичних принципів та брати активну участь у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя та спільноти [118].

Основи громадянського суспільства як суспільно-політичного явища лежать у сфері права та моралі. Правові аспекти громадянського суспільства досліджуються досить активно, і предмет дослідження, а також методологія цієї сфери вже визначені.

Однак, незважаючи на це, на сьогоднішній день відсутні чіткі методологічні засади для вивчення морального боку громадянського суспільства.

Таким чином, виникає необхідність у розробці методологічних підходів до вивчення моральних аспектів громадянського суспільства. Це дозволить поглибити наше розуміння цього феномена та його ролі у розвитку демократичних та етичних суспільств.

Форми прояву громадянського суспільства варіюються залежно від історичного періоду, регіону та конкретних обставин буття людей. Зміни в суспільстві призводять до появи та зникнення різних форм громадянського суспільства.

Наприклад, глобалізація сприяла виникненню міжнародних неурядових організацій (НУО). Важко точно передбачити, які нові інститути громадянського суспільства з'являться в майбутньому.

Поширеність певної форми громадянського суспільства в певний період часу можна пояснити її ефективністю. На сучасному етапі розвитку громадянського суспільства значну роль відіграють НУО. Це підтверджується роботами таких дослідників, як Х. Апхайер [193].

Отже, громадянське суспільство є динамічним явищем, яке постійно адаптується до мінливих умов. Його прояви можуть різнитися залежно від історичного контексту, географічного розташування та конкретних обставин.

Як уже згадувалося, внутрішній стан громадянського суспільства, або його «дух», не піддається прямому спостереженню чи вимірюванню, що робить його дослідження малоефективним. Тому доцільніше зосереджуватися на видимих діях як проявах існування громадянського суспільства.

Однак дослідження «духу» громадянського суспільства можливе і без пошуку видимих дій, але в такому випадку воно фактично стосується потенційного стану цього суспільства. Для цього необхідно змінити фокус дослідження і розглядати окрему особистість, громадянина.

В. Цвях стверджує, що «громадянськість» є «якісною ознакою громадянина». У той час як «громадянин» являє собою формальний статус особи, що передбачає наділення її певним набором прав та обов'язків, «громадянськість» - це якісна характеристика індивіда, яка визначає, чи виконує він свої обов'язки, як використовує надані права і в якому обсязі [145].

Визначення громадянського суспільства як сфери добровільної спільної діяльності породжує важливе питання про його взаємозв'язок з поняттям «громадянськість». Ханс Мюнклер, послідовно з В'ячеславом Цвіхом, розрізняє сам статус громадянина (формально-правовий аспект) та власне «громадянськість» – сукупність якостей та характеристик, які визначають рівень залучення особи до суспільного життя. Мюнклер інтерпретує «громадянськість» як здатність і готовність до активної участі в суспільному житті, мотивовану не лише приватними інтересами, а й прагненням примноження як особистого, так і

суспільного добра. Ключовими складовими «громадянськості», на його думку, є орієнтація на суспільне благо та почуття солідарності, що виявляються в готовності до дій, за які людина отримує мінімальну або зовсім не отримує матеріальну винагороду. Таким чином, «громадянськість» виходить за рамки формального статусу громадянина і характеризує рівень громадянської активності та відповідальності. Це поняття є ключовим для розуміння функціонування громадянського суспільства, оскільки саме активні та соціально відповідальні громадяни є рушійною силою його розвитку. Зв'язок між «громадянськістю» та громадянським суспільством є міцним і взаємозалежним: розвиток «громадянськості» сприяє зміцненню та розвитку громадянського суспільства, і навпаки, активне громадянське суспільство сприяє формуванню високого рівня "громадянськості" серед населення [145].

З цього випливає, що зазначені категорії – «громадянин» і «громадянськість» – не є жорстко пов'язаними.

Концепція «громадянство» ширша за статус «громадянин», оскільки охоплює не лише права та обов'язки громадянина, а й його здатність та бажання активно брати участь у суспільному житті та відчуття солідарності. Це зумовлено тим, що «соціальні відносини можуть фіксуватися, не набуваючи юридичної форми. Серед них є такі, врегулювання яких не досягає рівня консолідації та точності», або й не може його досягти, щоб бути сформульованими як юридичні норми. Ми можемо досліджувати ці відносини через призму «громадянства».

Як нематеріальне поняття, що проявляється у конкретних діях, «громадянство» є потенційним станом «духу» громадянського суспільства. Відповідно, ми можемо говорити про рівень «громадянства» окремої особи або групи осіб (суспільства), а отже, і про рівень розвитку громадянського суспільства.

Рівень «громадянськості» окремого індивіда визначається трьома чинниками:

- 1) сукупністю навичок і якостей, які її складають;
- 2) ситуації, в яких ці навички та якості проявляються;
- 3) мотивація для переходу "громадянськості" з потенційного стану до практичного втілення в діях [145].

Громадянство є соціально-психологічним явищем. Як особистісна риса (якість) громадянство є складною структурою, яка об'єднує взаємопов'язані елементи у свідомості та самосвідомості індивіда. Ці елементи формуються на основі засвоєння індивідом системи громадянських цінностей, які стають для нього значущими внутрішніми регуляторами дій. Критерії громадянської свідомості та самосвідомості дозволяють виділити цінності як головний компонент становлення громадянства [145].

Громадянськість не є спадковою характеристикою, а набутою якістю, що формується та розвивається протягом усього життя людини. Це динамічний процес, який залежить від різноманітних факторів, включаючи освіту, виховання, соціальний досвід та взаємодію з оточуючими. Набуття громадянськості надає життю нової якості, перетворюючи індивіда з пасивного спостерігача на активного учасника суспільного життя. Цей процес не лише формує зовнішні дії людини, але і глибоко впливає на її особистісну структуру, перетворюючи пізнавальну та емоційно-вольову сфери. Розвиток критичного мислення, здатності до аналізу соціальних проблем, емпатії та готовності до колективних дій – все це є результатом формування громадянськості. Отже, громадянськість не є статичним станом, а постійним процесом розвитку, який має важливе значення як для індивіда, так і для всього суспільства. Вона є ключовим фактором формування активного та відповідального громадянського суспільства.

Структура громадянськості складається з когнітивного, мотиваційного та поведінкового компонентів. Її зміст може охоплювати такі аспекти громадянської свідомості та самосвідомості: національний, правовий, екологічний та валеологічний.

Узагальнюючи вищевикладене, доцільно розробити схему формування громадянськості у молодого покоління (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Модель становлення громадянськості у особистості

Згідно зі Словником української мови, «громадськість» означає «прогресивні верстви суспільства» [42].

Орхуська конвенція 1998 року (ст. 2. п. 4, 5) визначає громадськість як одну або кілька фізичних чи юридичних осіб, їх об'єднання, організації чи групи, які

діють відповідно до національного законодавства чи практики. Таким чином, згідно з цим документом, навіть індивідуальна активність може вважатися громадською свідомою позицією особи.

Конвенція вводить визначення «зацікавленої громадськості». Це поняття стосується громадськості, на яку процес прийняття рішень щодо питань, що стосуються навколишнього середовища, впливає чи може вплинути. Громадськість, яка має зацікавленість у цьому процесі, також вважається зацікавленою [16].

Згідно з дослідженням П. Каблака, громадськість – це об'єднання соціальних, свідомих індивідів та їхніх груп, які мають спільні інтереси, позиції та ролі. Їхня суспільна діяльність базується на ідеях індивідуальної свободи громадян і автономності громад, а також на праві захищати власні інтереси, створювати асоціації та спілки для протидії та запобігання сваволі політиків. [93].

Розглядаючи громадськість як активне соціальне утворення, об'єднане спільними проблемами та прагненням до їхнього вирішення, важливо підкреслити суттєву роль соціальної відповідальності та зрілості особистості з кількох причин:

- особиста відповідальність: соціальна відповідальність передбачає, що кожна людина несе відповідальність за вплив своїх дій на оточуючих і навколишнє середовище. громадяни, які усвідомлюють свою відповідальність, більш схильні брати участь у вирішенні спільних проблем;
- колективна дія: зріла особистість здатна виходити за рамки вузьких індивідуальних інтересів і співпрацювати з іншими для досягнення спільних цілей. це особливо важливо, коли йдеться про вирішення складних проблем, які потребують колективних дій;
- інформованість і критичне мислення: соціально відповідальні та зрілі люди прагнуть бути поінформованими про проблеми, що впливають на їхню

громаду та навколишнє середовище. вони критично оцінюють інформацію та приймають обґрунтовані рішення про те, як найкраще діяти;

– здатність до компромісу: вирішення спільних проблем часто вимагає компромісу. соціально відповідальні та зрілі люди здатні відстоювати свої цінності, водночас визнаючи й поважаючи погляди інших [91].

Отже, розвиток соціальної відповідальності та зрілості особистості має вирішальне значення для ефективного функціонування громадськості як активного соціального утворення, здатного вирішувати спільні проблеми та покращувати стан навколишнього середовища.

За В. Московцем («Поняття громадськості у законодавстві та адміністративно-правовій теорії»), громадськість – це самоорганізована група людей з активною громадянською позицією та спільними інтересами, що добровільно долучаються до політичного та соціального життя свого регіону чи країни [157].

На думку А. Козиревої, відсутність державно-владних повноважень є ключовою характеристикою громадських об'єднань, за винятком випадків їхньої легальної делегації державою [79]. Це підтверджує їхню роль як елементів громадянського суспільства та демонструє їхню взаємодію з державою у системі публічного управління.

Громадськість, як описано в цьому розділі, складається з активних і відповідальних громадян, які прагнуть позитивно впливати на суспільство та навколишнє середовище. Вони відходять від вузького національного фокусу і зосереджуються на більш широких гуманітарних цінностях, виходячи за рамки короткострокових інтересів держави.

Моральність, як невід'ємна складова духовності, служить основою для формування активної громадянської позиції. Громадянське суспільство створює сприятливі умови для розвитку такої позиції, що дозволяє громадянам ставити цілі та досягати їх на благо держави. Проте головним пріоритетом залишається

всебічний розвиток особистості в її етичному та практичному вимірах, що сприяє процвітанню нації.

Громадянське суспільство складається з широкого спектра організацій, що охоплюють громадські об'єднання, творчі спілки та інші групи. Ці суб'єкти відіграють важливу роль у суспільстві, виконуючи наступні функції: вплив на формування політики шляхом висловлення своєї позиції та надання рекомендацій; активна участь у реалізації та виконанні конкретних проектів і програм, що приносять користь громаді [30].

Таким чином, громадянське суспільство є ключовим елементом демократичних систем, забезпечуючи конструктивний діалог між різними верствами населення та урядом.

Наш аналіз понять «громадськості» та «громадянськості» виявив фундаментальні принципи, що лежать в основі розвитку інститутів громадянського суспільства. Ми встановили, що громадянськість розвивається поступово, проходячи різні стадії соціалізації, коли індивіди засвоюють цінності, норми та поведінкові моделі суспільства.

Цей процес формування громадянськості є важливим для створення активного та залученого громадянського суспільства, де люди беруть на себе відповідальність за свою громаду та беруть участь у її розвитку [37].

Ми також розглянули принципи державного управління, такі як системність, законність і комплексність. Наш аналіз показав, що відбувається перехід від традиційної моделі державного управління до більш інноваційного підходу, відомого як публічне управління. У цьому новому підході інститути громадянського суспільства відіграють значно активнішу роль, співпрацюючи з державними органами для вирішення проблем і задоволення потреб громадян.

Цей перехід відображає зростаюче визнання важливості залучення громадянського суспільства в процес управління. Він створює можливість для

більш прозорих, чуйних і ефективних систем управління, які краще реагують на потреби громадян.

1.3. Складова побудови взаємовідносин органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства

Демократизація національного законодавства у сфері прав людини стикається з основною проблемою – участю громадськості у формуванні та втіленні державної політики. Європейська конвенція з прав людини зобов'язує державу гарантувати громадянам право брати участь в управлінні державними справами загалом для побудови демократичного та правового суспільства. Розвинена демократія та вільні відносини між владою та суспільством можуть існувати лише за умови ефективного функціонування механізмів стримувань та противаг [67].

Ефективна взаємодія між урядом і громадянами має важливе значення для всіх сфер суспільного життя, але вона особливо критична для захисту прав людини. Залучення громадян до формування політики та управління державою на демократичних принципах через офіційні форми прямої участі та діяльність громадських організацій є життєво важливим.

Прозорість і відкритість урядової інформації та процесів прийняття рішень є основоположними для цього процесу. Вільний доступ до інформації та можливість для громадського обговорення дозволяють громадянам контролювати діяльність влади, забезпечуючи систему стримувань і противаг.

Ця взаємодія між урядом і громадянами є ключовою для побудови інклюзивного та відповідального суспільства, де права людини поважаються і захищаються.

Влада є фундаментальною складовою у розвитку держави. В Україні соціальна відповідальність і ефективність влади визнаються ключовими факторами розвитку. Для забезпечення ефективного та легітимного функціонування влади, суспільству необхідні кардинальні зміни. Це стосується, зокрема, підвищення соціальної відповідальності влади, забезпечення її прозорості та публічності в усіх сферах діяльності, а також зміцнення довіри громадян до державних інституцій. Для досягнення цих цілей потрібні нові, інноваційні підходи та парадигми [75].

У перехідні періоди, коли соціально-політичні процеси характеризуються відкритістю, такі підходи стають особливо важливими. Вивчення влади та визначення умов ефективності механізмів її реалізації в управлінні підкреслюють необхідність створення міждисциплінарних політико-управлінських або політико-адміністративних дисциплін. Одним із прикладів дисциплін, що поєднують знання державної політики та сучасного управління, є державне управління та інновації. Ця дисципліна зосереджується на інтеграції передових технологій і практик управління в державну політику.

Сьогоднішня система державного управління прагне усунути протиріччя між суб'єктами управління та суспільством. Подолання негативних тенденцій у державному управлінні, що призводять до хронічного кризового стану влади, вимагає пошуку нових теоретико-методологічних шляхів вирішення визначених проблем.

Трансформаційні процеси в Україні затримуються застарілими управлінськими методами, нездатними впоратися з новими викликами. Крім того, бракує сучасних демократичних механізмів для ефективної взаємодії між державними інститутами та суспільством.

Втім, взаємодія державної політики та управління залишається ключовим елементом демократії, оскільки дозволяє узгодити інтереси різних груп у процесі вироблення та ухвалення рішень державними органами. Державна політика

передбачає залучення всіх зацікавлених сторін до процесу прийняття політичних рішень [57].

Для ефективного проведення трансформаційних процесів Україні необхідно переглянути свої управлінські підходи та сприяти демократичним механізмам, які забезпечують залучення громадян та узгодження їхніх інтересів. Це створить основи для більш інклюзивного та чуйного урядування.

Як інструмент управління, не обмежений державними органами, державна політика функціонує на різних рівнях політичного процесу, маючи як «вертикальний», так і «горизонтальний» виміри.

Вертикальний вимір вказує на зв'язок між різними рівнями уряду, від місцевого до національного. Державна політика розробляється на національному рівні, але реалізується на всіх рівнях управління, забезпечуючи узгодженість та послідовність у прийнятті рішень [78].

Горизонтальний вимір відображає взаємодію між різними гілками влади (законодавчою, виконавчою, судовою) та іншими державними установами. Державна політика формується за допомогою консультацій та координації між цими організаціями, забезпечуючи збалансований та всеохоплюючий підхід [78].

Розуміння як вертикального, так і горизонтального вимірів державної політики є важливим для ефективного державного управління. Це дозволяє політикам та адміністраторам узгоджувати дії на різних рівнях і між різними організаціями, що призводить до більш ефективної реалізації політики та кращих результатів.

Залучення різноманітних організацій і груп, включаючи державні органи, неурядові організації, громадські інститути, експертів, бізнес-спільноту і міжнародні організації, в процес формування державної політики забезпечує всебічне розгляд різних інтересів і потреб суспільства.

Цей інклюзивний підхід дозволяє визначити цілі політики, розробити ефективні заходи, встановити чіткі показники оцінки та розробити методи

впровадження, які відповідають суспільним пріоритетам і національним інтересам.

Таке широке залучення сприяє прозорості та підзвітності державної політики, гарантуючи, що вона відображає потреби всіх верств суспільства. Це призводить до більш ефективних і легітимних політик, що відповідають очікуванням громадян і служать загальному благу.

Реформа процесу розробки та реалізації державної політики в Україні прагне створити сучасну систему управління, що визнає та активно залучає різноманітні установи та організації, які беруть участь у горизонтальному вимірі політичного процесу. Відхід від прямого адміністративного управління, який був характерним для попередньої системи державного управління, відкриває можливості для розширення сфери дії державної політики та охоплення більш широкого кола питань, що стосуються громадян [58]. Ця реформа визнає важливість залучення недержавних організацій, громадських груп, експертів і представників бізнесу в процес розробки та реалізації політики. Такий інклюзивний підхід гарантує, що державна політика буде більш репрезентативною для потреб і інтересів суспільства в цілому.

Поява і активізація горизонтального виміру в державному управлінні призводить до його трансформації в публічне управління. Це означає, що таке управління створюється колективними зусиллями та реалізується шляхом врахування всіх законних інтересів суспільства через організацію громадського діалогу та безпосередню взаємодію влади та суспільства. Реалізація системи управління, яка належним чином враховує горизонтальний вимір, вимагає відходу від традиційних підходів і пошуку сучасних технологій управління. Ці технології включають інструменти, методи та практики, які дозволяють різноманітним зацікавленим сторонам ефективно взаємодіяти та співпрацювати в процесі прийняття та реалізації політики.

Сучасне вивчення державного управління запозичує концепції з інженерних дисциплін, застосовуючи терміни, такі як «технології» та «механізми», для опису аспектів державного управління. Ці запозичення відображають зростаючий акцент на ефективності та результативності в державному секторі. Застосування інженерної термінології в державному управлінні підкреслює прагнення до систематичного та результативного підходу до управління. Це відображає зростаючу потребу в ефективності, прозорості та підзвітності в державному секторі.

Технологія – це цілісна динамічна система, що складається з обладнання, операцій і дій з ним, управління цією діяльністю та інформації та знань, необхідних для цього, а також різноманітних ресурсів (людських, енергетичних, сировинних тощо). Технологія також передбачає ряд процесів, які перетворюють ресурси в корисні продукти або послуги через взаємопов'язані цикли. Ці процеси керуються логікою та послідовністю, забезпечуючи ефективне використання ресурсів і досягнення поставлених цілей [59].

Перехід до технологічного, інформаційного суспільства, який є природним етапом постіндустріального розвитку людства і супроводжується діджиталізацією всіх сфер життя товариства, призвів до великомасштабної технологізації державного управління, використання багатьох із зазначених визначень.

Технології служать мостом між теоретичними знаннями про суспільство та практикою державного управління. Вони дозволяють:

- застосовувати суспільні закономірності: визначати закономірності та принципи, які керують поведінкою людей та організацій;
- використовувати фактори впливу: ідентифікувати фактори, які впливають на суспільство, і використовувати їх для формування політики;
- визначати цілі та інструменти: розробляти чіткі цілі та визначати відповідні інструменти для їх досягнення.

Технологізація сучасного управління особливо очевидна у сфері електронного урядування. Воно використовує електронні технології для:

- покращення послуг: надання громадянам і підприємствам зручного доступу до державних послуг;
- збільшення прозорості: забезпечення прозорості та підзвітності урядових процесів;
- підвищення ефективності: автоматизація завдань і покращення координації, що призводить до більш ефективного використання ресурсів.

Міжнародний досвід показує, що демократичні держави не можуть бути стабільними та розвиватися без налагодженого діалогу між державою та громадянським суспільством. Однак в Україні органи влади недостатньо залучають громадян до обговорення, розробки та прийняття рішень, що свідчить про слабкість демократичних процесів. Непрозорість та закритість державних органів в Україні стали перешкодою для демократичного та соціально-економічного розвитку країни [65].

Хоча в Конституції України та інших законодавчих актах закріплено залучення громадськості до управління державними справами, органи влади не завжди готові співпрацювати з громадськими організаціями.

На початку 2000-х років в Україні зросла актуальність пошуку способів демократизації політичної системи та державного управління. Це було зумовлено розвитком громадянського суспільства та усвідомленням політиками і державними діячами важливості взаємодії з його інститутами [83].

Дослідник А. Крупник вважає громадські ради ефективним інструментом демократизації в сучасних умовах трансформації української суспільно-політичної системи. Вони дозволяють упорядкувати взаємодію між владою та громадою та надають свободу для постійного вдосконалення форм і методів співпраці між ними.

Процес створення та організації діяльності громадських рад (далі – ГР) супроводжується рядом проблем. Дослідниця М. Сіцінська виділяє як основні: (рис. 1.7).

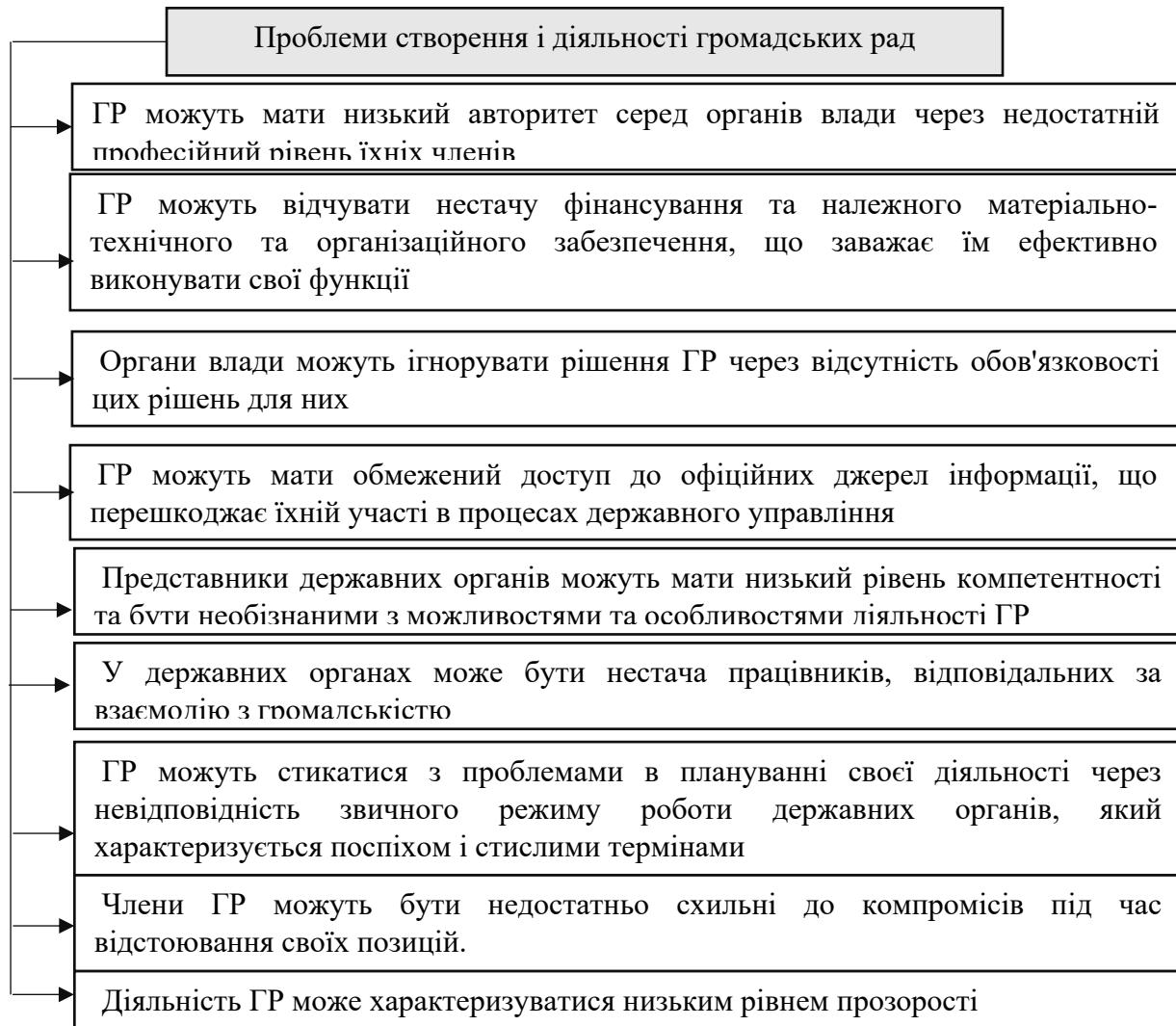

Рис. 1.7. Виклики в процесі заснування та функціонування громадських рад

Джерело: сформовано автором на основі робіт ([12; 16; 22; 27])

Отже, основні організаційно-правові проблеми в діяльності громадських рад можна узагальнити в такі пункти (рис. 1.8).

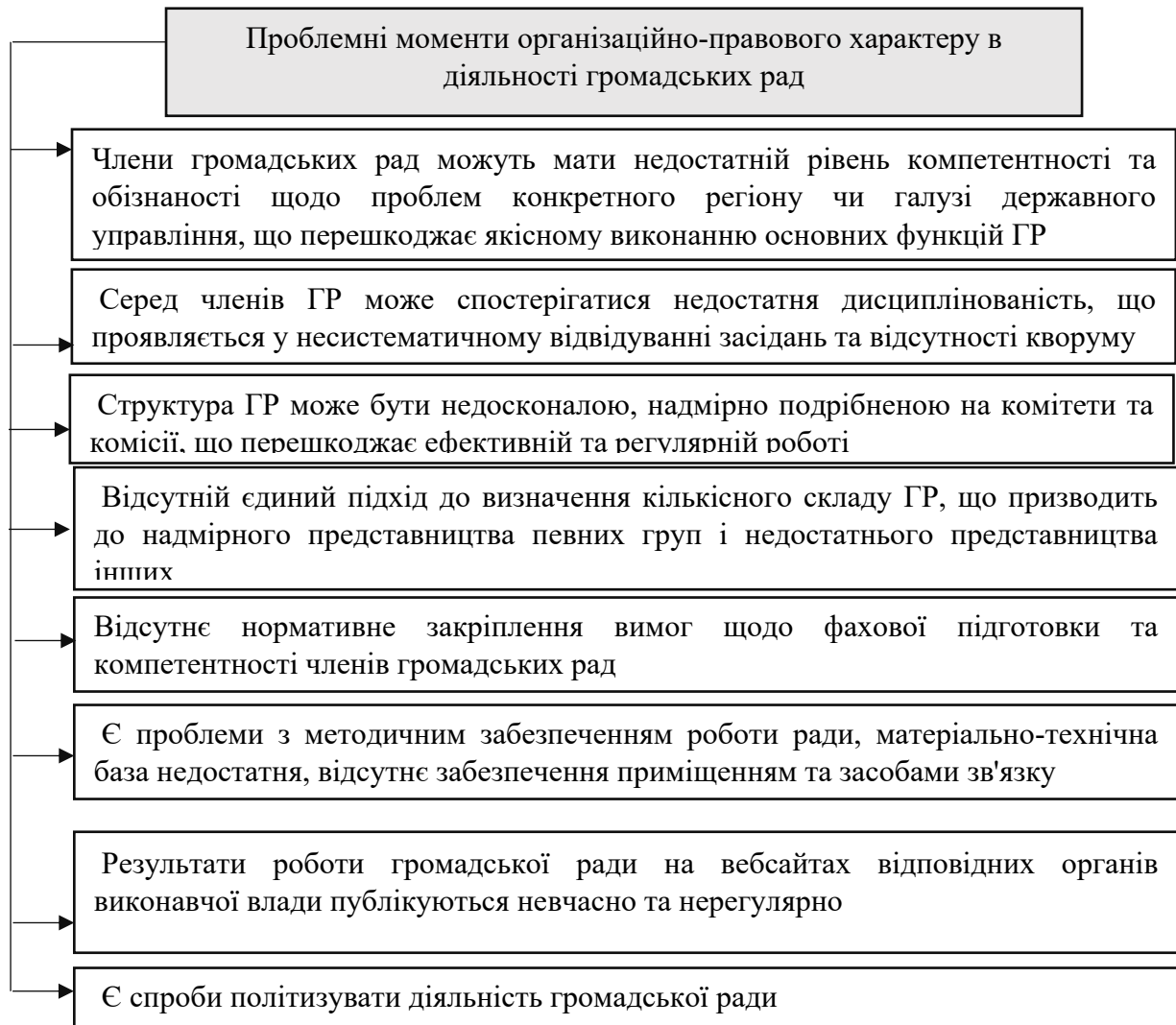

Рис. 1.8. Організаційно-правові проблеми у діяльності громадських рад

Джерело: сформовано автором на основі робіт ([12; 16; 22; 27])

Дослідження діяльності громадських рад виявили чотири основні причини їх низької ефективності (рис. 1.9):

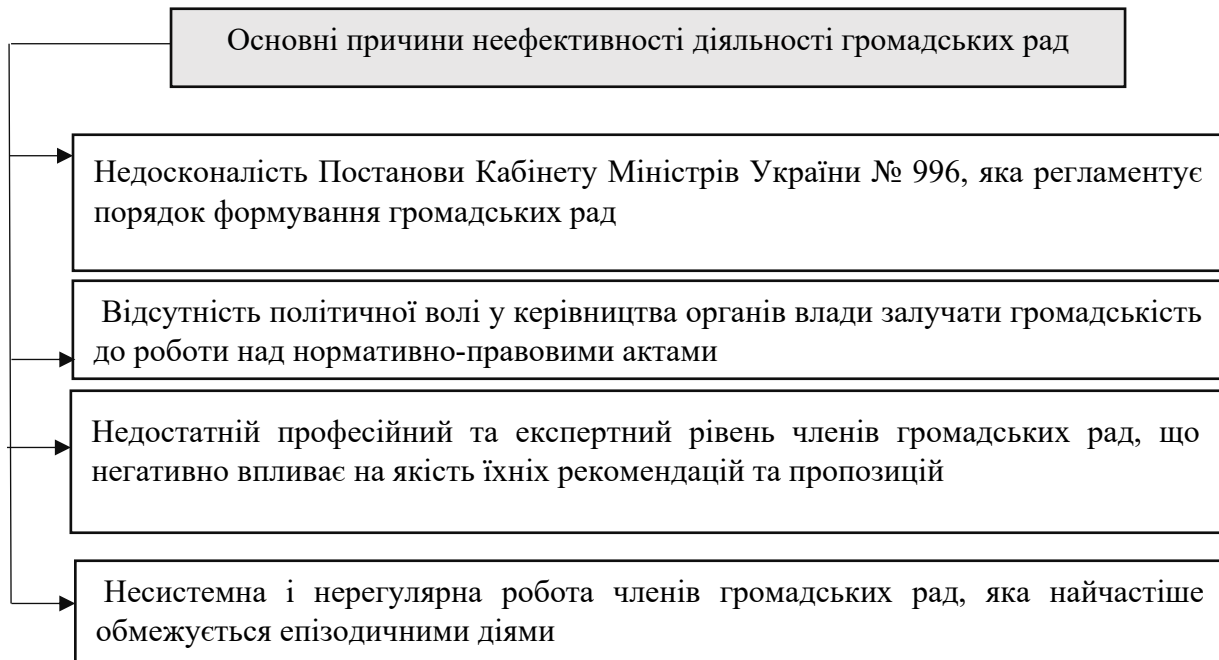

Рис. 1. 9. Основні причини неефективності діяльності громадських рад

Джерело: сформовано автором на основі робіт ([12; 16; 22; 27])

Інститут громадських рад в Україні, легалізований Указом Президента та Постановою Кабінету Міністрів у 2004 році, є важливим елементом механізмів громадянської участі в управлінні та контролю за діяльністю виконавчої влади. Дане дослідження розглядає цей інститут через призму теоретичних концепцій громадянського суспільства та *participative governance*. Нормативно-правове закріплення обов'язкового створення громадських рад при органах виконавчої влади на всіх рівнях (центральному, регіональному, місцевому) створює умови для ефективного громадського контролю та легітимізації управлінських рішень. Аналіз правових актів, що регламентують діяльність громадських рад, дозволяє виявити як їхні можливості, так і обмеження у контексті забезпечення реальної участі громадян у прийнятті рішень. Емпірична частина дослідження буде спрямована на оцінку ефективності цього інституту на практиці.

У контексті розвитку демократичних процесів в Україні було прийнято ряд нормативних актів, спрямованих на забезпечення конституційного права громадян на участь в державному управлінні. Постанова Кабінету Міністрів України № 996 від 3 листопада 2010 року «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» мала на меті створення умов для більш прозорого та відкритого врядування. Аналіз впливу цього документу на практику державного управління дозволить оцінити його ефективність у забезпеченні реальної участі громадян та розвитку громадянського суспільства [133].

Постанова Кабінету Міністрів України № 996 (2010 р.) не лише регламентує порядок консультацій з громадськістю щодо державної політики, а й визначає статус та функції громадських рад як дорадчих органів при органах виконавчої влади та місцевого самоврядування [133]. Типове положення, затверджене цією постановою, стосується громадських рад при міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, а також при місцевих та районних державних адміністраціях.

Згідно з «Енциклопедичним словником з державного управління», ці ради покликані забезпечувати взаємодію державних органів і громадянського суспільства у процесі прийняття рішень. Їхня мета полягає в тому, щоб:

- забезпечувати представництво громадськості в цих органах;
- сприяти врахуванню інтересів громадськості в процесі прийняття рішень;
- надавати консультації та рекомендації органам влади з питань, що стосуються громадськості;
- сприяти відкритості та прозорості в роботі органів влади;
- зміцнювати зв'язок між органами влади та громадськістю.

Громадські ради відіграють важливу роль у демократичному управлінні, забезпечуючи платформу для участі громадян у процесі прийняття рішень і допомагаючи уряду бути більш чуйним до потреб громадськості [65].

Згідно з Постановою № 996, консультації з громадськістю здійснюються у прямій та непрямій формах. Прямі форми включають: відкриті громадські обговорення; громадські слухання; засідання; круглі столи; відеоконференції; телеконференції; електронні консультації. Ці формати передбачають безпосередню взаємодію органів влади та представників громадськості [133].

З метою ефективного взаємодії з громадськістю, органи публічної влади застосовують різноманітні методологічні підходи для вивчення громадської думки. Крім безпосередніх консультацій, широко використовуються спеціальні соціологічні дослідження (на національному та регіональному рівнях), систематичне спостереження, аналіз інформаційного поля (засоби масової інформації) та статистичних даних. Комплексний підхід до збору та аналізу інформації забезпечує більш повне розуміння громадських настроїв та бажань [133].

В Україні існує всебічна нормативно-правова база, яка регулює участь громадськості в державному управлінні:

Закон «Про місцеві державні адміністрації»;

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»;

Закон «Про органи самоорганізації населення»;

Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад»;

Закон «Про доступ до публічної інформації»;

Закон «Про звернення громадян»;

Закон «Про громадські об'єднання»;

Закон «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації».

Ці закони доповнюються указами Президента України та постановами Кабінету Міністрів України.

Громадські ради залучають громадськість до формування та реалізації державної політики шляхом виконання різноманітних завдань, визначених у Типовому положенні про громадську раду (рис. 1.10).

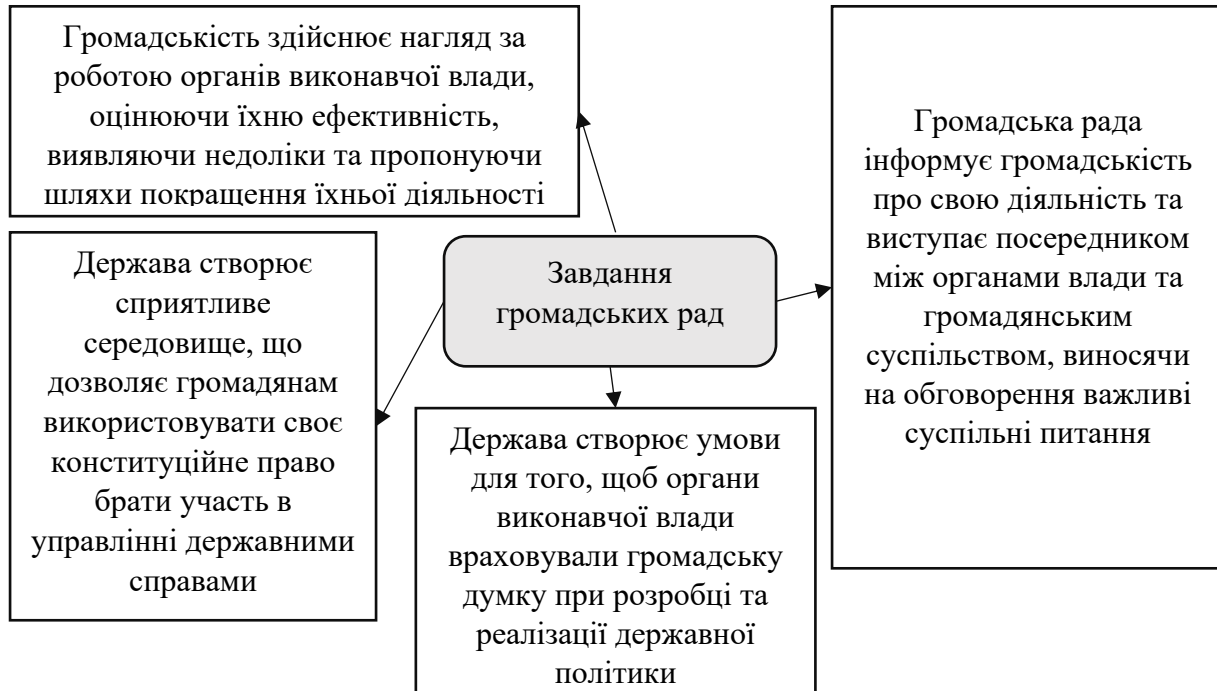

Рис. 1.10. Основні завдання громадських рад

Джерело: сформовано автором на основі робіт ([133])

Згідно з Постановою № 996, громадська рада має такі повноваження:

- громадська рада формує різноманітні робочі підрозділи, такі як постійні комітети, тимчасові експертні групи та секретаріат, для ефективної організації та виконання своїх завдань;
- громадська рада розширює коло своїх експертів, залучаючи до роботи представників органів влади, бізнесу, громадських організацій та наукових установ, отримуючи їхню підтримку та сприяння;

- громадська рада проводить різноманітні заходи, такі як семінари, конференції та круглі столи, щоб обговорювати важливі питання та сприяти обміну думками між різними зацікавленими сторонами;
- щоб забезпечити ефективну роботу, громадська рада звертається до державних органів та органів місцевого самоврядування з проханням надати необхідну інформацію ;
- для проведення громадських консультацій громадська рада отримує від державних органів проекти нормативно-правових актів, що стосуються питань, які потребують громадського обговорення;
- дотримуючись встановлених процедур, громадська рада має право відвідувати приміщення, в яких розташовані державні органи.

Громадські ради наділені повноваженнями, що дозволяють їм виконувати експертні, комунікативні, контролюючі та консультативні функції, сприяючи прозорості уряду та залученню громадськості до процесу управління (рис. 1.11).

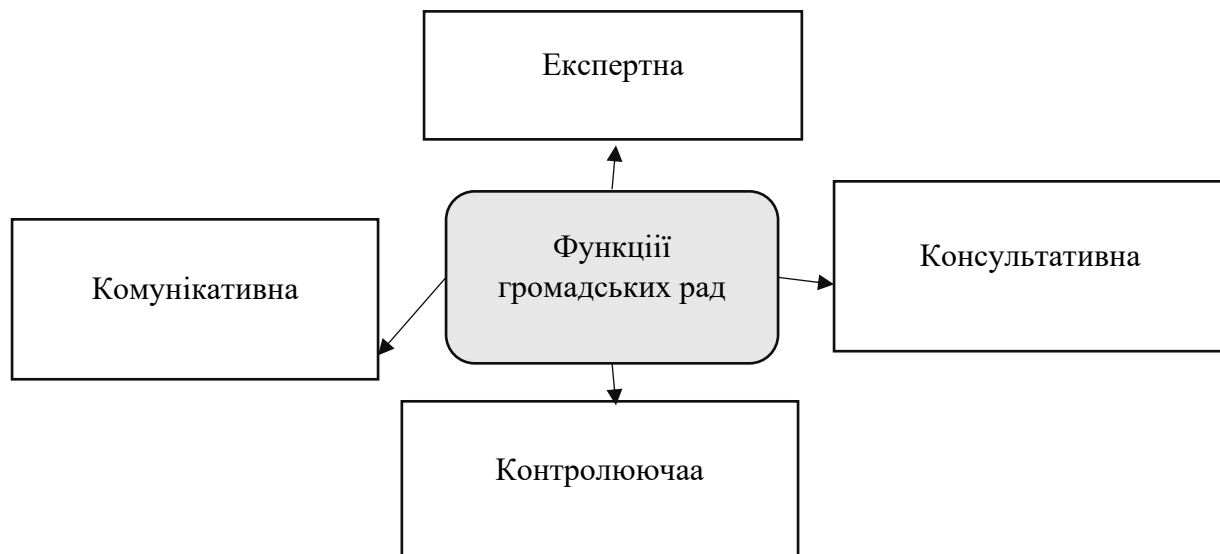

Рис. 1.11. Ключові функції громадських рад [133]

Експертна роль громадських рад полягає в наданні обов'язкових для розгляду пропозицій органам влади щодо розробки проектів нормативно-правових актів з питань формування та реалізації державної політики в відповідній сфері.

Виконуючи комунікативну функцію, громадські ради:

- інформують громадськість про свою діяльність, прийняті рішення та їх виконання на офіційному веб-сайті відповідного органу та іншими доступними способами;
- збирають, узагальнюють та подають органам влади інформацію про пропозиції громадських організацій щодо вирішення суспільно важливих питань;
- організовують публічні заходи для обговорення актуальних питань розвитку галузі чи адміністративно-територіальної одиниці;
- готують та публікують щорічний звіт про свою діяльність.

Ефективність комунікації між органами влади та громадськістю значною мірою залежить від механізмів зворотного зв'язку. Зворотний зв'язок у системі публічного управління являє собою вплив результатів діяльності системи управління на характер цієї діяльності.

Виконуючи контролюючу функцію, громадські ради:

- здійснюють громадську експертизу та громадську антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів відповідно до законодавства.
- контролюють, як органи влади враховують пропозиції та зауваження громадськості.
- перевіряють дотримання органами влади нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та протидію корупції.

У межах своєї консультативної функції громадська рада розробляє та подає пропозиції органам влади, при яких вона створена, сприяючи інформованому прийняттю рішень:

- до орієнтовного плану проведення консультацій із громадськістю, а також щодо проведення консультацій, не передбачених таким планом;
- щодо організації консультацій із громадськістю [133].

Таким чином, громадські ради відіграють ключову роль у суспільній структурі, виконуючи низку важливих функцій, включаючи захист невід'ємних людських прав, охорону та реалізацію громадянських свобод, а також виявлення, визначення та гармонізацію соціальних потреб та інтересів різних верств населення.

Окрім своєї ролі як громадського об'єднання, громадська рада займає особливе місце на перетині громадської структури та безпосередньої участі громадян в управлінні державними справами.

Науковці А. Волошина і М. Лациба розглядають такі форми співпраці громадської ради з органом виконавчої влади:

- проведення консультацій з громадськістю;
- аналіз проектів рішень та підготовка рекомендацій громадської влади органу виконавчої влади [32].

Громадські консультації є важливим інструментом забезпечення участі громадян у процесі державного управління, що передбачає ефективну взаємодію між органами влади та громадськістю. Цей процес націлений на врахування потреб зацікавлених сторін та забезпечення можливості впливу громадян на прийняття рішень. Залучення громадян до обговорення державних програм та ініціатив гарантує врахування їхніх політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, сприяючи більш збалансованому та соціально-орієнтованому соціально-економічному розвитку держави [32].

Мета громадських консультацій полягає в тому, щоб:

- залучити широке коло громадян до участі в державному управлінні;

- забезпечити громадськості вільний доступ до інформації про діяльність органів виконавчої влади (ОВВ);

- гарантувати гласність, відкритість і прозорість діяльності органів влади;
- сприяти встановленню конструктивного діалогу між ОВВ і громадськістю;
- підвищити якість рішень з важливих державних і суспільних питань шляхом врахування громадської думки;

- створити умови для участі громадян у розробці проектів рішень органів влади з питань, що мають суттєве значення для суспільства [32].

- Законодавство передбачає обов'язкове проведення громадських консультацій у формі публічного обговорення для низки ключових документів. До них належать проекти нормативно-правових актів стратегічного значення, що стосуються фундаментальних прав і свобод громадян; акти, що передбачають пільги або обмеження для суб'єктів господарювання та громадських організацій; рішення щодо повноважень місцевого самоврядування, делегованих виконавчій владі; проекти регуляторних актів та державних/регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, а також звіти про їх виконання; а також звіти про використання бюджетних коштів [48].

В рамках публічного обговорення організовуються та проводяться конференції, форуми, громадські слухання, круглі столи, публічні зустрічі, теле- та радіодебати, інтернет-конференції та онлайн-консультації [48].

В Україні останнім часом відбувається активне становлення нормативно-правової бази для налагодження діалогу між органами влади, органами місцевого самоврядування та інституціями громадянського суспільства.

Сучасна Україна демонструє значний прогрес у розвитку взаємодії між державними органами та громадянським суспільством. Ухвалення низки законодавчих актів створило міцну нормативно-правову базу для комунікації та забезпечило механізми інформування громадськості, проведення консультацій та

розгляду її звернень. Визначено чіткий розподіл прав та обов'язків для обох сторін цього процесу. Еволюція взаємодії влади та громадянського суспільства є свідченням зміни уявлень про роль останнього у суспільстві. На відміну від минулого, коли інститути громадянського суспільства часто сприймалися урядами як перешкода, зараз визнається їхній значний вплив на демократичні перетворення та додана цінність для суспільства [38].

Поступова зміна поглядів у бік визнання громадянського суспільства незамінним і цінним партнером влади була зумовлена необхідністю зупинити падіння довіри до державних інституцій та подолати постійно зростаючий розрив між громадянами та органами влади.

Ефективна взаємодія громадянського суспільства з державною владою на основі впроваджених стандартів дозволяє:

- оперативно вирішувати нагальні проблеми в державі;
- запобігати виникненню ризиків та вживати превентивних заходів на державному, регіональному та місцевому рівнях;
- забезпечувати зворотний зв'язок між громадянами та органами влади, гарантуючи врахування громадської думки у процесі прийняття рішень;
- підвищувати прозорість та підзвітність державного управління, сприяючи довірі громадян до влади;
- сприяти участі громадян у процесах прийняття рішень, що впливають на їхнє життя, посилюючи громадянський контроль над владою [1].

Формування громадських рад при органах державної влади та місцевого самоврядування є важливим етапом розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні. Національне правове поле в цьому секторі визначено Указом Президента України «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» та відповідною Постановою Кабінету Міністрів, що регламентують діяльність цих рад та

сприяють активізації громадянської участі у процесах прийняття рішень. Ці нормативні акти визначають порядок формування, повноваження та основні напрямки діяльності громадських рад, створюючи правову основу для ефективної взаємодії громадянського суспільства та органів влади.

Громадські ради є важливим механізмом громадської участі, що забезпечує платформу для консультацій щодо політики та дій органів влади. Сприяючи діалогу між громадянами та чиновниками, вони підвищують прозорість та підзвітність. Врахування громадської думки через ці ради гарантує, що урядові рішення відображають потреби та занепокоєння громади, зміцнюючи демократичне врядування та надаючи громадянам можливість повноцінно брати участь у формуванні свого майбутнього. Ця активна участь значно сприяє розвитку активного громадянського суспільства та міцнішим зв'язкам між громадянами та владою.

Висновки до розділу 1

1. Наше дослідження системно аналізує взаємодію органів місцевого самоврядування з громадськістю, спираючись на попередні наукові розробки та враховуючи їхні обмеження. Виявлено потребу в подальшому вивченні ролі громадських організацій, зокрема, через нечітке визначення інститутів громадянського суспільства та їх впливу. Критичний аналіз українського законодавства показав його недоліки. Дослідження ґрунтується на вітчизняних та зарубіжних працях (кінець XX ст. – сьогодення), що відображає становлення демократичного врядування та ідеології партнерства між владою і суспільством.

2. Визначено та проаналізовано основні теоретичні підходи до розуміння понять «громадськість», «громадянськість», «громадянське суспільство» та

«інститути громадянського суспільства». Це дослідження підтверджує їхню невід'ємну роль у демократичному суспільстві та надає основу для подальшого аналізу їх взаємодії у процесі формування та реалізації державної політики. Виявлено різноманітність і багатоаспектність трактувань цих понять у науковій літературі, що зумовлює необхідність їх комплексного та міждисциплінарного дослідження.

Підкреслено, що поняття «громадянськість» є ширшим, ніж статус «громадянина», оскільки охоплює не лише права та обов'язки індивідів, а й їхню здатність і готовність до активної участі у суспільному житті та почуття солідарності зі своїм співтовариством. У цьому контексті можна говорити про рівень «громадянськості» окремої особи або групи осіб (суспільства); відповідно, і про рівень розвитку громадянського суспільства в цілому. Таке розуміння дозволяє оцінити ступінь реалізації громадянами свого громадянського потенціалу та виявити фактори, що сприяють або перешкоджають розвитку громадянськості в суспільстві.

Термін "громадянське суспільство" допускає подвійне тлумачення. У вузькому значенні він визначається як сукупність недержавних організацій, об'єднаних спільними інтересами, цілями та цінностями. Ширше тлумачення розглядає громадянське суспільство як самостійну систему інститутів та соціальних відносин, незалежних від державного контролю, які ґрунтуються на людському потенціалі та спрямовані на реалізацію індивідуальних та колективних потреб, забезпечення гідного соціального, культурного та духовного розвитку, а також збереження та передачі моральних цінностей. Таке розуміння громадянського суспільства підкреслює його роль як основи демократичного суспільства та важливого фактора соціального розвитку.

3. Доведено, що громадянське суспільство у процесі своєї діяльності сприяє:

- соціалізації індивідів – включенню їх до різноманітних видів взаємовідносин, завдяки чому вони знаходять можливості для самовираження та реалізації свого потенціалу;
- самоорганізації та самоврядуванню у різних формах та умовах, у тому числі в контексті реалізації принципів публічного управління, де важливе значення має зовнішнє (державне) регулювання;
- інтеграції суспільства через систему горизонтальних зв'язків та каналів інформації, що функціонують у межах даної соціально-культурної спільноти;
- стимулюванню правотворчого процесу, пропонуючи відповідні норми, які є наслідком усвідомленої необхідності.

Важливо розуміти, що розвиток взаємовідносин з громадськістю в системі управління не означає зменшення ролі держави. Навпаки, це спрямоване на оптимізацію забюрократизованих процедур взаємодії державних органів із громадянським суспільством. Метою є підвищення ефективності управління та усунення перепон, що гальмують співпрацю між державою та громадою.

Ключовим елементом розвиненого громадянського суспільства є активні та структуровані інститути громадянського суспільства – об'єднання громадян, спрямовані на досягнення спільних цілей та вирішення суспільно значущих завдань.

4. Еволюція громадянського суспільства від античності до сучасності пройшла через кілька ключових етапів: від формування філософських засад до розвитку концепцій природного права та суспільного договору, потім до інституціоналізації та закріплення в конституційному праві. Сучасний період характеризується утвердженням демократичного врядування та партнерства держави і громадянського суспільства. Однак в Україні цей процес ускладнюється застарілими управлінськими практиками та недосконалістю демократичних механізмів.

5. Процес управління, що здійснюється як органами державної влади, так і громадянськістю, має два взаємопов'язані виміри: вертикальний та горизонтальний. Вертикальний вимір відображає ієрархічне, послідовне впровадження державної політики, що характеризується узгодженістю, інструментальністю та ієрархічністю. Горизонтальний вимір, навпаки, підкреслює взаємодію різних акторів – державних органів, неурядових організацій, експертних груп, представників бізнесу та міжнародних організацій. Саме ця горизонтальна взаємодія, з урахуванням конкуренції за ресурси та вплив, значною мірою визначає формулювання цілей, засобів, способів оцінки та шляхів впровадження політики, забезпечуючи відповідність соціальним потребам та національним інтересам.

Визначено, що трансформація системи формування та реалізації державної політики в Україні спрямована на створення сучасної, інклюзивної моделі управління. Вона передбачає офіційне визнання та активну участь горизонтальних акторів – громадських організацій, бізнесу та інших зацікавлених сторін – що є ключовим для переходу від державно-центристського до публічного управління. Публічне управління характеризується колективним прийняттям рішень та врахуванням усіх законних інтересів суспільства через відкритий діалог та пряму взаємодію між владою та суспільством.

Основні положення першого розділу викладено автором у таких публікаціях: [18; 30; 37; 38].

Список використаних джерел [1; 3; 5; 8-16; 19-23; 27-33; 35-49; 54-60; 63; 65-67; 73-80; 83; 85; 88; 90-95; 98; 102; 116-120; 123; 126; 133; 143; 145; 155; 157; 170; 183; 193-197].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКА ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: СВІТОВИЙ ДОСВІД І УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

2.1. Світовий досвід побудови ефективної взаємодії між інститутами громадського суспільства та органами місцевого самоврядування

У сучасних умовах глобальних трансформацій, коли суспільство стикається з численними викликами — від економічних криз до соціальної нерівності та екологічних проблем, питання результативної взаємодії між ІГС та ОМС набуває особливої актуальності. Ця взаємодія є фундаментом для розбудови демократичного, відкритого та інклюзивного суспільства, яке здатне ефективно реагувати на потреби громадян і стимулювати розвиток на місцевому рівні.

Зростаюча роль громадянського суспільства в розвинених країнах також свідчить про те, що партнерство з ОМС ключовим інструментом у вирішенні локальних проблем. Такі форми співпраці, як партнерські угоди, консультативні ради, грантові програми чи делегування функцій, довели свою ефективність у забезпеченні прозорості управління, залученні суспільства до прийняття рішень на рівні громад та підвищенні якості послуг. Відповідно, вбачається необхідним провести аналіз світового досвіду, що дозволить виявити найкращі практики співпраці, що стали основою для сталого розвитку громад у США, Канаді та країнах ЄС. Розгляд таких моделей є не лише актуальним, а й своєчасним для України, яка перебуває у процесі реформування системи місцевого самоврядування. Окрім цього, в умовах воєнних дій роль ОМС та ІГС зростає, оскільки вони стають ключовими акторами у підтримці життєдіяльності громади, відновленні інфраструктури та

підтримці населення. Ефективна взаємодія між цими структурами є необхідною умовою для оперативного реагування на виклики, пов'язані з війною, гуманітарними кризами, забезпеченням безпеки та майбутньою відбудовою країни. Перенесення успішних механізмів партнерства в український контекст може значно покращити ефективність місцевого управління, підвищити рівень громадянської активності та зміцнити демократичні процеси на місцях [2].

Отже, слід зазначити, що для забезпечення ефективної взаємодії між ОМС та ІГС важливо враховувати перевірені міжнародні підходи та практики. Світовий досвід демонструє, що залучення громадських організацій, використання партнерських механізмів та впровадження інноваційних управлінських рішень сприяють підвищенню прозорості, ефективності управління та рівня довіри громадян до влади. З метою виявлення найкращих практик, які можуть бути адаптовані до національних умов та сприяти вдосконаленню місцевого управління, у роботі обґрунтовано здійснити аналіз основних моделей взаємодії між ОМС та ІГС у розвинених країнах, з акцентом на їхні переваги, виклики та можливості застосування в українському контексті.

Ключовими моделями співпраці між ОМС та ІГС є публічно-приватні партнерства (Public-Private Partnerships, PPP), які передбачають спільну реалізацію проєктів у соціальній, економічній та інфраструктурній сферах, а також консультативні ради (Advisory Councils), що сприяють залученню громадськості до процесу прийняття рішень. Важливу роль відіграють грантові програми (grant programs), які забезпечують фінансову підтримку громадських ініціатив, та платформи для діалогу (Stakeholder Dialogue Platforms), що дозволяють представникам бізнесу, ІГС та бізнесу результативно комунікувати і формувати спільні рішення [4; 14]. Додатково застосовується механізм делегованого управління (Delegated Management), коли певні функції місцевого самоврядування передаються громадським організаціям для поліпшення якості публічних послуг. Кожен із цих

механізмів має свої переваги та виклики, а їх поєднання дозволяє створити стійку систему взаємодії між владою та ГС.

Слід зазначити, що поняття «публічно-приватні партнерства» охоплює різноманітні форми співпраці між державними та приватними суб'єктами, спрямовані на реалізацію інфраструктурних проєктів і надання суспільно значущих послуг. Для позначення цього виду взаємодії також використовуються терміни, такі як «участь приватного сектору» та «приватизація». Але в цілому, під публічно-приватними партнерствами розуміється форма довгострокової співпраці між урядом (у тому числі органами місцевого самоврядування) та приватним сектором для реалізації інфраструктурних, соціальних і суспільно значущих проєктів. Публічно-приватні партнерства дозволяють державним установам залучати фінансові, технічні та управлінські ресурси бізнесу, що сприяє ефективнішій реалізації проєктів.

Ефективні публічно-приватні партнерства оптимально розподіляють завдання, зобов'язання та ризики між державними та приватними партнерами, що є ключовим аспектом публічно-приватного партнерства. Державні партнери представлені урядовими структурами, такими як міністерства, відомства, муніципалітети або державні підприємства. Зі свого боку, приватні партнери можуть бути як місцевими, так і міжнародними компаніями чи інвесторами, які володіють необхідним технічним або фінансовим досвідом для реалізації проєкту. Окрім того, дедалі частіше у партнерствах беруть участь неурядові організації та громадські об'єднання, що представляють інтереси зацікавлених сторін, на яких безпосередньо впливає реалізація проєкту.

Важливо, щоб структура партнерства була побудована таким чином, аби розподіл ризиків відбувався між тими сторонами, які найкраще спроможні ними управляти. Це сприяє зменшенню витрат і підвищенню загальної ефективності проєкту.

Якщо розглядати історичний контекст, у середині та наприкінці 1990-х років темпи укладання публічно-приватних контрактів в інфраструктурних секторах

сповільнилися. Це значною мірою було спричинено соціальною реакцією на сприйняте домінування приватного сектору над державним у наданні інфраструктурних послуг у країнах, що розвиваються. Нерідко така реакція була пов'язана з плутаниною між публічно-приватним партнерством і приватизацією. Деякі моделі партнерства виявилися надмірно амбітними, водночас соціальні аспекти залишалися поза увагою, що викликало занепокоєння громадськості.

Публічно-приватні партнерства активно впроваджувалися у різних секторах по всьому світу, зокрема у сферах: виробництва та розподілу електроенергії, водопостачання та водовідведення, утилізації відходів, управління трубопроводами, будівництва лікарень, шкільних будівель і навчальних закладів, спорудження стадіонів, управління повітряним рухом, утримання в'язниць, розвитку залізничного транспорту та автомобільних доріг, впровадження білінгових та інших інформаційно-технологічних систем, житлового будівництва.

Територіальні публічно-приватні партнерства активно застосовуються у США, Канаді та країнах ЄС.

У США механізм публічно-приватного партнерства активно використовується для розвитку освіти, інфраструктури, соціальних послуг та охорони здоров'я сфери застосування публічно-приватного партнерства у США:

будівництво та управління транспортною інфраструктурою (дороги, мости, тунелі, аеропорти);

реформа сфери освіти (управління школами, коледжами);

розвиток громадських та медичних закладів;

управління системами водопостачання та утилізації відходів [20].

З прикладів успішних проєктів публічно-приватних партнерств у США можна навести:

1. Indiana Toll Road (Індіана) – одна з найбільших концесійних угод у США, укладена між владою штату Індіана та приватними компаніями для управління та обслуговування платної дороги протягом 75 років.

2. Denver FasTracks (Колорадо) – транспортний проєкт у місті Денвер, що передбачає розвиток швидкісного залізничного та автобусного сполучення.

3. Long Beach Courthouse (Каліфорнія) – державний судовий комплекс, побудований та керований приватним сектором [24; 61].

Слід зазначити, що основною метою такої взаємодії є покращення якості послуг та скорочення бюджетних витрат для держави, в той час як приватний сектор отримує вигоду від реалізації проєктів на довгостроковій основі.

Що стосується Канади, одного із світових лідерів у використанні публічно-приватних партнерств, особливо в інфраструктурному будівництві, то до основних сфер застосування відносяться:

- медицинні заклади (лікарні, поліклініки);
- дорожня та транспортна інфраструктура;
- освіта (будівництво шкіл та університетів);
- соціальне житло та комунальні послуги.

В якості прикладів застосування цієї моделі слід виділити такі успішні проєкти у Канаді, як:

1. Autoroute 30 (Квебек) – масштабний інфраструктурний проєкт з будівництва швидкісної дороги.

2. Royal Ottawa Mental Health Centre (Оттава) [35] – лікарня для психічно хворих.

3. British Columbia Sea-to-Sky Highway (Британська Колумбія) – модернізація та управління гірською автомагістраллю між Ванкувером і Вістлером.

4. Програма P3 Canada: Це урядова ініціатива, яка забезпечує фінансування для проєктів, що реалізуються в рамках партнерства між державними і приватними інвесторами. В рамках цієї програми були реалізовані значні проєкти в інфраструктурі, такі як будівництво лікарень, шкіл та енергетичних установок [68].

В ЄС механізм публічно-приватних партнерств застосовується для покращення в основному якості суспільних послуг, розбудови інфраструктури та розвитку

соціальних ініціатив. Багато країн ЄС мають спеціальні агентства для управління такими проєктами (наприклад, у Великій Британії та Франції). Основні сфери у Європі: розвиток міської інфраструктури (метро, дороги, електростанції); освіта (школи, університети); екологічні та енергетичні проєкти; телекомунікації та цифрові платформи для державного управління.

Приклади успішних проєктів у країнах ЄС:

High-Speed 1 (HS1) – Велика Британія. Будівництво високошвидкісної залізничної лінії між Лондоном і тунелем під Ла-Маншем. Угода дозволила залучити приватне фінансування та забезпечити ефективне управління.

Metro do Porto (Португалія). Модернізація та розвиток метро в місті Порту через публічно-приватне партнерство.

Sud de France Arena (Франція). Спортивно-розважальний комплекс у Монпельє, побудований за участю приватного інвестора.

A2 Motorway (Польща). Автомагістраль між Варшавою та Берліном, збудована в рамках концесійної угоди між державою та приватним оператором [62].

Отже, публічно-приватні партнерські угоди є важливою складовою ефективної взаємодії між державним і приватним секторами в багатьох розвинених країнах, включаючи США, Канаду та країни ЄС. Ці угоди дозволяють з'єднати ресурси державних установ і приватних компаній для реалізації великих інфраструктурних проєктів, забезпечення соціальних послуг або розвитку місцевих громад. Окрім цього, вони дозволяють скорочувати фінансове навантаження на державні бюджети, сприяють залученню приватних інвестицій і дозволяють реалізовувати важливі інфраструктурні проєкти. Однак важливо забезпечити належний контроль за виконанням таких угод і уникати ризиків, пов'язаних із непрозорістю або поганим управлінням. Цей досвід можна адаптувати для розвитку партнерства між ОМС та ІГС в Україні.

Консультативні ради (Advisory Councils) є одним із найефективніших механізмів співпраці між ОМС та ІГС, оскільки вони забезпечують відкритий діалог,

залучення громадян до процесу ухвалення рішень і підвищують прозорість управління. Такі ради формуються при місцевих, регіональних чи національних органах влади та складаються з представників громадських організацій, бізнесу, науковців і експертів у відповідних сферах. Їх головною метою є надання рекомендацій щодо розробки та реалізації політик, програм розвитку та суспільно важливих ініціатив.

У міжнародній практиці консультативні ради успішно застосовуються в таких сферах, як місцеве самоврядування, охорона здоров'я, екологія, соціальний захист та освіта. У США вони активно функціонують при муніципалітетах, допомагаючи органам влади ухвалювати обґрунтовані рішення, засновані на потребах громади. Сам у США консультативні ради є важливим інструментом залучення громадськості до прийняття рішень. Вони створюються на рівні місцевих, штатних та федеральних органів влади для обговорення ключових питань. Особливості функціонування: учасниками таких рад є представники громадських організацій, активісти, науковці, бізнес та інші зацікавлені сторони. Їхні рекомендації враховуються при формуванні місцевої політики та програм.

Наприклад, у штаті Каліфорнія створено California Environmental Justice Advisory Council, який консультує уряд у питаннях екологічної справедливості. Завдяки рекомендаціям ради були впроваджені програми з покращення якості повітря та доступу до чистої води.

У Канаді подібні органи залучають громадськість до планування міської інфраструктури та інтеграції іммігрантів. У Канаді консультативні ради є важливим елементом демократичного управління. Вони спрямовані на те, щоб забезпечити врахування громадської думки при розробці державної політики. Щодо механізмів залучення, то канадські консультативні ради, як правило, відкриті для широкої участі громадян. До їх складу входять як представники громадських організацій, так і окремі активісти, які подають заявки через публічний конкурс. В якості прикладу можна вказати – Immigrant Advisory Table (IAT) у Ванкувері. Ця рада допомагає

органам влади розробляти політику інтеграції іммігрантів і забезпечувати доступність соціальних послуг для новоприбулих.

У країнах ЄС консультативні ради сприяють розподілу місцевих бюджетів і впровадженню політик сталого розвитку. Цей механізм активно застосовується на всіх рівнях управління – від місцевого до загальнонаціонального. У Великій Британії у рамках програми Big Society, започаткованої урядом, були створені локальні громадські ради, які сприяють громадській участі щодо вирішення проблем та можливих питань у сфері охорони здоров'я, соціального захисту та міського планування.

Німеччина є прикладом держави, де консультативні ради впроваджені в багатьох муніципалітетах. Наприклад, громадські ради при місцевих органах самоврядування розглядають питання, що стосуються міської інфраструктури, транспорту, житлової політики та екології. Особливістю є те, що у Німеччині такі ради мають чітко визначені повноваження, а їх рекомендації часто є обов'язковими для врахування в місцевій політиці.

Необхідно акцентувати, що консультативні ради створюються у більшості французьких муніципалітетів і включають громадян, представників ГО та експертів. Наприклад, у Парижі працює Conseil de Quartier (Квартальна рада), яка займається вирішенням локальних проблем і приймає участь у розподілі бюджету на рівні районів.

Отже, основними перевагами Advisory Councils є підвищення рівня громадянської участі, врахування різних точок зору при ухваленні рішень, зміцнення довіри між суспільством та владою, і також формування більш ефективної державної політики. Вони виступають важливим елементом демократичного врядування, який сприяє соціальній згуртованості та забезпечує інклюзивність прийняття управлінських рішень. Консультативні ради – це потужний інструмент для розвитку демократії на місцевому рівні. Їхній успішний досвід у США, Канаді та країнах ЄС

можна ефективно адаптувати до українських реалій для покращення взаємодії між владою та громадянським суспільством [40].

Слід зазначити, що грантові програми є одним із найефективніших механізмів співпраці між ОВ та ГС у розвинених країнах, оскільки вони сприяють фінансуванню суспільно корисних ініціатив, розвитку місцевих громад та посиленню громадянської активності. Завдяки таким програмам громадські організації отримують фінансову підтримку для реалізації соціальних, екологічних, освітніх, культурних та економічних проєктів, що позитивно впливає на сталий розвиток суспільства.

У міжнародній практиці грантові програми активно застосовуються на різноманітних рівнях менеджменту. У США функціонують як державні, так і приватні грантові фонди, що фінансують соціальні ініціативи та громадянські проєкти.

Особливості грантових програм у США [40]:

Гранти надаються на конкурсній основі для реалізації проєктів у таких сферах, як соціальний захист, охорона здоров'я, освіта, екологія та підтримка меншин.

Державні органи, такі як Національний фонд мистецтв (National Endowment for the Arts) чи Агентство з міжнародного розвитку США (USAID), фінансують проєкти, що сприяють розвитку громад та інновацій. Відомим прикладом є Програма Community Development Block Grant (CDBG), яка функціонує з 1974 року, забезпечує фінансування місцевих громадських ініціатив. Зокрема, кошти спрямовуються на будівництво доступного житла, розвиток інфраструктури та підтримку малих підприємств.

Громадські організації активно співпрацюють із муніципалітетами, що дозволяє ефективно спрямовувати ресурси на потреби громад.

Роль приватних фондів. Важливу роль у фінансуванні ГО відіграють такі великі приватні фонди, як Фонд Білла та Мелінди Гейтсів, які підтримують проєкти у сфері охорони здоров'я, освіти та боротьби з бідністю.

Канада активно використовує грантові програми для підтримки ГО, особливо в контексті соціальної політики, культурних ініціатив та інтеграції мігрантів. Основним джерелом фінансування є як федеральні, так і провінційні уряди. Особливості канадських грантових програм: програми орієнтовані на підтримку соціально вразливих груп, розвиток інклюзивного суспільства та стимулювання культурного розвитку; участь у грантових конкурсах є відкритою для всіх зареєстрованих ГО, а процес подання заявок максимально прозорий.

У Канаді діють грантові механізми, такі як Canadian Heritage Grants, які сприяють розвитку культурних ініціатив та інтеграції іммігрантів. Це державна програма, яка підтримує проекти з популяризації культури, захисту прав корінних народів та розвитку місцевих громад. Через цю програму тисячі громадських організацій отримують щорічну фінансову допомогу. Також у Канаді активно працюють приватні фонди, наприклад, Фонд Трюдо (Trudeau Foundation), який фінансує дослідницькі та соціальні проекти, спрямовані на покращення добробуту громадян.

У країнах ЄС грантові програми також є потужним інструментом для підтримки громадських організацій, особливо у сферах прав людини, соціального розвитку та інновацій. Особливості європейських грантових програм: програми фінансуються як на рівні ЄС (наприклад, через Європейську комісію), так і для окремих країн; вони спрямовані на підтримку інноваційних проєктів, вирішення екологічних проблем, розвиток молодіжних ініціатив, забезпечення прав людини та підтримку меншин.

У ЄС поширена практика фінансування ГО через програми Erasmus+, Horizon Europe та інші, які підтримують молодіжні, освітні та наукові ініціативи. У Франції, Німеччині та скандинавських країнах муніципалітети надають гранти для підтримки локальних громадських проєктів. Наприклад, у Швеції існують спеціальні фонди для підтримки інтеграції мігрантів та розвитку екологічних ініціатив.

Ключовими перевагами грантових програм є те, що вони активізують ГО та сприяють їх професійному розвитку. Окрім цього, програми охоплюють різні сфери – від соціальної політики до технологічних інновацій. При цьому, у більшості країн грантові конкурси відкриті для широкого кола ГО, що забезпечує рівні можливості. Цей механізм дозволяє органам влади не лише підтримувати громадянське суспільство, а й забезпечувати більш ефективне управління шляхом делегування виконання окремих суспільних функцій кваліфікованим організаціям [21]. Але при цьому основними викликами грантових програм є те, що через обмежену кількість ресурсів багато ГО не отримують фінансування, навіть якщо їхні проєкти відповідають вимогам. У багатьох випадках процес подання заявки на грант і звітування про його використання є складним та потребує додаткових ресурсів. ГО, які залежать лише від грантового фінансування, можуть стикатися з труднощами у довгостроковій перспективі, якщо гранти перестають надаватися. Але незважаючи на це, грантові програми є важливим елементом демократичного управління, який сприяє соціальній згуртованості, розвитку громад та зміцненню партнерства між владою та суспільством.

Отже, грантові програми є потужним інструментом для підтримки громадських організацій у розвинених країнах. Аналіз їхнього досвіду дає змогу виявити найкращі практики, які можуть бути адаптовані в Україні для розвитку громадянського суспільства та посилення співпраці між ГО та місцевим самоврядуванням.

Наступна форма співпраці між органами влади та громадянським суспільством це платформи для діалогу (Stakeholder Dialogue Platforms), оскільки вони забезпечують відкритий простір для обговорення суспільно важливих питань, формування спільних рішень та підвищення рівня довіри між владою та громадянами. Такі платформи можуть існувати як у форматі публічних форумів і громадських слухань, так і у вигляді цифрових майданчиків, що дозволяють широкому колу зацікавлених сторін брати участь у прийнятті рішень.

Досвід показує ефективність цього механізму у різних сферах управління. У США платформи для діалогу активно використовуються для вирішення питань на місцевому, регіональному та національному рівнях. Такі платформи сприяють залученню різних стейкхолдерів, де діалог може відбуватися через публічні форуми, громадські слухання, цифрові платформи для обговорення або спеціалізовані ради з участю зацікавлених сторін.

Найчастіше такі платформи використовуються в містобудуванні, екології, освіті та охороні здоров'я. Наприклад: Open Government Partnership (OGP). Ініціатива, яка забезпечує прозорість влади шляхом залучення громадян до обговорення місцевих і національних питань.

Канада також активно застосовує платформи для діалогу для сприяння співпраці між урядом, бізнесом і громадськістю. Такі ініціативи дозволяють враховувати інтереси різних груп і забезпечувати інклюзивність процесів.

У країні є як фізичні майданчики для обговорень (наприклад, громадські ради чи зустрічі), так і цифрові платформи. Державні органи, як-от Service Canada, використовують онлайн-інструменти для збору думок громадян щодо реформ чи впровадження нових політик. Такі платформи застосовуються для вирішення питань міграції, охорони довкілля, урбаністики та соціальної рівності. Канада також створила спеціалізовані платформи для діалогу з корінними громадами, наприклад, Indigenous Circle Dialogues, де розглядаються питання земельних прав і культурного збереження.

У країнах ЄС платформи для діалогу є важливим інструментом демократизації процесу управління. Вони сприяють врахуванню інтересів громадськості у формуванні місцевої, регіональної та національної політики. У Європі широко використовуються такі форми діалогу:

Громадські форуми: Регулярні зустрічі влади з громадянами для обговорення політик чи проєктів.

Цифрові платформи: Інструменти електронного врядування, такі як петиції, голосування чи коментарі до законопроєктів.

У Франції існує практика створення квартальних громадських рад, де жителі беруть участь у розподілі бюджету та плануванні розвитку своїх районів. У Нідерландах діє платформа "CitizenLab", яка дозволяє громадянам ділитися ідеями щодо місцевих ініціатив через онлайн-опитування та обговорення.

Основними перевагами платформ для діалогу є прозорість процесів управління, підвищення рівня громадянської участі, оперативне реагування на суспільні запити та формування політик на основі реальних потреб населення. Такі механізми дозволяють залучати різних стейкхолдерів (громадські організації, бізнес, науковців і звичайних громадян) до обговорення та реалізації спільних ініціатив. Таким чином, платформи для діалогу є важливим елементом сучасного демократичного врядування, що сприяє формуванню інклюзивного суспільства, розвитку самоврядування та управлінню громадами. Платформи для діалогу – це ефективний інструмент для побудови прозорого, інклюзивного та демократичного врядування. Аналіз міжнародного досвіду їх впровадження може стати основою для розвитку подібних ініціатив в Україні, сприяючи покращенню взаємодії між суспільством та органами влади.

Важливо зазначити, що механізми делегованого управління є ефективним інструментом взаємодії між органами влади та громадянським суспільством, оскільки вони дозволяють передавати окремі функції державного або муніципального управління громадським організаціям, приватному сектору чи іншим суб'єктам з метою підвищення якості послуг, оптимізації ресурсів і забезпечення більш гнучкого реагування на потреби суспільства. Така форма співпраці сприяє розвитку громадянської активності, децентралізації управління та залученню експертного потенціалу неурядових структур до реалізації суспільно значущих завдань.

У США механізми делегованого управління широко застосовуються, особливо на місцях. Делегування повноважень часто використовується для управління

соціальними послугами, житлово-комунальним господарством, освітою та охороною здоров'я. Особливості механізмів делегування:

Контракти з ГО та приватними компаніями: Органи місцевого самоврядування укладають договори з громадськими організаціями або бізнесом для виконання певних функцій, таких як управління громадським транспортом, догляд за зеленими зонами або соціальні послуги.

Делегування функцій у соціальній сфері: Наприклад, допомога малозабезпеченим родинам часто передається ГО, які мають експертизу в роботі з такими групами. У Нью-Йорку є програма "Housing First" для забезпечення житлом бездомних реалізується через делегування функцій держави громадським організаціям. ГО отримують фінансування для надання послуг, включаючи допомогу в працевлаштуванні та інтеграції людей у суспільство.

Канада активно використовує механізми делегованого управління на всіх рівнях – від федерального до місцевого. Це дозволяє ефективніше реагувати на потреби громадян і залучати до процесу управління експертні організації. Галузі делегування:

Послуги для іммігрантів: Велика частина послуг із підтримки та інтеграції новоприбулих делегується ГО, які краще розуміють специфіку роботи з такими групами.

Управління природними ресурсами: У провінції Британська Колумбія управління лісовими ресурсами частково передано місцевим організаціям та спільнотам корінних народів.

У країнах ЄС механізми делегованого управління є важливою частиною місцевого врядування. Вони застосовуються для підвищення якості публічних послуг та залучення громадянського суспільства до управлінських процесів. До особливостей делегування відноситься:

Секторне управління: У багатьох країнах ЄС функції в окремих секторах передаються ГО або бізнесу. Наприклад, у сфері екології або міської інфраструктури.

Договірні відносини: Делеговані функції виконуються на основі контрактів, що передбачають чіткі зобов'язання сторін і критерії оцінки ефективності.

Основними перевагами механізмів делегованого управління є ефективніше використання ресурсів, скорочення бюрократії, залучення спеціалізованих знань громадських організацій і підвищення якості послуг для населення. Водночас цей підхід потребує чітких механізмів контролю та прозорості, щоб уникнути ризиків неефективного управління або конфлікту інтересів. Загалом, делеговане управління є важливою складовою сучасного демократичного врядування, що дозволяє створювати більш інклюзивну, відповідальну та ефективну систему державного управління.

У Франції управління громадським транспортом часто передається приватним компаніям через концесійні договори. Наприклад, компанія RATP управляє громадським транспортом у Парижі за угодою з муніципалітетом [17]. У Німеччині екологічні ініціативи, такі як управління парками чи сортування відходів, часто передаються громадським організаціям, які спеціалізуються на цих питаннях. У Швеції частина функцій у сфері охорони здоров'я передається місцевим ГО. Наприклад, організації займаються реабілітацією пацієнтів, доглядом за літніми людьми та іншими соціальними послугами.

Механізми делегованого управління є ефективним інструментом для підвищення якості публічних послуг та залучення громадянського суспільства до управлінських процесів. За останні п'ять років у Європі спостерігалися важливі тенденції у взаємодії між ОМС та ІГС. Ось декілька ключових аспектів та статистичних даних, що висвітлюють цей розвиток [Cities Alliance, World Bank, European Union studies]:

1. Посилення громадської участі: У багатьох країнах, таких як Німеччина, Нідерланди та Швеція, зростає участь громадян у прийнятті рішень через консультації, платформи обговорення та використання цифрових інструментів. Наприклад, у 2022 році близько 60% муніципалітетів у ЄС впровадили інструменти електронного урядування для посилення громадського діалогу.

2. Нові форми партнерств: Успішними прикладами стали «ко-продукція» та «співпраця рівних», коли місцеві органи влади та громадські організації разом працюють над проектами. У Великій Британії такі ініціативи залучають маргіналізовані групи до міського планування, сприяючи інклюзії та соціальній рівності.

3. Інновації в управлінні: Завдяки політиці ЄС, як-от «Партнерство для місцевого розвитку», громадянські організації дедалі активніше включаються в розробку політики. Наприклад, у Польщі за останні три роки кількість спільних проєктів між ІГС і муніципалітетами зросла на 35%.

4. Моніторинг прозорості: У ряді країн, як-от Фінляндія та Естонія, активність громадянських організацій сприяла створенню механізмів контролю над місцевими бюджетами, що підвищило рівень довіри до урядів.

5. Виклики та обмеження: Скорочення громадянського простору, що спостерігається в Угорщині та деяких інших країнах, обмежує здатність громадянських організацій ефективно співпрацювати з владою. У 2023 році в цих країнах майже 40% організацій повідомили про труднощі в доступі до фінансування [6; 25].

Отже з метою узагальнення та систематизації представленої інформації, здійснено аналіз, що передбачає порівняння ключових моделей співпраці за багатьма показниками та критеріями, включаючи виявлення переваг та недоліків кожної моделі (табл. 2.1).

Слід зазначити, що взаємодія між інститутами громадянського суспільства та органами місцевого самоврядування повинна базуватися на чітких принципах, оскільки це забезпечує ефективність управління, зміцнює довіру громадян до влади та сприяє сталому розвитку громади. Дотримання цих принципів дозволяє створити прозору, інклюзивну та відповідальну систему співпраці, де враховуються інтереси всіх сторін.

Таблиця 2.1

Компаративний аналіз ключових моделей співпраці та механізмів партнерства у країнах (США, Канада, ЄС)

Ключові моделі співпраці	Сектори, в яких було реалізовано	Ключові переваги	Основні виклики та ризики	Висновки та важливі уроки для України
Публічно-приватні партнерства (Public-Private Partnerships, PPP)	генерація та розподіл електроенергії; системи водопостачання та водовідведення; управління відходами; експлуатація інфраструктури; функціонування медичних закладів; будівництво навчальних закладів; контроль і регулювання повітряного руху; розвиток залізничного транспорту; реалізація житлових проєктів	☒ Залучення приватних інвестицій для реалізації стратегічно важливих державних проєктів ☒ Оптимізація та підвищення ефективності управління державними активами ☒ Зниження фінансового навантаження на державний бюджет ☒ Інтеграція інноваційних рішень і сучасних технологій у державний сектор	☒ Можливі фінансові ризики через невіддале партнерство. ☒ Складність у розподілі відповідальності між державою та приватним бізнесом. ☒ Забезпечення прозорості та належного контролю за виконанням проєктів. ☒ Довгостроковий характер угод може ускладнювати їх перегляд у разі змін економічної ситуації.	➤ США, Канада та країни ЄС накопичили значний досвід у використанні PPP для розвитку інфраструктури та покращення суспільних послуг. ➤ Україні варто активніше впроваджувати цей механізм у сферах транспорту, ЖКГ, медицини та освіти. ➤ Важливим є створення прозорих умов для залучення приватних інвесторів, забезпечення довгострокової стабільності та мінімізація ризиків.
Консультативні ради (Advisory Councils)	охорона здоров'я; екологія; соціальний захист; освіта; планування міської інфраструктури; транспорт; житлова політика та екологія	☒ Підвищення довіри до влади шляхом залучення громадян до управління. ☒ Створення платформи для конструктивного діалогу між державою та громадянством. ☒ Краще розуміння потреби громади та розробка ефективніших програм завдяки локалізації рішень.	☒ Обмеження впливу: іноді це лише консультативний характер. ☒ Нерівномірنا участь: іноді представлені лише окремі групи інтересів, що призводить до упередженості у прийнятті рішень. ☒ Брак фінансування: у деяких країнах є недостатнє фінансування, що ускладнює їх роботу.	➤ В Україні можна адаптувати досвід країн ЄС у створенні локальних рад із чіткими повноваженнями та прозорим механізмом формування. ➤ Необхідно стимулювати громадян брати участь у роботі таких рад через публічні конкурси або цифрові платформи. ➤ Важливо, щоб рекомендації мали юридичний статус, а органи влади не могли ігнорувати думку громади.

Продовження таблиці 2.1

Ключові моделі співпраці	Сектори, в яких було реалізовано	Ключові переваги	Основні виклики та ризики	Висновки та важливі уроки для України
Грантові програми (grant programs)	соціальна підтримка та захист, медичне забезпечення, освітній розвиток, охорона навколишнього середовища, підтримка меншин.	☒ Розвиток громадянського суспільства ☒ Гнучкість у виборі напрямків ☒ Прозорість і доступність	☒ Висока конкуренція ☒ Бюрократія ☒ Фінансова залежність	➤ Створення прозорих механізмів фінансування на отримання грантів, орієнтованих на розвиток місцевих громад. ➤ Розширення напрямків підтримки, з акцентом на соціальні, екологічні та культурні ініціативи. ➤ Залучення приватних фондів
Платформи для діалогу (Stakeholder Dialogue Platforms)	містобудування, екологія, освіта та охорона здоров'я	☒ Прозорість і довіра ☒ Залучення різних груп ☒ Інновації, які сприяють швидкому обміну ідеями та пропозиціями, що дозволяє оперативно реагувати на потреби суспільства	☒ Обмежений доступ ☒ Ризик популізму ☒ Недостатня інтеграція рекомендацій органами влади через брак чітких механізмів імплементації.	➤ Впровадження цифрових платформ ➤ Публічні консультації ➤ Інтеграція механізмів імплементації
Механізм делегованого управління (Delegated Management)	управління соціальними послугами, житлово-комунальним господарством, освітою та охороною здоров'я	☒ Спеціалізація ☒ Зменшення бюрократії ☒ Економічна ефективність ☒ Залучення громадськості:	☒ Ризики неефективного управління ☒ Недостатній контроль ☒ Фінансова залежність ☒ Можливі конфлікти інтересів	➤ Запровадження чітких стандартів ➤ Розширення співпраці ➤ Фінансова підтримка ➤ Обмін досвідом

Узагальнено та згруповано на основі [6; 21; 25; 62]

Детальний опис з прикладами ключових принципів подано в таблиці 2.2. Дотримання цих принципів дозволяє ОМС ефективніше реагувати на потреби громади, а громадянському суспільству – відігравати активну роль у процесах управління. В результаті формується взаємна відповідальність за розвиток суспільства та підвищується ефективність впровадження суспільно корисних ініціатив.

Таблиця 2.2

Принципи взаємодії ОМС та ІГС

Принцип	Опис	Приклад
Субсидіарність	Прийняття рішень на найближчому до громадян рівні.	Делегування бюджетних рішень громадам у Скандинавських країнах.
Прозорість та відкритість	Забезпечення відкритого доступу громадян до інформації та дій ОМС, механізмів ухвалення рішень і розподілу ресурсів.	Портالي відкритих даних у країнах ЄС.
Відповідальність та підзвітність	Обов'язковість звітування як з боку влади, так і з боку громадських організацій щодо використання ресурсів та досягнутих результатів.	Традиція “офіційних громадських звітів” у Швеції, коли місцеві органи влади регулярно звітують перед громадою про свою діяльність, використання бюджетних коштів та досягнуті результати.
Партисипативність	Залучення громади до прийняття рішень шляхом консультації чи голосування.	Механізми громадського бюджету у Польщі.
Інклюзивність та рівність	Участь усіх груп населення, включаючи меншини та маргіналізовані групи.	Участь молодіжних рад у Німеччині.

Узагальнено та згруповано на основі [26; 53; 191]

Проведений аналіз ключових механізмів дозволяє визначити, що успішні моделі співпраці базуються на довірі між сторонами, прозорості процесів і стабільному фінансуванні. Наприклад, у скандинавських країнах активне використання грантових програм призвело до підвищення рівня громадської

участі та розвитку локальних громад. При цьому, попри позитивний досвід, у розвинених країнах також виникають виклики: нерівномірний доступ до ресурсів для малих ГО; бюрократичні перепони в реалізації проєктів; недостатня готовність органів влади до широкого залучення громадськості в окремих регіонах. Але важливими кроками для України в цьому напрямку може бути: створення прозорих платформ для грантової підтримки ГО; активізація участі громадян у вирішенні місцевих питань через публічні обговорення і цифрові інструменти (наприклад, «бюджет участі»).

Окрім цього, світовий досвід показує, що у кризових ситуаціях найкращі результати досягаються там, де існує сильне громадянське суспільство та налагоджена співпраця з місцевою владою. Успішні моделі взаємодії, які використовувалися у розвинених країнах під час військових конфліктів чи кризових періодів (наприклад, у країнах Західних Балкан, Афганістані, Іраку, Сирії), можуть стати основою для вдосконалення підходів в Україні. Тому враховуючи світовий досвід потрібно визначити, що ефективна взаємодія між громадянським суспільством та місцевою владою є критично важливою під час кризових ситуацій, зокрема війни та післявоєнного відновлення. Україна може врахувати ці напрацювання для підвищення ефективності місцевого управління, зміцнення стійкості громад і прискорення відбудови. Можливі та важливі уроки зарубіжних країн для України представлені на рис. 2.1.

Україна має унікальний шанс використати найкращі міжнародні практики для побудови ефективної моделі співпраці між громадянським суспільством і місцевими органами влади в умовах війни та відбудови. Ключові уроки включають посилення локального самоврядування, інституційну підтримку волонтерських ініціатив, підзвітність, цифровізацію, соціальну інтеграцію ветеранів і стратегічне планування відновлення.

Рис. 2.1. Можливі та важливі уроки зарубіжних країн для України у період війни та післявоєнного відновлення

Окрім цього, аналіз механізмів партнерства, таких як публічно-приватні угоди, консультативні ради, грантові програми, платформи для діалогу та делегований менеджмент, допомагає дати висновки стосовно їхньої ефективності у період кризових ситуацій. Зокрема, у воєнний час такі механізми можуть сприяти:

- Оперативному наданню гуманітарної допомоги через координацію зусиль влади, волонтерських організацій та міжнародних партнерів.
- Забезпеченню життєво важливих послуг.
- Посиленню безпеки на місцевому рівні через партнерство з громадськими ініціативами, які займаються підтримкою територіальної оборони та захистом населення.
- Плануванню післявоєнного відновлення на основі міжнародного досвіду інтеграції громадянського суспільства у процеси відбудови [173; 181].

Таким чином, аналіз світового досвіду є своєчасним і необхідним для розробки рішень в Україні, спрямованих на стабілізацію ситуації в громадах, підтримку населення та подальшу розбудову сильної демократичної держави. Впровадження цих механізмів сприятиме не лише вирішенню актуальних проблем, а й створенню міцного підґрунтя для сталого розвитку України в перспективі.

2.2. Інститути громадянського суспільства як драйвери демократичних перетворень у системі публічного управління

ІГС в Україні відіграють вирішальну роль у процесах демократизації публічно-управлінської сфери, сприяючи формуванню прозорих, підзвітних та інклюзивних управлінських процесів. Їхня діяльність охоплює кілька основних

напрямків, які значною мірою змінили політичну та адміністративну ситуацію в Україні в останні десятиліття. Під інститутами громадянського суспільства розуміються організації та ініціативи, створені громадянами для захисту своїх прав, вираження інтересів і активної участі у суспільно-політичному житті. Вони є важливим елементом демократії, оскільки сприяють взаємодії між громадянами та державою, контролюють діяльність влади та реалізують суспільно значущі ініціативи. Існує кілька основних типів ІГС, які виконують свої унікальні функції, що детально подано у таблиці 2.3.

Таким чином, ІГС посідають важливе місце в управлінні, забезпечуючи баланс між державою, бізнесом і громадянами. Вони виконують функції контролю влади, реалізації реформ, підтримки соціально вразливих груп і просування демократичних цінностей. Так, ГО забезпечують контроль за владою, формують порядок денний реформ і працюють як незалежний механізм громадянського нагляду. Ініціативні групи є ефективним інструментом швидкої мобілізації суспільства, їхні акції впливають на зміну державної політики та суспільних норм. Експертні центри формують науково обґрунтовані рекомендації, які стають основою державних реформ. Профспілки відіграють важливу роль у демократичному процесі, захищаючи соціально-економічні права громадян та балансує інтереси держави, бізнесу та суспільства. Волонтерські та благодійні ініціативи підсилюють демократичні процеси, забезпечуючи соціальну згуртованість і взаємну підтримку громадян.

Всі ці структури відіграють ключову роль у побудові відкритого, підзвітного та демократичного суспільства. Їхня активна участь у реформах, контролі влади та захисті громадянських прав робить демократичні процеси ефективнішими та більш стійкими. Цілком логічно визнати, що ефективна взаємодія між державою та інститутами громадянського суспільства може бути основою стійкого розвитку та демократизації країни.

Таблиця 2.3

Аналіз типів інститутів громадянського суспільства (ІГС)

Типи ІГС	Сутність	Ключові функції	Приклади
Громадські організації (ГО)	Найпоширеніша форма об'єднання громадян для захисту інтересів, реалізації соціальних, екологічних, правозахисних, освітніх та інших проєктів.	- Адвакація суспільних змін (лобіювання законодавчих ініціатив). - Захист прав людини - Імплементация соціальних і благодійних програм. - Моніторинг діяльності влади та боротьба з корупцією.	Transparency International – міжнародна організація протидії корупції – ініціює антикорупційні реформи. Amnesty International – правозахисна організація, що бореться за права людини.
Ініціативні групи та рухи	Групи громадян, які об'єднуються для розв'язання конкретної суспільної проблеми або реалізації короткострокового проєкту.	- Організація громадянських протестів та кампаній. - Реагування на соціальні виклики (екологічні катастрофи, гуманітарні кризи). - Створення інформаційного тиску на владу для ухвалення важливих рішень	Євромайдан SOS (Україна) – ініціативна група правозахисників під час Революції Гідності. Fridays for Future (світовий екологічний рух) – виступає за боротьбу зі змінами клімату. Black Lives Matter (США) – боротьба за права
Експертні спільноти та аналітичні центри (Think Tanks)	Дослідницькі інститути, які аналізують суспільно-політичні, економічні, безпекові та соціальні питання та розробляють пропозиції для реформ	- Підготовка аналітичних звітів і прогнозів. - Консультування урядів та громадянського суспільства щодо реформ. - Оцінка ефективності політик держави.	Український інститут майбутнього (UIF, Україна) – аналітичний центр, що розробляє економічні та соціальні стратегії. RAND Corporation (США) – дослідження у сфері безпеки, економіки та освіти. Brookings Institution (США) – має вплив на політику США та міжнародних відносин.

Продовження таблиці 2.3

Типи ІГС	Сутність	Ключові функції	Приклади
Профспілки та організації захисту трудових прав	Об'єднання працівників, створені для захисту їхніх прав, представлення інтересів у переговорах із роботодавцями.	- Вплив на трудове законодавство. - Організація страйків і переговорів із роботодавцями. - Захист прав працівників	Європейська конфедерація профспілок (ETUC) – впливає на політику ЄС щодо праці. American Federation of Labor (AFL-CIO, США) – профспілковий рух у США. Федерація профспілок України (ФПУ) – найбільше об'єднання профспілок в Україні
Благодійні фонди та волонтерські організації	Організації, що займаються збором коштів і наданням допомоги соціально вразливим верствам населення, жертвам військових конфліктів.	- Гуманітарна та медична допомога. - Фінансування соціальних ініціатив. - Підтримка вразливого населення	Комітет Червоного Хреста – надання гуманітарної допомоги. Фонд «Повернись живим» (Україна) – підтримка військових і ветеранів. Rotary International – міжнародна мережа волонтерських ініціатив.
Релігійні організації	Релігійні громади та об'єднання, які не лише пропагують віру, але й здійснюють соціальні ініціативи та благодійні проекти.	- Надання соціальної та психологічної допомоги. - Реалізація освітніх та благодійних програм. - Пропаганда етичних і моральних цінностей.	Карітас (Католицька церква, світ) – соціальні та гуманітарні проекти. Ватиканська дипломатія – активна участь у міжнародних переговорах. Всеукраїнська Рада Церков – міжконфесійний діалог в Україні.
Громадські ради	Громадські ради для взаємодії з державними структурами.	- Надання рекомендацій органам влади. - Обговорення суспільно важливих рішень. - Моніторинг діяльності місцевих адміністрацій.	ГР при КМУ – консультує уряд із ключових реформ. Муніципальні громадські ради (Франція, Німеччина, США) – сприяють розвитку місцевої демократії

Аналіз діяльності громадських організацій, ініціативних груп, експертних спільнот, профспілок та інших ГО у розвитку демократичних процесів, забезпеченні відкритості та підзвітності влади, підтверджує ключову роль громадянського суспільства у демократизації публічного управління. Можна виокремити такі напрями:

Формування демократичної культури та активної громадянської позиції. Україна демонструє важливі кроки до розвитку культури участі громадян у публічному управлінні. ІГС активно організовують громадські слухання, консультації та інші форми участі в прийнятті управлінських рішень [141]. За останні роки стало популярним таке явище, як бюджет участі, коли громадяни можуть вирішувати, на що витратити частину місцевого бюджету. Слід зазначити, що громадські організації та рухи сприяють вихованню громадянської відповідальності, підвищенню рівня політичної освіченості та обізнаності населення. Наприклад, у країнах Скандинавії ГО відіграють ключову роль у просвіті виборців, поясненні виборчих процесів і розширенні громадянських прав.

Сприяння прозорості та боротьба з корупцією. Одним із основних напрямів діяльності ІГС в Україні є сприяння прозорості в державних установах та боротьба з корупцією. Організації, такі як Transparency International Україна та Центр політико-правових реформ, активно працюють над розробкою антикорупційних ініціатив, моніторингом роботи державних органів і підвищенням прозорості бюджетного процесу. Програми на зразок ProZorro стали результатом цієї роботи, впроваджуючи систему електронних тендерів для підвищення прозорості у державних закупівлях. За даними ООН, з 2015 по 2020 рік в Україні завдяки реформам у державному секторі вдалося значно знизити рівень корупції в державних закупівлях (зменшення на 50-60%) [59].

Адвокація та політичний вплив. ІГС активно виступають адвокатами інтересів різних соціальних груп, зокрема національних меншин, жінок, молоді та інших маргіналізованих категорій. Наприклад, Український жіночий фонд і

Інститут економічних досліджень і політичних консультацій регулярно проводять кампанії для підтримки прав жінок та пропонують політичні стратегії, спрямовані на інтеграцію гендерних аспектів у державну політику. ІГС також займаються адвокацією реформ у сферах охорони здоров'я, освіти та енергетики, що дозволяє впливати на розробку політик і рішень, враховуючи потреби громадян. Зокрема, громадські ініціативи сприяли реформуванню охорони здоров'я через такі проекти, як реформування системи медичних закупівель.

Громадянська активність під час криз та конфліктів. В умовах війни або політичних криз громадянське суспільство стає ключовою силою у підтримці стабільності, допомозі постраждалим і координації дій між громадянами та владою.

Таким чином, громадські організації забезпечують системний вплив на демократичні процеси через контроль влади та законодавчі ініціативи. У свою чергу, ініціативні групи швидко реагують на суспільні виклики та мобілізують громаду для змін. Профспілки захищають права громадян у соціально-економічній сфері. Експертні спільноти формують аналітичні рекомендації, які стають основою реформ. І відповідно волонтерські рухи підвищують громадянську солідарність та допомагають у кризових ситуаціях [69].

Визначення та аналіз ключових напрямів діяльності ІГС вказав, що ІГС відіграють ключову роль у розвитку демократичних процесів та забезпеченні активної участі громадян у суспільному житті. Основні напрями їхньої діяльності представлено на рис. 2.2.

Ці напрями діяльності сприяють зміцненню демократичних інститутів, підвищенню прозорості та підзвітності влади, а також розвитку активного та відповідального ГС.

Варто відзначити, що для визначення впливу інститутів громадянського суспільства на процеси демократизації у сфері публічного управління було

проведено аналіз низки показників, які відображають рівень розвитку демократії, ефективність правової системи та стійкість громадянського суспільства.

Моніторинг діяльності влади

- **Антикорупційні ініціативи:** ІГС активно залучені до виявлення та протидії корупції, здійснюючи громадський контроль за діяльністю державних органів та посадових осіб.
- **Оцінка ефективності державних програм:** Проводять незалежний аналіз та оцінювання державних програм і політик, надаючи рекомендації щодо їх покращення та підвищення ефективності.

Громадянська освіта

- **Просвітницькі проєкти:** Реалізують освітні ініціативи, спрямовані на підвищення обізнаності громадян про їхні права та обов'язки, а також про механізми участі в демократичних процесах.
- **Формування активної громадянської позиції:** Сприяють розвитку громадянської свідомості та заохочують громадян до активної участі у суспільному житті.

Адвокаційні кампанії

- **Лобіювання змін у законодавстві:** ІГС виступають ініціаторами змін у законодавстві, представляючи інтереси різних груп населення та просуваючи важливі суспільні питання.
- **Проведення громадських слухань та ініціювання реформ:** Організують публічні обговорення та дискусії, залучаючи громадськість до процесу прийняття рішень та сприяючи впровадженню необхідних реформ.

Соціальні ініціативи та громадська участь

- **Волонтерство:** Залучають громадян до добровільної діяльності, спрямованої на вирішення соціальних проблем та підтримку вразливих груп населення.
- **Соціальні проєкти:** Реалізують програми та заходи, спрямовані на покращення якості життя громадян, надання допомоги нужденним та розвиток місцевих громад.

Рис. 2.2. Важливі напрями діяльності ІГС

Встановлено, що ключовим показником для оцінки впливу розвитку інститутів громадянського суспільства є індекс сталості організацій громадянського суспільства (CSOSI). Цей індекс відображає загальну спроможність громадянського суспільства впливати на демократичні процеси та охоплює сім основних аспектів: правове середовище, організаційну спроможність, фінансову стійкість, адвокацію, надання послуг, секторальну інфраструктуру та публічний імідж.

Для дослідження динаміки змін CSOSI у різних країнах за роками було проаналізовано офіційні звіти, опубліковані на сайті Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Проведення кореляційно-регресійного аналізу

цих даних дозволить визначити загальні тенденції розвитку громадянського суспільства у світовому масштабі.

У процесі дослідження інших показників, їх було детально проаналізовано, визначено сутність кожного, деталі розрахунку, та головне – цінність їх використання. Основні показники, які будуть слугувати базою для аналізу, згруповано та представлено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

**Показники дослідження ролі інститутів ГС у процесах демократизації
публічно-управлінської сфери**

Показник	Визначення	Метод розрахунку	Важливість для аналізу	Джерело даних
Індекс сталості організацій громадянського суспільства (CSOSI)	Оцінює розвиток громадянського суспільства за кількома критеріями, такими як правові умови, фінансова стабільність, пропагування інтересів тощо.	Базується на оцінці експертів та даних досліджень громадянського сектору. Чим менше, тим краще (від 1 до 7)	Дозволяє зрозуміти рівень розвитку та стабільності громадських організацій у різних країнах.	CSO Sustainability Index Explorer
Індекс демократії	Інтегральний показник рівня демократичного розвитку країни. Його аналіз дозволяє оцінити умови, в яких функціонують громадянські інститути.	Включає такі компоненти: виборчий процес, функціонування уряду, політичну участь, політичну культуру, громадянські свободи.	Визначає рівень демократії в країні та її динаміку змін.	Economist Intelligence Unit (EIU)
Індекс верховенства права (Rule of Law Index)	Відображає рівень дотримання законності в країні. Оскільки ефективне верховенство права є необхідною передумовою для сталого розвитку громадянського суспільства, його врахування є важливим у дослідженні.	Враховує ефективність судової системи, рівень корупції, дотримання прав людини.	Допомагає оцінити стабільність правової системи.	World Justice Project

Продовження таблиці 2.4

Показник	Визначення	Метод розрахунку	Важливість для аналізу	Джерело даних
		юридичне середовище; економічний контекст; соціально-культурний контекст; безпека журналістів.	цензуру, тиск і фізичні загрози. Впливає на репутацію країни на міжнародному рівні. Використовується інвесторами, дипломатами та дослідниками для оцінки прозорості суспільства.	
Рівень корупції (Corruption Perceptions Index)	Це глобальний індекс, який оцінює рівень корупції у державному секторі різних країн світу. CPI базується на сприйнятті корупції експертами та підприємцями, а не на кількості зафіксованих випадків корупції	CPI використовує дані з 13 незалежних джерел, включаючи дослідження міжнародних організацій. Враховуються оцінки підприємців, аналітиків, експертів щодо корупції у державному секторі. Шкала оцінювання: від 0 до 100 0 – високий рівень корупції 100 – відсутність корупції Рейтинг складається на основі середнього значення всіх доступних оцінок для країни.	Відображає рівень прозорості уряду та ефективності антикорупційної політики. Впливає на інвестиційну привабливість країни. Використовується для оцінки довіри до державних інституцій. Дозволяє порівнювати країни за рівнем корупції у глобальному контексті.	Transparency International (TI).

Аналіз взаємозв'язків між цими показниками дозволить оцінити, наскільки інститути громадянського суспільства сприяють демократичним перетворенням та зміцненню ефективності публічного управління. Отже, основними етапами розробленого методичного забезпечення визначення ролі ІГС у процесах демократизації публічно-управлінської сфери є:

1) Визначення ключових показників, що впливають на CSOSI, що включає аналіз правового регулювання діяльності ГО, оцінювання рівня фінансової стійкості та джерел фінансування ГО, дослідження рівня адвокаційної активності та впливу на політичні процеси, визначення рівня громадської підтримки та соціальної довіри до ГО.

2) Дослідження динаміки змін Індексу сталості громадянського суспільства у різних країнах, що передбачає порівняння показників країн із різним рівнем демократичного розвитку, аналіз тенденцій розвитку ІГС в Україні в рамках глобальних змін.

3) Оцінка взаємозв'язку між CSOSI та рівнем демократизації публічного управління, а саме визначення ролі громадянського суспільства у формуванні політик та ухваленні рішень, аналіз ефективності механізмів взаємодії між громадськими організаціями та органами влади.

4) Формування висновків та рекомендацій щодо зміцнення громадянського суспільства, у тому числі визначення перспектив покращення CSOSI через розвиток фінансової стійкості та розширення адвокаційної діяльності, пропозиції щодо посилення участі ГО у процесах демократичного врядування [70].

Результати цього аналізу дозволять оцінити, як розвиток ІГС має вплив на демократичні процеси, та окреслити можливі шляхи покращення його сталості для ефективнішої взаємодії з державними інститутами.

Перший етап було покрито, в рамках другого етапу здійснено аналіз динаміки досліджуваних показників. На рис. 2.3. представлено динаміку індексу

сталості ОГС. Найбільш розвинене громадянське суспільство – Естонія, Литва, Польща (хоча Польща демонструє негативну динаміку). Естонія має найкращий і незмінний показник (2.1), що свідчить про сталий розвиток та високу зрілість громадянського суспільства.

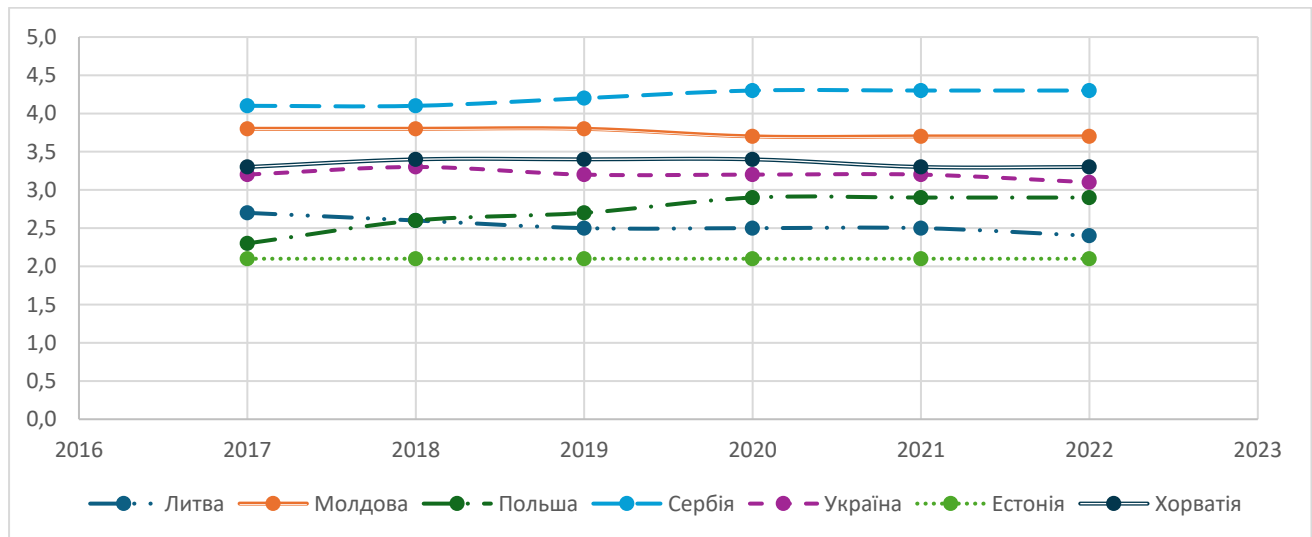

Рис. 2.3. Динаміка CSOSI (індексу сталості організацій громадянського суспільства) на основі даних [<https://csosi.org>]

Литва демонструє поступове покращення: з 2.7 у 2017 році до 2.4 у 2022 році, що свідчить про стабільний розвиток та зміцнення громадянського суспільства. Польща демонструє тенденцію до погіршення: з 2.3 у 2017 році до 2.9 у 2019-2022 роках. Це може свідчити про певні труднощі або обмеження для громадянського суспільства. До країн зі стабільним, але середнім рівнем сталості ОГС відносяться Молдова, Україна, Хорватія. Молдова зберігала стабільність (3.8), проте з 2020 року показник покращився до 3.7 і залишається таким до 2022 року. Україна мала незначні коливання, але у 2022 році показник покращився до 3.1 після періоду стабільності на рівні 3.2. Хорватія після зростання у 2018 році (з 3.3 до 3.4) зберігає стабільність на рівні 3.3 у 2021-2022 роках. Сербія має

найгірший показник та тенденцію до погіршення, що вказує на складнощі для розвитку громадянського суспільства.

Загалом, більшість країн демонструють стабільність або незначне покращення, що є позитивним сигналом для розвитку громадянського суспільства в регіоні.

Що стосується Індексу демократії (Democracy Index) для досліджуваних країн за останні роки, який ґрунтується на 5 складових: виборчий процес і політичний плюралізм, ефективність функціонування уряду, рівень політичної участі громадян, сформована політична культура та дотримання громадянських свобод, то він є суб'єктивним показником, який базується на експертних оцінках і може відрізнятися від інших індексів демократії. Динаміка Індексу демократії представлена на рис. 2.4.

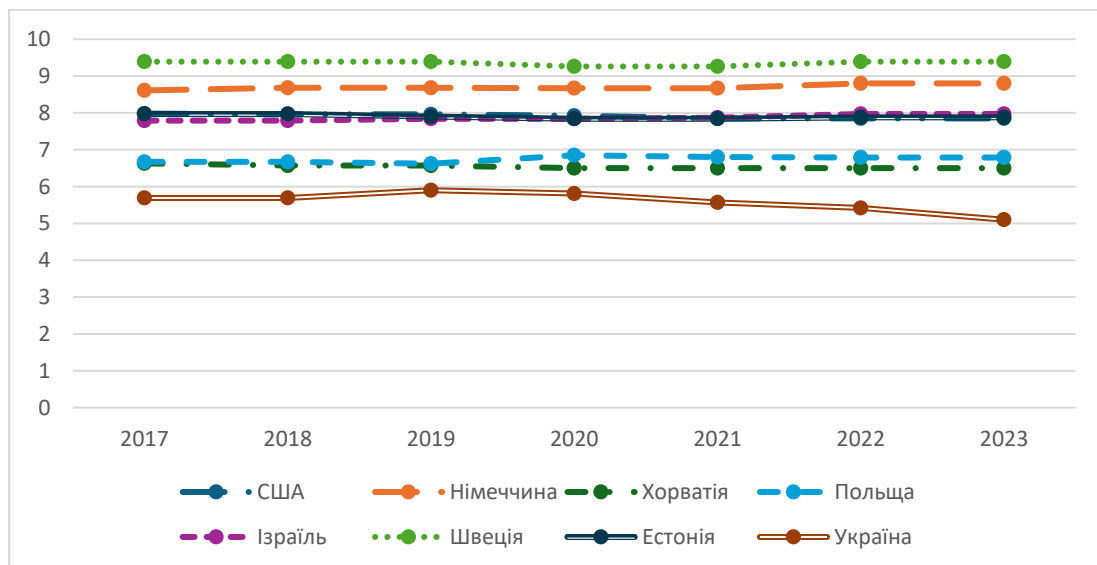

Рис. 2.4. Динаміка Індексу демократії за 2017–2023 роки для зазначених країн (побудовано на сонові [<https://csosi.org>])

Індекс демократії відображає рівень демократичного розвитку в країнах (вищі значення свідчать про кращу демократичну ситуацію). Лідерами за рівнем

демократії є Швеція, Німеччина, США, Естонія. Швеція має найвищий індекс (9,26 – 9,39) протягом усіх років, що підтверджує її статус однієї з найбільш демократичних країн світу. Німеччина демонструє зростання: з 8,61 у 2017 році до 8,8 у 2023 році, що вказує на покращення демократичних процесів. США залишається стабільною, але з невеликим зниженням у 2020 році (7,92) і поверненням до 7,85 у 2021 – 2023 роках. Естонія має високий рівень демократії, але зі зменшенням у 2019 – 2020 роках (7,9 → 7,84), після чого стабілізувалась на рівні 7,88 у 2022 – 2023 роках.

Погіршення ситуації спостерігається в Україні та Польщі, де видно зниження демократичного індексу. Польща демонструє незначні коливання, але загалом показує погіршення (з 6,67 у 2017 році до 6,79 у 2023 році), що може свідчити про певні демократичні виклики, зокрема через занепокоєння щодо незалежності судової системи та верховенства права. Україна демонструє найбільше зниження індексу демократії – з 5,69 у 2017, 2018 роках до 5,1 у 2023 році, що пов'язано з військовими та політичними викликами. Стабільність на середньому рівні у Хорватії, Польщі, Ізраїлю. Хорватія залишається стабільною з показником 6,5 у 2020 – 2023 роках.

Аналіз динаміки Індексу верховенства права за 2017–2022 роки (табл. 2.5) для досліджуваних країн показує наступні тенденції:

у більшості країн спостерігається поступове зниження Індексу верховенства права. Особливо це помітно в США (з 0,74 у 2017 до 0,68 у 2022), Україні (з 0,58 до 0,51) та Хорватії (з 0,61 до 0,59);

у Німеччині та Швеції індекс залишається відносно стабільним, з незначними коливаннями. Німеччина зберігає рівень 0,83–0,84, а Швеція поступово знижується з 0,87 у 2017 до 0,84 у 2022.

Естонія та Польща мали незначне зростання в 2019–2020 роках, але після цього спостерігається спад. Ізраїль мав стабільний показник 0,71 до 2019 року, після чого він поступово знизився до 0,69 у 2022.

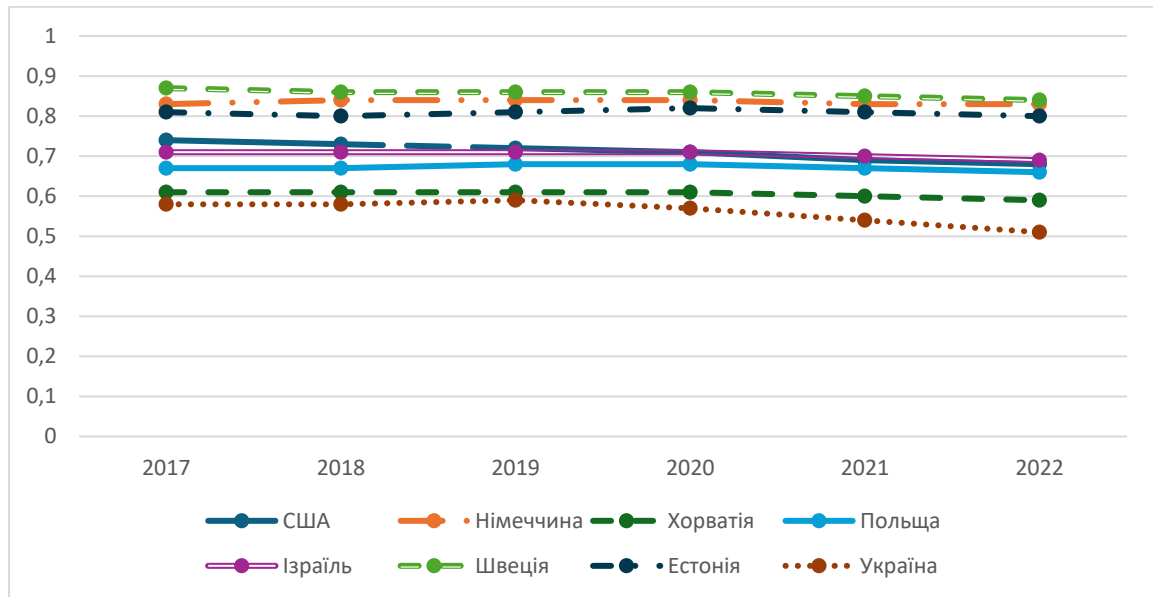

Рис. 2.5. Динаміка значень Індексу верховенства права (Rule of Law Index) за 2017–2022 роки (побудовано на основі даних [World Justice Project])

Загальний тренд для більшості країн — поступове зниження індексу верховенства права.

Що стосується індексу свободи преси, то сам індекс у більшості країн залишається стабільним (табл. 2.5), проте позиції в рейтингу сильно змінюються через ситуацію в інших країнах. Отже, у більшості країн індекс залишається незмінним або коливається в межах статистичної похибки. Наприклад, у США він стабільний (23,73), у Німеччині (15,24), Швеції (12,74), Естонії (15,85), Хорватії (22,95), Польщі (27,66) та Ізраїлі (28,89).

Україна демонструє найбільший прогрес у 2023 році. Польща та Хорватія погіршують свої позиції. Німеччина та Швеція залишаються лідерами, хоча їхні рейтинги коливаються. Швеція трималася у топ-3, але у 2023 опустилася на 4 місце.

Необхідно зазначити, що Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) розраховується щорічно організацією Transparency International за шкалою від 0 (високий рівень корупції) до 100 (дуже низький рівень корупції).

Таблиця 2.5

Динаміка Індексу свободи преси (позиція у світовому рейтингу)

Рік	США	Німеччина	Хорватія	Польща	Ізраїль	Швеція	Естонія	Україна
2017	23.93 (43)	15.24 (16)	22.95 (74)	27.66 (54)	28.89 (91)	12.74 (2)	15.85 (12)	32.12 (102)
2018	23.73 (45)	15.24 (15)	22.95 (69)	27.66 (58)	28.89 (87)	12.74 (2)	15.85 (12)	32.12 (101)
2019	23.73 (48)	15.24 (13)	22.95 (64)	27.66 (59)	28.89 (88)	12.74 (3)	15.85 (11)	32.12 (102)
2020	23.73 (45)	15.24 (11)	22.95 (59)	27.66 (62)	28.89 (88)	12.74 (4)	15.85 (14)	32.12 (96)
2021	23.73 (44)	15.24 (13)	22.95 (56)	27.66 (64)	28.89 (86)	12.74 (3)	15.85 (15)	32.12 (97)
2022	23.73 (42)	15.24 (16)	22.95 (48)	27.66 (66)	28.89 (86)	12.74 (3)	15.85 (8)	32.12 (106)
2023	23.73 (45)	15.24 (21)	22.95 (50)	27.66 (66)	28.89 (97)	12.74 (4)	15.85 (8)	32.12(79)

*Побудовано на основі аналізу Reporters Without Borders (RSF).

Аналіз Індексу сприйняття корупції свідчить про такі тенденції (рис. 2.6): Естонія та Україна демонструють покращення, що може свідчити про ефективні антикорупційні реформи. Польща та США мають тенденцію до зниження, що може вказувати на посилення корупційних ризиків. Можливі причини для США: політичні кризи, вплив пандемії COVID-19, скандали з лобізмом. Можливі причини для Польщі: політичний контроль над судовою системою, проблеми з прозорістю влади.

Швеція та Німеччина залишаються лідерами за рівнем прозорості, хоча їхні показники трохи знизилися. Слід зазначити, що можливі причини для Німеччини: корупційні скандали з урядовцями, вплив пандемії на контроль за фінансами. У свою чергу, можливі причини для Швеції інші: розслідування щодо політичного фінансування, вплив міжнародних корупційних схем.

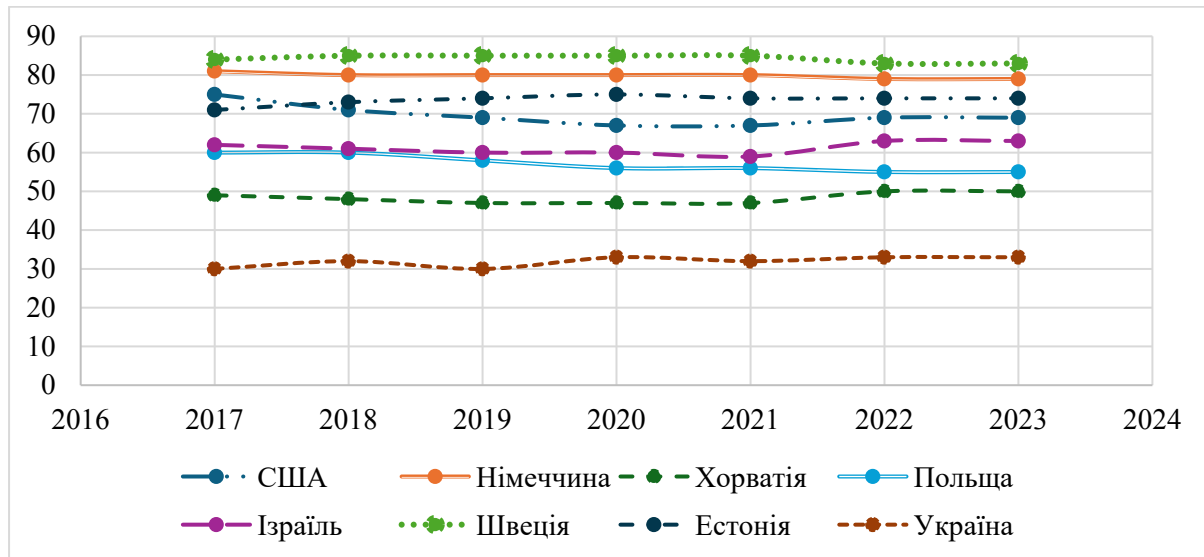

Рис. 2.6. Динаміка Індексу сприйняття корупції (CPI) за 2017–2023 роки для зазначених країн (побудовано на основі даних [Transparency International (TI)])

Україна все ще має найнижчий CPI, але спостерігається позитивна динаміка. Загальний фокус – у більшості країн рівень корупції або залишається стабільним, або погіршується, що вказує на глобальні виклики у сфері прозорості та боротьби з корупцією.

З метою аналізу взаємозв'язків між показниками та оцінки впливу ІГС на демократичні перетворення та зміцнення ефективності публічного управління було здійснено визначення та обґрунтування закономірностей за допомогою методу проектування тренду. Окрім цього, цей аналіз важливий з точки зору підтвердження наступних висунутих гіпотез:

1. Вищий рівень демократії може сприяти кращому верховенству права.
2. Стабільне верховенство права може позитивно впливати на громадянське суспільство (CSOSI).
3. Фінансова та організаційна сталість громадських організацій може бути кращою в країнах з високим рівнем верховенства права та демократії.

Отже, побудову трендових моделей визначення найбільшого впливу показників аналізу ролі інститутів громадянського суспільства у процесах демократизації публічно-управлінської сфери здійснено в розрізі двох досліджуваних країн, а саме Польщі та України (рис. 2.7 –2.8).

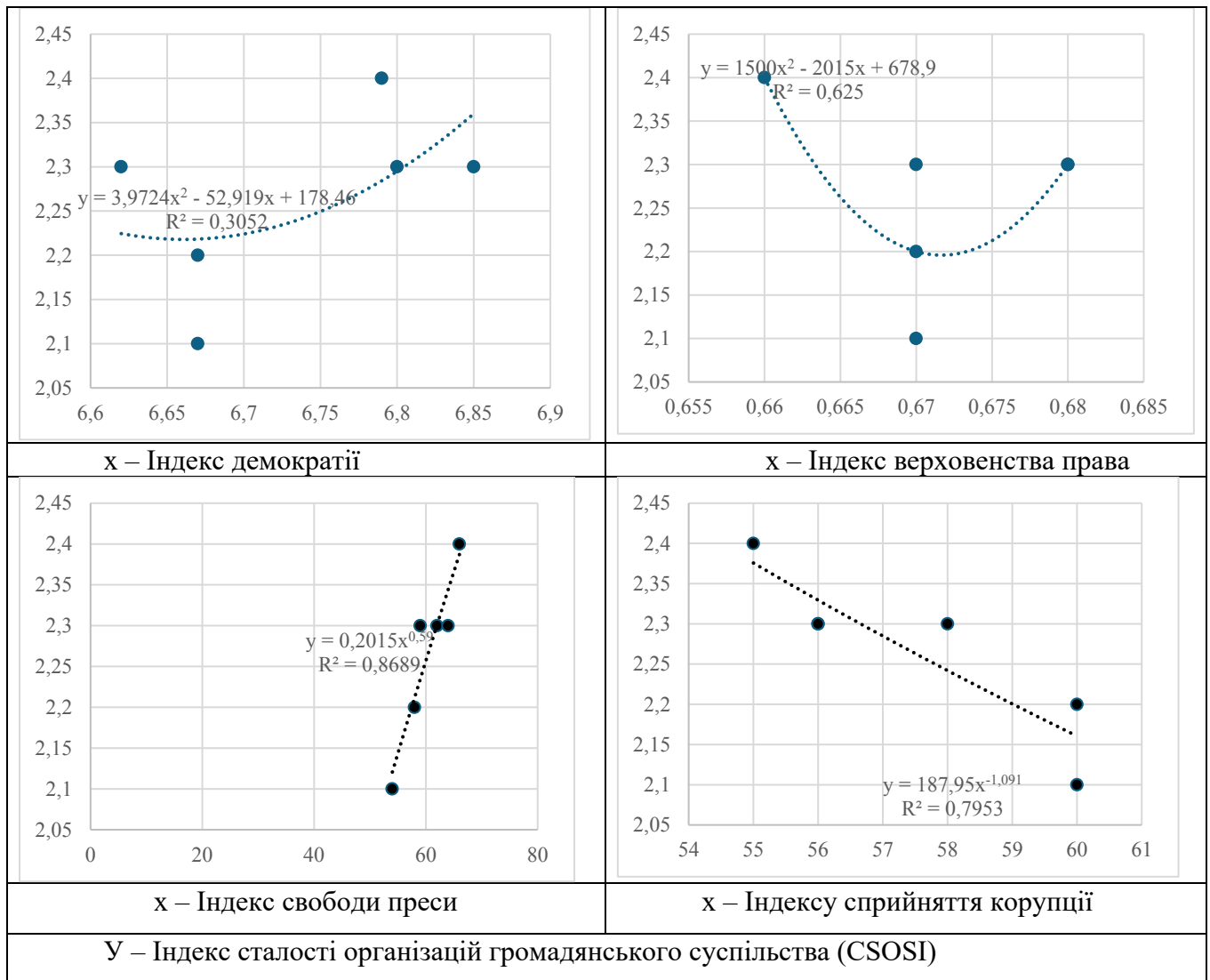

Рис. 2.7. Трендові моделі визначення найбільшого впливу показників аналізу ролі інститутів громадянського суспільства у процесах демократизації публічно-управлінської сфери для Польщі

В кожному конкретному випадку було проаналізовано отримані результати та визначено найбільшу точність апроксимації.

Слід зазначити, що залежність Індексу сталості організацій громадянського суспільства (CSOSI) від Індексу демократії побудовано за квадратичною функцією, коефіцієнт детермінації дорівнює 0,3052, що означає, що дана модель пояснює лише 30,52% варіації залежної змінної (CSOSI) за рахунок індексу демократії. Це низький рівень пояснювальної здатності моделі, що свідчить про значний вплив інших факторів, не врахованих у даній залежності. Тобто індекс демократії самостійно не є основним фактором впливу на сталий розвиток ОГС. Варто враховувати додаткові змінні (економічний розвиток, рівень верховенства права, громадянська активність тощо). Нелінійний зв'язок означає, що при різних рівнях демократії вплив на CSOSI може змінюватися. Це може свідчити про те, що на ранніх етапах демократизації можливі труднощі для сталості ОГС, але в подальшому ситуація покращується.

Що стосується залежності індексу сталості організацій громадянського суспільства (CSOSI) від індексу верховенства права, то слід зазначити, що коефіцієнт детермінації дорівнює 0,625, що свідчить про середню якість апроксимації, оскільки частина варіації (37,5%) залишається неврахованою моделлю. Нелінійний зв'язок між CSOSI та верховенством права свідчить про те, що вплив не є прямолінійним: на ранніх етапах зміни верховенства права можуть негативно позначатися на сталості ОГС, але при високих значеннях правового індексу відбувається стабілізація або зростання CSOSI.

Модель залежності CSOSI та індексу свободи преси є степеневою функцією, що вказує на нелінійний взаємозв'язок між індексами. Коефіцієнт детермінації 0.8689 вказує на сильний зв'язок між змінними. Це означає, що майже 87% варіації CSOSI пояснюється рівнем свободи преси. Отже, висока свобода преси корелює з кращою сталістю громадянського суспільства. При цьому спостерігається не лінійний ефект: збільшення свободи преси має більше впливу

на початкових етапах зростання, але зі збільшенням індексу свободи преси його додатковий вплив зменшується.

Таким чином, свобода преси має значний вплив на сталість громадянського суспільства, проте її ефект не зростає лінійно. При низьких значеннях, невеликі зміни можуть мати суттєвий вплив на CSOSI. При високих значеннях, її вплив на CSOSI стає менш вираженим.

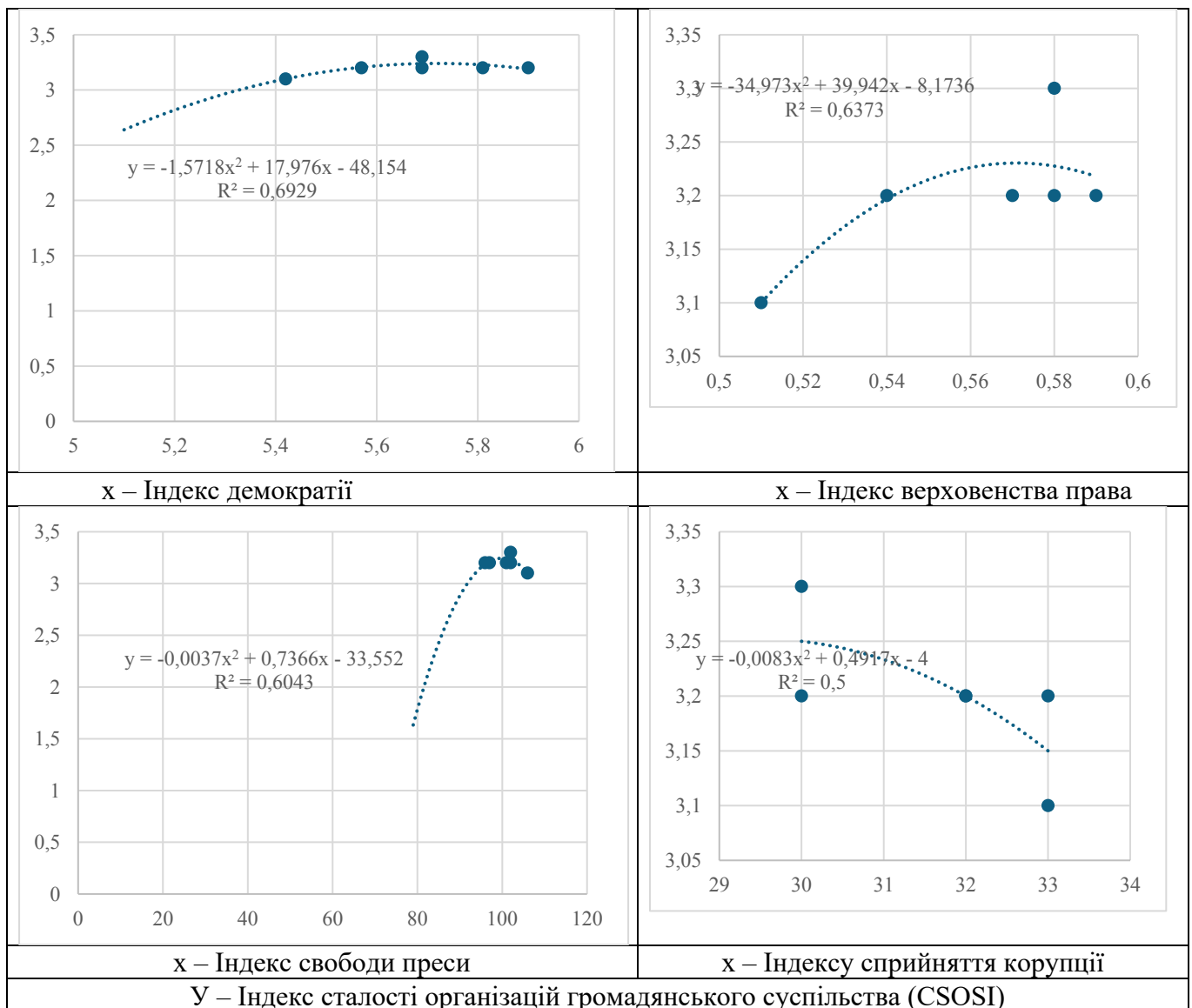

Рис. 2.8. Трендові моделі визначення найбільшого впливу показників аналізу ролі інститутів громадянського суспільства у процесах демократизації публічно-управлінської сфери для України

Модель залежності CSOSI та індексу сприйняття корупції є оберненою степеневою функцією, оскільки показник степеня від'ємний (-1.091). Це означає, що залежність негативна: зі зростанням індексу сприйняття корупції значення CSOSI знижується. Оскільки показник степеня $-1.091 \approx -1$, то вплив корупції на сталість громадянського суспільства є доволі сильним і нелінійним. Коефіцієнт детермінації 0.7953 вказує на достатньо сильний зв'язок між змінними. Це означає, що близько 79,5% варіації CSOSI пояснюється рівнем сприйняття корупції. Отже, при низькому рівні корупції навіть невеликі її зміни можуть мати значний вплив на сталість громадянського суспільства. Навпаки, при високому рівні корупції, навіть суттєве її зниження може не одразу привести до значного покращення CSOSI.

Таким чином, зменшення рівня корупції є важливим фактором для стабільного розвитку ГС. Ефект корупції нелінійний, це означає, що країни з низькою корупцією отримують суттєві переваги в розбудові ГС, тоді як у країнах із високою корупцією прогрес є повільнішим. Політика антикорупційних реформ може мати суттєвий вплив на сталість громадянського суспільства, особливо при досягненні певного «порогового» значення корупції.

Що стосується отриманих моделей для України, то індекс демократії має значний вплив на розвиток ГС, але цей вплив не є лінійним. Існує певний оптимальний рівень демократії, після якого позитивний ефект зменшується або навіть може мати негативні наслідки. Інші фактори (наприклад, економічні показники, законодавчі умови) можуть також суттєво впливати на CSOSI, тому варто розглядати їх у комплексі. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,6929$ означає, що 69,29% варіацій сталості ОГС пояснюється рівнем демократії. Це вказує на досить сильний зв'язок між змінними, хоча є ще інші фактори, які також впливають на CSOSI. Отже, ця модель може бути корисною для прогнозування змін у розвитку ГС залежно від демократичних процесів у країні.

Модель залежності індексу сталості організацій громадянського суспільства

та індексу верховенства права є квадратичною, що вказує на нелінійну залежність між рівнем верховенства права та сталості громадянського суспільства. Коефіцієнт детермінації означає, що приблизно 63,73% варіацій індексу сталості громадянського суспільства пояснюється рівнем верховенства права. Це свідчить про досить сильний взаємозв'язок, хоча існують й інші фактори, що можуть впливати на CSOSI.

В цілому, верховенство права позитивно впливає на сталість громадянського суспільства, проте цей ефект має певну межу, після якої вплив стає слабшим або навіть негативним. Це може пояснюватися тим, що на високих рівнях верховенства права громадянське суспільство може стикатися з новими викликами, наприклад, збільшенням бюрократичних процедур чи регулювань, що можуть ускладнювати діяльність ОГС. Високе значення коефіцієнту детермінації вказує на те, що ця модель є досить надійною для прогнозування впливу рівня верховенства права на сталість ОГС. Проте варто враховувати й інші змінні, такі як рівень демократії, економічна стабільність та свобода преси, які також можуть мати вплив на громадянське суспільство.

Загалом, ця модель підтверджує важливість верховенства права для розвитку громадянського суспільства, проте показує, що надмірне регулювання або інші фактори можуть впливати на цей процес не завжди позитивно.

Що стосується іншої моделі, то свобода преси позитивно впливає на сталість громадянського суспільства, але після досягнення певного рівня ефект починає зменшуватися. Ймовірно, на дуже високих рівнях свободи преси громадянське суспільство вже досягає своєї оптимальної точки розвитку, і подальші зміни у свободі медіа не дають такого ж сильного ефекту. Коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0.6043$) вказує на помірний взаємозв'язок, але також свідчить про наявність інших факторів, що впливають на CSOSI.

Ця модель дозволяє прогнозувати зміни у сталості громадянського суспільства залежно від змін у свободі преси, що може бути корисним для оцінки політичних реформ та медіа-політики.

І остання модель є квадратичною, що вказує на нелінійний характер взаємозв'язку між рівнем корупції та сталістю громадянського суспільства. Коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0,5$) свідчить про середню силу взаємозв'язку – існують інші фактори, які також суттєво впливають на сталий розвиток громадянського суспільства, тобто корупція – не єдиний ключовий чинник для CSOSI, і необхідно враховувати додаткові змінні.

Зменшення рівня корупції позитивно впливає на сталість громадянського суспільства, проте цей ефект має межу. Після певного рівня (можливо, коли корупція стає мінімальною) зростання сталості ОГС може сповільнюватися або навіть негативно змінюватися. Це може пояснюватися тим, що у дуже низькорупційних суспільствах громадянське суспільство змінює свою роль і потребує інших стимулів для розвитку. Політики, спрямовані на боротьбу з корупцією, можуть позитивно впливати на громадянське суспільство, але важливо забезпечити й інші умови для його сталого розвитку (наприклад, правові гарантії, фінансування, медійну підтримку). Загалом, ця модель підтверджує важливість боротьби з корупцією для розвитку громадянського суспільства, але водночас вказує, що одного цього фактора недостатньо для забезпечення його стійкості.

Таким чином, інститути громадянського суспільства в Україні є важливими агентами змін у публічно-управлінській сфері. Вони сприяють розвитку демократії, підвищенню прозорості влади та забезпеченню участі суспільства в процесах менеджменту. Незважаючи на вагомі здобутки, інститути громадянського суспільства в Україні продовжують стикатися з низкою викликів:

Обмеження фінансування: Багато організацій не можуть отримати достатньо коштів для реалізації своїх проектів;

політичний тиск: Іноді влада намагається обмежити діяльність ГО, вводячи нові обмеження на фінансування чи діяльність;

низький рівень довіри: Попри численні реформи, довіра громадян до органів влади та інститутів громадянського суспільства залишається на середньому рівні [52].

Забезпечення подальшої демократизації публічно-управлінської сфери в умовах воєнних дій та після відновлення вимагає комплексного підходу, що буде більш детально подано у підрозділ 3.3.

2.3. Особливості взаємодії органів місцевого самоврядування та громадських організацій у сучасних українських реаліях

В умовах сьогодення, і саме в період війни та майбутньої відбудови, ефективна взаємодія ОМС та громадських організацій (ГО) відіграє ключову роль у зміцненні демократичного розвитку, забезпеченні життєздатності громад та підвищенні рівня соціальної довіри. ГО виступають як каталізатори змін, допомагаючи місцевій владі адаптуватися до нових викликів і забезпечувати сталість розвитку громад.

В умовах сучасних викликів, зокрема війни, децентралізації та реформування системи місцевого самоврядування, значення громадянського суспільства суттєво зростає. Громадські організації відіграють ключову роль як партнери влади у наданні соціальних послуг, реалізації гуманітарних програм, забезпеченні прозорості діяльності органів місцевого самоврядування та розробці стратегій розвитку громад.

Водночас кількість офіційно зареєстрованих громадських організацій в Україні стабільно збільшується, і станом на 2024 рік перевищує 100 000

(табл. 2.6). Така позитивна динаміка свідчить про активний розвиток громадянського суспільства. Однак середній темп зростання кількості профспілок та їх об'єднань становить лише 1,85%, що може вказувати на насиченість сфери або певні обмеження у її розвитку. Спостерігається поступове збільшення благодійних організацій, що свідчить про зростання громадських ініціатив у сфері благодійності. Найшвидший ріст відбувається у ОСББ, що відображає ефективність реформ у житлово-комунальній сфері.

Таблиця 2.6

**Динаміка зростання кількості громадських об'єднань в Україні протягом
2016–2023 рр.**

Громадські об'єднання	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Громадські організації	64526	70321	75988	80461	84608	88882	96543	104483
Профспілки та об'єднання профспілок	25853	26321	27070	27601	28026	28486	28970	29400
Благодійні організації	13579	15384	16837	17726	18433	19112	19800	20671
Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ)	15719	17109	26080	27999	29916	32700	35353	37695
Органи самоорганізації населення (ОСН)	1358	1415	1497	1552	1572	1614	1654	1695
Громадські спілки	526	753	990	1254	1455	1718	2010	2050

Кількість органів самоорганізації населення (ОСН) зростає повільніше, що може бути пов'язано з недостатньою підтримкою з боку держави. Активний розвиток нових форм громадянського об'єднання можливе через більшу гнучкість та адаптивність до змін. Загалом, найбільше зростання спостерігається серед ОСББ та громадських спілок, що вказує на структурні зміни у громадському секторі.

Слід зазначити, що з початком повномасштабної війни в Україні громадські організації стали невід'ємною складовою кризового менеджменту та мобілізації ресурсів на місцевому рівні. Основні напрями їхньої діяльності включають [50]:

Волонтерську підтримку: ГО організовують гуманітарну допомогу, забезпечують внутрішньо переміщених осіб житлом, їжею та необхідними засобами першої потреби.

Логістичну та матеріальну допомогу: співпраця з міжнародними партнерами дозволяє залучати фінансові та матеріальні ресурси для підтримки територіальних громад.

Медичну та психологічну підтримку: ГО забезпечують реабілітаційні програми для постраждалих, допомагають у навчанні та підготовці медичних працівників.

Юридичний супровід та правозахисну діяльність: сприяють захисту прав громадян, допомагають у документальному оформленні переселенців, збереженні власності та поверненні втрачених прав.

Співпраця між ГО та ОМС у цей період виявилася критично важливою, оскільки дозволила забезпечити швидке реагування на виклики, з якими влада не могла впоратися самотійно.

Після завершення воєнних дій ключовим завданням стане відбудова країни, і тут ГО відіграють провідну роль. Вони вже зараз ініціюють стратегічні програми розвитку, залучають міжнародні фонди, працюють над підготовкою фахівців та створюють умови для повернення громадян у рідні міста та села.

Основні напрями участі ГО у процесах відновлення включають:

Інфраструктурну відбудову: громадські ініціативи сприяють залученню грантів та інвестицій для ремонту житлових будинків, доріг, комунальних мереж, освітніх та медичних закладів.

Економічну підтримку громад: реалізація соціальних підприємств, підтримка малого та середнього бізнесу через тренінги, консультації та фінансову допомогу.

Екологічні проєкти: відновлення природних ресурсів, розчищення територій після бойових дій, впровадження заходів з енергоефективності.

Освітні та культурні ініціативи: забезпечення доступу до якісної освіти, інтеграція переселенців у місцеві громади, збереження національної ідентичності.

Громадські організації вже зараз відіграють вирішальну роль у формуванні бачення післявоєнного розвитку країни, адже вони ближче до потреб громадян і здатні швидко реагувати на їхні запити. І як раз успішна співпраця між місцевою владою та громадськими організаціями (ГО) в Україні сприяє вирішенню важливих соціальних, економічних та екологічних питань. Найбільш відомі приклади такої взаємодії в різних областях країни представлено у табл. 2.7.

Ці приклади наочно демонструють, що ефективна взаємодія між місцевою владою та громадськими організаціями сприяє позитивним змінам у різних сферах життя громад. Вони підтверджують значущість партнерства та активної громадянської участі у процесах ухвалення рішень на місцевому рівні. Спільні ініціативи допомагають розв'язувати актуальні проблеми громад та сприяють їх сталому розвитку.

Важливо акцентувати увагу, що станом на вересень 2024 року в Україні зареєстровано 497 договорів про міжмуніципальне співробітництво, що охоплюють 744 громади. Таке партнерство стало особливо актуальним в умовах повномасштабної війни, оскільки дозволяє ефективніше покращувати послуги та створювати нові, долаючи брак ресурсів та знищення інфраструктури. Проєкт USAID «ГОВЕРЛА» активно підтримує громади у налагодженні такої співпраці, допомагаючи визначити сфери для ефективного співробітництва та обрати оптимальні форми взаємодії.

У листопаді 2023 року в Києві відбулася церемонія нагородження переможців конкурсу «ТОП-100» кращих практик партнерства влади та громадських ініціатив. Цей захід, ініційований Департаментом суспільних комунікацій КМДА, відзначив понад 400 громадських організацій та ініціатив, які сприяли розвитку міста, підтримці внутрішньо переміщених осіб та посиленню обороноздатності України.

Однак, попри наявні позитивні тенденції, існують і виклики у взаємодії громадських організацій з ОМС: недостатній рівень комунікації між владою та ГО, обмежені ресурси, брак механізмів участі громадян у процесах ухвалення рішень. Саме тому проведення якісного аналізу є доцільним інструментом для оцінки поточного стану співпраці, виявлення сильних та слабких сторін, а також виявлення загроз та можливостей для партнерства між владою та громадянським суспільством.

Таблиця 2.7

Найбільш відомі приклади успішної співпраці між місцевою владою та ГО

Регіон	Приклади взаємодії
Львівська область	Розвиток велоінфраструктури у Львові (2011–2015) У Львові місцева влада спільно з ГО «Львівська асоціація велосипедистів» реалізувала проєкт зі створення велодоріжок та паркувальних місць для велосипедів. Ця ініціатива сприяла популяризації екологічного транспорту та покращенню міської інфраструктури.
Дніпропетровська область	Інклюзивні парки в Дніпрі (2017) У місті Дніпро за підтримки місцевої влади та ГО «Рух без меж» було створено інклюзивні дитячі майданчики, пристосовані для дітей з особливими потребами. Це забезпечило рівні можливості для всіх дітей у доступі до розваг та соціалізації.
Харківська область	Центр допомоги переселенцям у Харкові (2014) Після початку конфлікту на сході України, у Харкові місцева влада спільно з ГО «Станція Харків» створила центр підтримки внутрішньо переміщених осіб. Центр надавав гуманітарну допомогу, юридичні консультації та підтримку переселенцям.
Одеська область	Екологічні ініціативи в Одесі (2018) В Одесі місцева влада співпрацювала з ГО «Зелений лист» у рамках проєктів з озеленення міста та очищення прибережних зон. Спільними зусиллями було організовано акції з висадки дерев та прибирання пляжів, що покращило екологічний стан міста.
Київська область	Громадський бюджет у Києві (2016) У столиці України впроваджено механізм громадського бюджету, який дозволяє громадянам та ГО подавати власні проєкти для фінансування з міського бюджету. Завдяки цьому було реалізовано низку ініціатив, спрямованих на покращення інфраструктури, благоустрій та розвиток культурних заходів.
Вінницька область	Реформа шкільного харчування у Вінниці (2019) У Вінниці місцева влада разом з ГО «Батьки за харчування» ініціювала реформу шкільного харчування. Було впроваджено нове меню, яке відповідає сучасним стандартам здорового харчування, а також проведено тренінги для персоналу шкіл.

Продовження таблиці 2.7

Регіон	Приклади взаємодії
	Захист жінок від домашнього насильства У Вінниці реалізовано проєкт, спрямований на захист жінок від домашнього насильства. Ця ініціатива об'єднала зусилля місцевої влади та громадських організацій для створення системи підтримки постраждалих жінок.
Закарпатська область	Туристичний розвиток у Мукачеві (2018) У місті Мукачево місцева влада співпрацювала з ГО «Туристичний інформаційний центр Закарпаття» для розвитку туристичної інфраструктури. Було створено інформаційні стенди, розроблено туристичні маршрути та проведено промоційні кампанії, що сприяло збільшенню потоку туристів.
Чернівецька область	Культурні фестивалі в Чернівцях (з 2010) У Чернівцях місцева влада разом з ГО «Промінь Буковини» організовує щорічні культурні фестивалі, спрямовані на збереження та популяризацію буковинських традицій. Ці заходи сприяють розвитку культурного життя міста та залученню туристів.

Існує широкий спектр кількісних та якісних методів дослідження, які можна застосувати для виявлення та аналізу викликів у співпраці органів місцевого самоврядування (ОМС) і громадських організацій (ГО). Зокрема, SWOT-аналіз (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) дозволяє оцінити сильні та слабкі сторони, а також визначити можливості та загрози взаємодії між ОМС та ГО. Водночас PESTLE-аналіз допомагає дослідити політичні, економічні, соціальні, технологічні, правові та екологічні чинники, що впливають на ефективність їхньої співпраці.

У свою чергу, метод соціальних мереж (SNA - Social Network Analysis) допомагає дослідити, як взаємодіють ГО та ОМС на основі існуючих партнерств. Окрім цього, є також оцінка ефективності співпраці через KPI (ключові показники ефективності).

Отже, з метою ефективного аналізу викликів у співпраці ОМС та ГО для стратегічного огляду проблем було вирішено застосувати SWOT аналіз, що дозволить не лише виявити основні проблеми, але й розробити конкретні рішення для покращення співпраці у розділі 3.3.

Необхідно акцентувати увагу, що SWOT-аналіз є ефективним методом стратегічного оцінювання, що дозволяє:

Виявити сильні сторони взаємодії органів публічної влади та ГО, такі як наявність партнерських ініціатив, успішні приклади співпраці, активність громадян у місцевому самоврядуванні.

Проаналізувати слабкі сторони, серед яких можуть бути нестача фінансування, недостатня обізнаність громадян щодо можливостей участі у місцевому управлінні, бюрократичні перепони.

Оцінити можливості покращення співпраці, наприклад, завдяки розвитку цифрових платформ для громадських ініціатив, розширенню грантових програм, активнішому залученню ГО до стратегічного планування.

Ідентифікувати загрози, що можуть перешкоджати ефективній взаємодії, зокрема політична нестабільність, ризики зниження рівня громадської активності або скорочення фінансування.

Таким чином, проведення SWOT-аналізу допоможе сформувати об'єктивну картину стану співпраці між ОМС та ГО дозволить розробити ефективні стратегії для її удосконалення та посилення впливу громадянського суспільства на місцевий розвиток.

Проведений аналіз підтвердив, що взаємодія органів місцевого самоврядування (ОМС) та громадських організацій (ГО) має низку сильних сторін, які можуть сприяти розвитку громад та підвищенню ефективності місцевого управління. Ось основні переваги такої співпраці:

1. Підвищення ефективності управління: оперативність та гнучкість ГО (громадські організації можуть швидше реагувати на суспільні виклики, ніж державні структури, що дозволяє ефективно вирішувати місцеві проблеми); спільне прийняття рішень (залучення ГО до процесу ухвалення рішень забезпечує більш зважені та демократичні рішення, орієнтовані на реальні потреби громади); розвиток громадянського суспільства; залучення громадян до процесів управління

(ГО допомагають активізувати мешканців, залучаючи їх до вирішення локальних проблем); підвищення прозорості влади (спільні ініціативи ГО та ОМС сприяють відкритості місцевого управління та зменшують рівень корупції).

2. Фінансові та ресурсні переваги: залучення додаткових ресурсів (ГО можуть отримувати фінансування з міжнародних фондів, донорських програм та грантів, що розширює можливості розвитку місцевих ініціатив); оптимізація бюджетних витрат (співпраця дозволяє місцевій владі ефективніше використовувати наявні ресурси, передаючи частину соціальних функцій на аутсорс ГО).

3. Соціальний вплив та інноваційність: запровадження нових підходів (ГО часто є ініціаторами сучасних підходів у сфері екології, освіти, медицини, цифровізації та інших суспільно важливих напрямів); розвиток інклюзивності (ГО працюють з різними соціальними групами (людьми з інвалідністю, молоддю, ветеранами, ВПО), що сприяє більш гармонійному розвитку громад).

4. Покращення іміджу та довіри: зміцнення довіри до місцевої влади (активна співпраця з ГО свідчить про відкритість та готовність влади до діалогу з громадянами); позитивний вплив на репутацію громади (успішні проєкти ОМС та ГО можуть стати прикладом для інших регіонів і навіть отримати міжнародне визнання).

Таким чином, сильні сторони співпраці ОМС та ГО роблять її взаємовигідною для всіх сторін. Влада отримує ефективніші механізми управління, а ГО – можливість реалізовувати ініціативи, які позитивно впливають на громаду. Головне – вибудовувати прозорі, довірливі відносини та розвивати механізми довгострокового партнерства.

Хоча співпраця між ОМС та ГО має багато переваг, існує низка слабких сторін, які можуть ускладнювати ефективність такої взаємодії.

1. Бюрократичні та регуляторні обмеження: нестача правових механізмів – відсутність чітких процедур щодо партнерства між ГО та ОМС; складні

бюрократичні процеси – довготривале погодження ініціатив, що зменшує оперативність реалізації проєктів; недостатній контроль за виконанням домовленостей – відсутність ефективних механізмів оцінки впливу співпраці.

2. Політичний вплив та конфлікти інтересів: політизація діяльності ГО – деякі організації можуть бути інструментами політичного впливу, що зменшує їхню незалежність; конкуренція за ресурси – боротьба за бюджетне фінансування між різними ГО може спричиняти конфлікти; відсутність рівноправного партнерства – місцева влада може використовувати ГО як виконавців без врахування їхніх реальних потреб.

3. Низький рівень довіри та слабка взаємодія: недовіра між владою та громадським сектором – ГО можуть сприймати ОМС як корумповану або неефективну структуру, а влада – як неконструктивних критиків; пасивність громадян – низька активність населення у громадських ініціативах, що ускладнює ефективність ГО; нерівномірний розвиток ГО – у невеликих громадах громадські організації можуть бути слабко розвиненими або відсутніми.

4. Фінансові труднощі: залежність ГО від грантового фінансування – нестабільне фінансування може призводити до короткостроковості ініціатив; недостатня підтримка з боку місцевих бюджетів – ОМС не завжди мають можливість фінансово підтримувати ГО; відсутність стратегічного планування – ГО можуть мати труднощі з довгостроковим плануванням через нестабільні ресурси.

5. Обмежені професійні можливості та ресурсна база: брак компетентних кадрів – у ГО може бути недостатньо фахівців з правових, фінансових чи управлінських питань; недостатня комунікація – слабе інформування громадськості про можливості співпраці та взаємодії; відсутність технічних та організаційних можливостей – нестача приміщень, обладнання, доступу до цифрових технологій [51].

Отже, слабкі сторони взаємодії ОМС та ГО можуть зменшувати ефективність партнерства. Для їхнього подолання потрібні прозорі механізми комунікації, фінансування та співпраці, а також взаємна довіра між владою, громадськими організаціями та населенням.

Співпраця між ОМС та ГО створює значні можливості для розвитку громадянського суспільства та підвищення ефективності місцевого управління.

1. Залучення громадян до процесу прийняття рішень через громадські слухання та консультації – залучення ГО до розробки місцевих програм та стратегій; партисипативне бюджетування – можливість ГО впливати на розподіл місцевого бюджету; інструменти електронної демократії – впровадження онлайн-платформ для взаємодії громади з місцевою владою.

2. Покращення соціальних послуг: ГО можуть допомагати у сферах освіти, медицини, культури, екології та соціального захисту; підтримка вразливих груп населення – ГО можуть доповнювати державні програми допомоги малозабезпеченим, людям з інвалідністю, ветеранам тощо; розвиток волонтерських ініціатив – активізація волонтерського руху для вирішення місцевих проблем.

3. Розширення можливостей фінансування: спільні грантові програми – залучення міжнародних та національних донорів для фінансування місцевих ініціатив; соціальне підприємництво – підтримка ГО у створенні соціальних підприємств, які можуть стати додатковим джерелом фінансування; співфінансування проєктів – механізми державно-приватного партнерства для реалізації соціально важливих ініціатив.

4. Підвищення рівня довіри та взаємодії між владою та громадянами: прозорість та підзвітність місцевої влади – ГО можуть контролювати діяльність ОМС та сприяти підвищенню прозорості управління; антикорупційні ініціативи – спільна робота над механізмами запобігання корупції на місцях; врегулювання

конфліктів – ГО можуть виступати посередниками у конфліктах між громадянами та владою.

5. Розвиток місцевих громад та підвищення спроможності ГО: навчальні програми для активістів та чиновників – підвищення рівня компетенцій для ефективної співпраці; мережування та партнерство між ГО та ОМС – створення платформ для обміну досвідом та кращими практиками; підтримка молодіжних ініціатив – залучення молоді до громадської діяльності та управління.

Таким чином, взаємодія між ОМС та ГО може суттєво підвищити ефективність місцевого самоврядування, сприяти сталому розвитку громад та залученню громадян до вирішення місцевих проблем. Головне – створення сприятливих умов для співпраці, підвищення довіри та спільна робота над важливими питаннями.

Попри значний потенціал співпраці між ОМС та ГО, існує ряд загроз, які можуть ускладнювати чи навіть гальмувати ефективну взаємодію.

1. Бюрократичні перепони та нестача законодавчого регулювання: відсутність чітких механізмів взаємодії між ГО та ОМС; складні процедури отримання фінансування або погодження спільних проєктів; обмеженість механізмів громадського контролю та звітності.

2. Політизація діяльності ГО: використання громадських організацій у політичних цілях; лобіювання інтересів окремих політичних груп замість реального вирішення проблем громади; відсутність незалежності ГО через вплив політиків або бізнес-структур.

3. Низький рівень довіри та пасивність громадян: недовіра до ОМС через корупційні скандали або непрозору діяльність; відсутність активної громадської позиції у більшості населення.

4. Фінансова нестабільність ГО: висока залежність від грантових коштів, що робить діяльність ГО нестабільною; відсутність довгострокового фінансування

з місцевих бюджетів; недостатня підтримка соціального підприємництва та інших альтернативних джерел фінансування.

5. Корупція та конфлікт інтересів: використання ГО для непрозорого розподілу бюджетних коштів; фіктивні громадські організації, які виконують роль «кишенькових» структур для отримання фінансування; конфлікт інтересів між представниками ОМС та ГО при реалізації спільних проєктів.

6. Слабка спроможність ГО та недостатня підтримка з боку влади: відсутність професійних кадрів у ГО для реалізації складних проєктів; обмежені можливості ГО щодо адвокації та впливу; недостатня підтримка з боку ОМС у розвитку громадських ініціатив.

Для успішної співпраці між ОМС та ГО необхідно мінімізувати зазначені загрози, створюючи прозорі механізми взаємодії, забезпечуючи фінансову стабільність ГО, підвищуючи довіру громади та розвиваючи ефективну громадську участь. В табл. 2.8 представлено SWOT-аналіз взаємодії ОМС та громадських організацій (ГО).

Отже, основними викликами у співпраці органів місцевого самоврядування та громадських організацій є:

бюрократичні перепони та нестача законодавчого регулювання (наприклад, недостатньо механізмів контролю та звітності щодо використання місцевих ресурсів ГО);

політизація діяльності ГО – ризики використання громадянських ініціатив у політичних цілях;

низький рівень довіри та пасивність громадян – потреба у підвищенні обізнаності про можливості взаємодії;

фінансова нестабільність ГО – залежність від грантових коштів, відсутність сталого фінансування з місцевих бюджетів.

Таблиця 2.8

SWOT-аналіз взаємодії органів місцевого самоврядування (ОМС) та громадських організацій (ГО)

Складові	Фактори
S – Strengths (Сильні сторони)	➤ Розвиток місцевої демократії – ГО допомагають залучати громадян до управлінських процесів. ➤ Підвищення прозорості – взаємодія з ГО сприяє громадському контролю за діяльністю ОМС. ➤ Розширення можливостей участі громади – ГО проводять громадські консультації, петиції, адвокаційні кампанії. ➤ Доступ до додаткового фінансування – ГО можуть залучати гранти та інші ресурси, що доповнюють місцеві бюджети. ➤ Експертна підтримка – ГО володіють досвідом у певних сферах (екологія, соціальний захист, освіта). ➤ Інноваційність – ГО пропонують сучасні рішення для розвитку громади.
W – Weaknesses (Слабкі сторони)	➤ Бюрократичні бар'єри – складні процедури погодження ініціатив та отримання фінансування. ➤ Фінансова нестабільність ГО – залежність від грантових коштів, відсутність сталого фінансування. ➤ Недостатній рівень довіри між ГО та ОМС – побоювання щодо маніпуляцій або політичного впливу. ➤ Слабка координація між ГО та ОМС – відсутність механізмів ефективної співпраці. ➤ Недостатня кваліфікація окремих ГО – низький рівень управління, слабе стратегічне планування. ➤ Політизація ГО – можливість використання громадських ініціатив у політичних цілях.
O – Opportunities (Можливості)	Розвиток державно-громадського партнерства – створення механізмів довгострокового фінансування ГО. Децентралізація та залучення громадян до управління – участь ГО у розробці місцевих політик. Інституційна підтримка ГО з боку держави та міжнародних організацій. Залучення додаткових фінансових ресурсів (міжнародні гранти, краудфандинг, соціальне підприємництво). Підвищення рівня громадянської активності – проведення тренінгів, освітніх програм, публічних заходів. Цифровізація взаємодії – використання онлайн-інструментів для громадської участі (електронні петиції, бюджет участі).

Продовження таблиці 2.8

Складові	Фактори
Т – Threats (Загрози)	➤ Корупція та конфлікт інтересів – використання ГО як «кишенькових» структур для освоєння бюджетних коштів. ➤ Зниження рівня громадянської активності – апатія населення до участі в управлінні громадою. ➤ Недостатня політична воля – формальне залучення ГО без реального впливу на прийняття рішень. ➤ Фінансові ризики – нестача державного фінансування, скорочення грантової підтримки. ➤ Маніпуляції ГО з боку політичних сил – створення псевдогромадських організацій для просування власних інтересів. ➤ Недосконале законодавство – нестача механізмів для прозорого розподілу коштів та контролю за діяльністю ГО

З метою зміцнення громадянського суспільства та ефективного партнерства між ГО та органами місцевого самоврядування, потрібно впроваджувати певні кроки:

посилення інституційної підтримки ГО через гранти, субсидії, довгострокові програми;

спрощення бюрократичних процедур для участі ГО у місцевому управлінні;
впровадження механізмів прозорого фінансування для ГО на місцевому рівні;

підвищення рівня освіти та кваліфікації ГО через тренінги, програми підтримки;

створення ефективних платформ взаємодії між ОМС та ГО для постійного діалогу та консультацій;

обмін досвідом між громадами щодо успішних практик взаємодії з ГО [117].

Таким чином, ефективна співпраця між органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями є критично важливою для розвитку демократичного суспільства, особливо в умовах війни та відбудови України. Сучасні українські реалії демонструють високий рівень активності

громадянського суспільства та зростаючий вплив на місцеве самоврядування. Водночас існують виклики, пов'язані з інституційною спроможністю, фінансуванням та політичною волею до ефективної взаємодії. Розширення механізмів співпраці, зокрема через цифровізацію, спрощення бюрократичних процедур та активне залучення громадськості до ухвалення рішень, може суттєво покращити ефективність місцевого управління в Україні, та сприяти посиленню місцевої демократії та соціально-економічному розвитку громад.

Висновки до розділу 2

У ході проведеного аналізу було досліджено ключові моделі співпраці та механізми партнерства між органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства у розвинених країнах. Зокрема, було розглянуто публічно-приватні партнерства (PPP), які сприяють залученню бізнесу та громадських організацій до надання соціальних послуг та розвитку інфраструктури. Важливою формою взаємодії виступають консультативні ради (Advisory Councils), що забезпечують участь громадян у процесах ухвалення рішень та сприяють прозорості місцевого врядування. Також було проаналізовано грантові програми, які є важливим механізмом фінансової підтримки громадських ініціатив, та платформи для діалогу (Stakeholder Dialogue Platforms), що створюють відкритий простір для комунікації між владою, бізнесом і громадянським суспільством. Особливу увагу приділено механізмам делегованого управління, які дозволяють органам місцевого самоврядування передавати окремі функції ГО для підвищення якості та оперативності надання публічних послуг.

Аналіз світового досвіду свідчить, що ефективна співпраця між владою та громадянським суспільством базується на принципах прозорості, підзвітності,

партнерства та інклюзивності. Впровадження цих підходів в українську практику управління може значно покращити рівень взаємодії між місцевими органами влади та громадянами, сприяти сталому розвитку громад та підвищенню ефективності демократичних процесів, особливо під час війни та майбутньої післявоєнної відбудови.

Дослідження світового досвіду та аналіз ключових моделей взаємодії між ОМС та ІГС дозволило визначити важливі кроки до вдосконалення управлінських практик, а також до пропозицій щодо розробки ефективних підходів, здатних сприяти розбудові сильних та відповідальних місцевих громад в Україні.

Визначено, що громадянське суспільство відіграє ключову роль у процесах демократизації, сприяючи прозорості, підзвітності та ефективності публічного управління. Воно діє як посередник між громадянами та державою, забезпечуючи участь суспільства у прийнятті рішень та контролюючи діяльність владних структур

Проведено аналіз впливу ключових показників на Індекс сталості організацій громадянського суспільства (CSOSI) та оцінено їхню роль у процесах демократизації публічно-управлінської сфери. Визначено, що інститути громадянського суспільства є каталізаторами демократичних змін, забезпечуючи прозорість, підзвітність та ефективність державного управління. Вони не тільки впливають на прийняття політичних рішень, але й формують демократичну культуру, просувають соціальні реформи та протидіють корупції. Використання світового досвіду та посилення ролі громадських організацій в Україні сприятиме подальшому зміцненню демократії, громадянської участі та ефективного управління.

Обґрунтовано, що інститути громадянського суспільства є невід'ємною складовою демократичного управління, адже вони стимулюють прозорість влади, сприяють громадському контролю, допомагають формувати політику з урахуванням суспільних інтересів. Використання світового досвіду та розвиток

громадських ініціатив в Україні сприятиме подальшому зміцненню демократичних інституцій та ефективності державного управління.

Визначено, що для забезпечення подальшої демократизації публічно-управлінської сфери в Україні, необхідно продовжувати зміцнювати інститути громадянського суспільства, забезпечувати їх фінансову незалежність і спрощувати процедури взаємодії з органами влади. Ключовими напрямками є розвиток електронних платформ для взаємодії з громадськістю, вдосконалення механізмів громадського контролю та розширення можливостей для (www.vmirol.com.ua) участі громадян у політичному процесі.

Доведено, що взаємодія органів публічної влади та громадських організацій (ГО) на місцевому рівні є важливим фактором демократичного розвитку суспільства. Ефективна співпраця між владою та громадським сектором сприяє реалізації соціальних ініціатив, підвищенню рівня довіри громадян до державних інституцій, залученню громадян до процесів ухвалення рішень та розвитку місцевих громад.

В результаті SWOT аналіз виявлено, що до сильних сторін відносяться існуючі партнерства між ОМС і ГО, законодавчі ініціативи, досвід взаємодії, у свою чергу, слабкі сторони – це бюрократія, відсутність механізмів фінансування, низька довіра. До можливостей входять міжнародні програми підтримки, цифровізація комунікацій, децентралізація. А загрозами виступають політизація діяльності ГО, нестабільність фінансування, зміни законодавства.

Основні положення другого розділу викладено автором у таких публікаціях: [50; 51; 52; 69; 70].

Список використаних джерел [2; 4; 6; 14; 17; 20-21; 24-26; 35; 40; 53; 59; 62; 61; 68; 141; 173; 181; 191].

РОЗДІЛ 3

ОПТИМІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

3.1. Зміцнення довіри громадськості до органів місцевого самоврядування шляхом ефективного громадського контролю

Досвід розвинутих країн показує, що ефективна взаємодія влади та громадянського суспільства є ключовим фактором успішного соціально-економічного розвитку в умовах сучасних трансформацій.

Побудова конструктивної взаємодії між державними органами та інститутами громадянського суспільства потребує глибокого аналізу факторів, що можуть спровокувати конфлікти.

Аналіз взаємодії між органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства виявляє наявність конфліктного потенціалу, що негативно впливає на ефективність функціонування системи місцевого самоврядування. Для оптимізації взаємодії та посилення ефективності управління на місцевому рівні необхідна розробка та імплементація стратегій ефективного врегулювання виявлених конфліктів. Це потребує комплексного дослідження причин виникнення конфліктів та розробки механізмів їх профілактики та розв'язання, враховуючи специфіку взаємодії між державними та недержавними акторами у процесі місцевого самоврядування.

Результативність моделі полягає у позитивному впливі на розвиток інститутів громадянського суспільства, що є основоположним для функціонування правової та демократичної держави, через підвищення рівня їхньої участі у процесі прийняття рішень у всіх сферах державного управління.

Отже, представлена модель відіграє ключову роль у розвитку взаємодії між органами публічного управління та інститутами громадянського суспільства. Вона базується на фундаментальних принципах та передбачає застосування інноваційних інструментів публічного управління, спрямованих на задоволення потреб громадян та суспільства в цілому.

Серед форм участі громадян у державному управлінні особливо важливу роль відіграє громадський контроль, який найактуальніший у сферах, пов'язаних з бюджетними ресурсами та їхнім використанням. Прозорість інформації в цій сфері безпосередньо впливає на рівень корупції та ступінь відкритості суспільства [105; 109].

З метою усунення негативних явищ у взаємодії органів влади та громадянського суспільства, таких як політична експлуатація громадських організацій, створення фіктивних громадських ініціатив, обмеженість ресурсів та ігнорування громадської думки, доцільно впроваджувати механізми громадського контролю [134].

Під громадським контролем розуміється діяльність громадян та громадських організацій, спрямована на здійснення моніторингу за діяльністю органів державної влади. Ключовим аспектом є неупереджений характер контролю, оскільки відхилення від цього принципу може призвести до втрати об'єктивності.

Зростання складності та масштабів викликів, що стоять перед державною політикою, вимагає активізації синергії між державними інституціями та інститутами громадянського суспільства. Це передбачає більш значущу роль громадянського суспільства у соціально-економічному розвитку та посилення механізмів громадського контролю за процесами формування та імплементації державних рішень. Актуалізація цього питання пов'язана з необхідністю забезпечення більшої прозорості, підзвітності та ефективності державного управління в умовах зростаючих викликів [127]. Це вимагає забезпечення

доступності, підзвітності та прозорості діяльності органів публічної влади, а також ефективного функціонування антикорупційних механізмів.

Ефективне функціонування демократичної держави залежить від конструктивної взаємодії між публічною владою та інститутами громадянського суспільства. Ця взаємодія вимагає впровадження та активного використання механізмів громадського контролю для забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності державного управління. Це сприяє підвищенню відповідальності учасників взаємодії, ефективності діяльності органів влади та запобіганню незаконним діям та відхиленням від стратегічних планів.

В.В. Тертичка [168] стверджує, що у процесі розвитку громадянського суспільства термін "суспільна політика" стає все більш актуальним, оскільки він відображає залучення громадян до процесу формування та реалізації політики. Це, на думку вченого, сприяє зростанню рівня довіри громадян до влади через їхню пряму участь у управлінні та застосування механізмів контролю.

Аналіз радянського досвіду свідчить про пряму залежність між рівнем розвитку громадянського суспільства та мірою державного контролю. Тоталітарний режим, що характеризується одержавленням більшості інститутів громадянського суспільства, унеможливорює їхній незалежний розвиток та ефективний громадський контроль [148]. Відсутність в українській історії тривалого періоду існування повноцінного громадянського суспільства підтверджує цю залежність.

Механізми громадського контролю є невід'ємною частиною забезпечення соціальної відповідальності та належного функціонування суспільства [115]. Активність громадських організацій у сфері моніторингу та оцінки діяльності державних та приватних структур, спрямованої на захист громадських інтересів, підвищення ефективності та запобігання корупційним проявам, демонструє зростаючу роль громадянського суспільства у формуванні прозорого та підзвітного управління.

Ефективність громадського контролю прямо корелює з рівнем розвитку громадянського суспільства та його інституцій. Міжнародна практика свідчить, що активна громадянська участь у суспільно-політичному житті є ключовим фактором зростання довіри до влади, вирішення місцевих проблем та адаптації до викликів сучасного світу [142; 175].

У контексті трансформаційних процесів в Україні, що охоплюють політичну, соціальну та економічну сфери, громадські організації дедалі частіше стають ключовими гравцями у системі суспільних відносин. Згідно з соціологічними дослідженнями (ілюстрованими, зокрема, на рис. 3.1), рівень громадської довіри до них неухильно зростає, перевищуючи довіру до політичних партій, попри їхню легітимну роль представників громадянських інтересів.

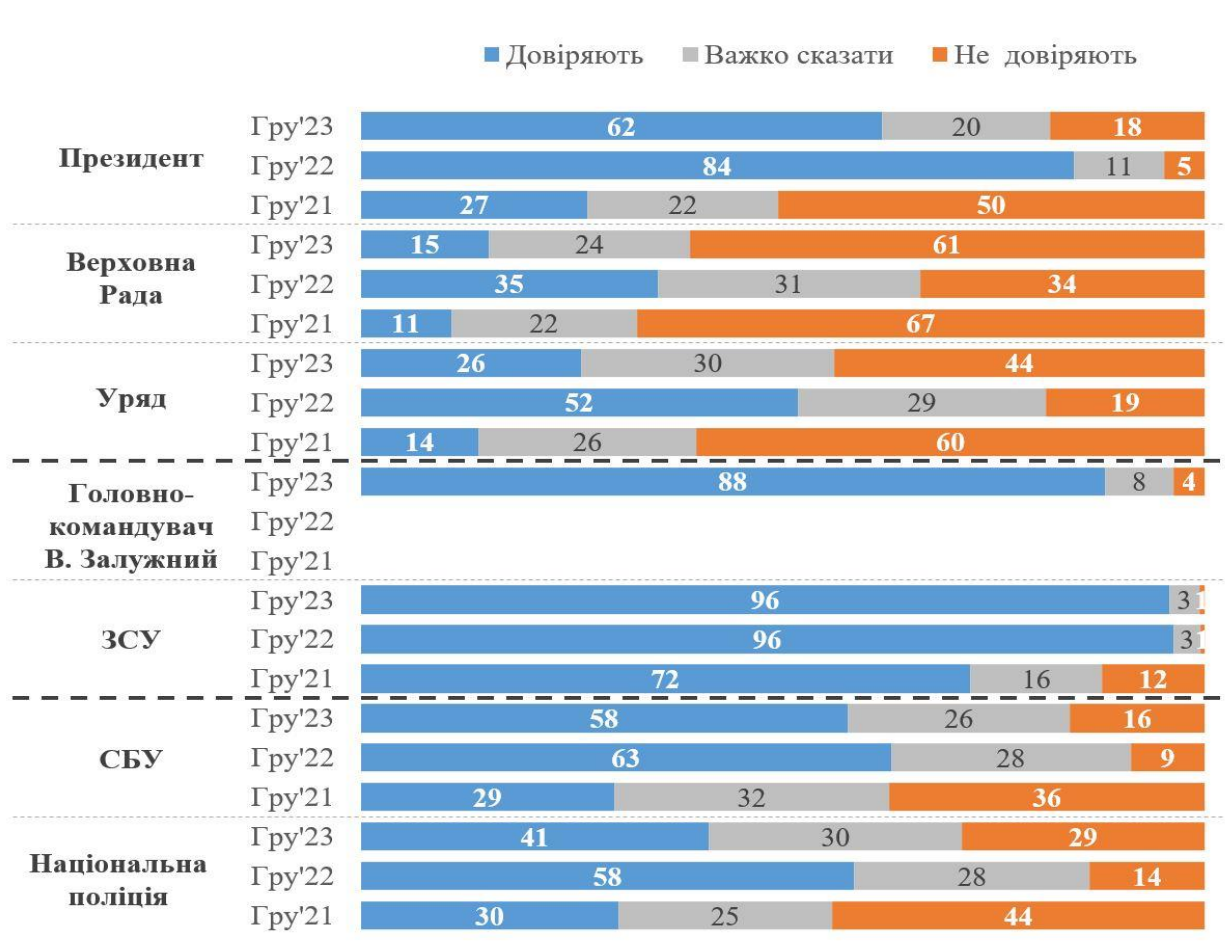

Рис. 3.1. Динаміка рівня суспільної довіри в Україні [187]

Слід зазначити, що хоча громадські організації мають спільні риси з політичними партіями (добровільність членства, ієрархічна структура, самоврядування), вони суттєво відрізняються за своєю природою. На відміну від партій, громадські організації, як правило, не є ідеологічно орієнтованими та не прагнуть до захоплення державної влади. Основною метою є задоволення диверсифікованих потреб та інтересів різних сегментів населення. Зростаюча довіра громадян до громадських організацій свідчить про їхню все більшу роль в оцінці політичних рішень та контролі за діяльністю влади.

Діяльність громадських організацій не лише базується на добровільній співпраці з владою, а й має чітке правове підґрунтя. Сучасні трансформації суспільства призвели до зміни підходів до контролю, де громадяни наділені відповідними інструментами впливу на владу. Перехід від авторитарної до демократичної моделі суспільного устрою змінив співвідношення суб'єктів та об'єктів контролю, зробивши інститути громадянського суспільства активними суб'єктами нагляду за державними органами [179]. Громадські організації, як самоврядні об'єднання, спрямовані на досягнення суспільної користі, сприяють соціальній згуртованості, зменшенню напруженості та задоволенню потреб населення. Вони виступають партнерами влади, беручи на себе частину соціальних функцій, що формує здорові та прозорі партнерські відносини, які є запорукою стабільного розвитку. У країнах з розвинутим громадянським суспільством, таких як країни Європейського Союзу, активна участь громадських організацій у соціально-економічній сфері, зокрема, у наданні соціальних послуг, призводить до зростання економічного розвитку, покращення соціальної стратифікації та підвищення довіри громадян до влади завдяки принципу рівноправного партнерства [144]. Функція громадського контролю, таким чином, не виключає, а навпаки, доповнює активну участь громадських організацій у вирішенні соціально-економічних проблем.

Аналіз демонструє стійке зростання кількості громадських організацій, що зумовлено, з одного боку, спрощенням процедури їх реєстрації, а з іншого – зростаючою потребою в їхній участі у вирішенні проблем різних соціальних груп [146]. Останнє пов'язано з переходом від патерналістської моделі радянського періоду, де держава брала на себе повну відповідальність за всі сфери життя громадян (працевлаштування, житло, освіту, медицину), до субсидіарної моделі, що передбачає більшу особисту відповідальність індивіда. Ключовим показником розвитку громадянського суспільства є усвідомлення громадянами власної відповідальності за стан суспільства в економічній, політичній та соціальній сферах.

Збільшення кількості громадських організацій частково зумовлене зростанням доступу до міжнародного фінансування. Процес європейської інтеграції створив нові можливості для залучення ресурсів на локальному та регіональному рівнях. З метою стабілізації країн з перехідною економікою та політичною системою, міжнародні та європейські організації фінансують численні проекти у різних секторах, включаючи освіту, охорону здоров'я, культуру та енергетику. В Україні значна залежність громадського сектору від міжнародної фінансової допомоги контрастує з незначним внеском як приватного сектору, так і державних структур.

Розвиток взаємодії громадських організацій з державними органами також є чинником, що сприяє зростанню їхньої кількості. Виступаючи суб'єктами, що вирішують низку соціальних проблем, вони відіграють значну роль у подоланні нагальних викликів, зокрема, працюючи з вразливими групами населення: людьми з інвалідністю, малозабезпеченими громадянами, самотніми людьми похилого віку, жертвами насильства та соціально ізольованими особами. Крім матеріальної допомоги, вони надають соціально-психологічну та організаційну підтримку цим категоріям. Активну роль відіграють також громадські організації, що займаються вирішенням екологічних проблем: забрудненням води та повітря, ліквідацією наслідків екологічних катастроф тощо [114].

Унаслідок зростання рівня бідності в Україні, частина громадських організацій, використовуючи донорські кошти, надає допомогу вразливим верствам населення, зокрема, дітям та літнім людям, що опинилися у складних життєвих обставинах. В Україні діють громадські організації, що зосереджуються на профілактиці та пом'якшенні наслідків соціально-негативних явищ, таких як алкоголізм та наркоманія.

Дослідження вітчизняних науковців підтверджують значний внесок інститутів громадянського суспільства у здійсненні громадського контролю за діяльністю державних органів, протидії корупції та моніторингу якості надання соціальних послуг. Крім того, громадські організації можуть пропонувати інноваційні підходи до вирішення проблем, оскільки державні органи часто відстають у впровадженні новітніх технологій, що може негативно впливати на оперативність реагування на проблемні ситуації [68].

Ефективна взаємодія громадських організацій та державних органів виходить за рамки контролю, охоплюючи спільну розробку та впровадження державних політик та виконання делегованих повноважень. Така співпраця є ключовим фактором підвищення довіри громадян до влади.

Ефективний громадський контроль є невід'ємною складовою демократичного управління, забезпечуючи цінні інструменти як для державних органів (ідентифікація недоліків та розробка ефективніших стратегій реалізації політик), так і для громадянського суспільства (демонстрація активної участі та зацікавленості у вирішенні суспільних проблем) [71].

Громадський контроль розширює можливості громадян впливати на державні органи та органи місцевого самоврядування, виходячи за рамки виборчого процесу. Це, в свою чергу, сприяє підвищенню рівня довіри до державних інституцій. Забезпечення доступу до процесу прийняття рішень, активна участь громадян у реалізації державних політик та механізми

громадського контролю є основоположними елементами сучасних відносин між державою та громадянами.

Зростання випадків бюрократії та корупції в державному управлінні посилює потребу суспільства в ефективному контролі за виконанням рішень владних структур. Скандали та зловживання бюджетними коштами підкреслюють необхідність чіткого законодавчого визначення громадського контролю, його цілей, завдань, принципів, суб'єктів та форм для створення прозорої та ефективної системи.

Незважаючи на конституційне закріплення права громадян на участь у державному управлінні та існування механізмів громадського контролю в Україні, їхній реальний потенціал для ефективної взаємодії між державою та громадянським суспільством залишається значною мірою нереалізованим. Аналіз свідчить про низку системних перешкод, що гальмують розвиток громадського контролю. До них належать, зокрема, недосконалість правового поля, що регулює взаємовідносини між державою та громадянським суспільством у сфері громадського контролю; організаційні проблеми, пов'язані з відсутністю ефективних механізмів координації та взаємодії між різними суб'єктами громадського контролю; та, не менш важливо, недостатня активність та обізнаність громадян щодо своїх прав та можливостей впливу на процес прийняття та реалізації державних рішень.

Посилення громадського контролю задля забезпечення підзвітності та відповідальності державних органів потребує комплексних заходів. Це включає удосконалення правової бази, що регламентує звітність державних органів, впровадження профілактичних механізмів запобігання порушенням, розробку та впровадження об'єктивних критеріїв оцінки ефективності їхньої діяльності, а також створення системи методичного забезпечення для незалежної оцінки та аудиту державних витрат (рис. 3.2) [72]. Такі заходи сприятимуть підвищенню прозорості та ефективності державного управління.

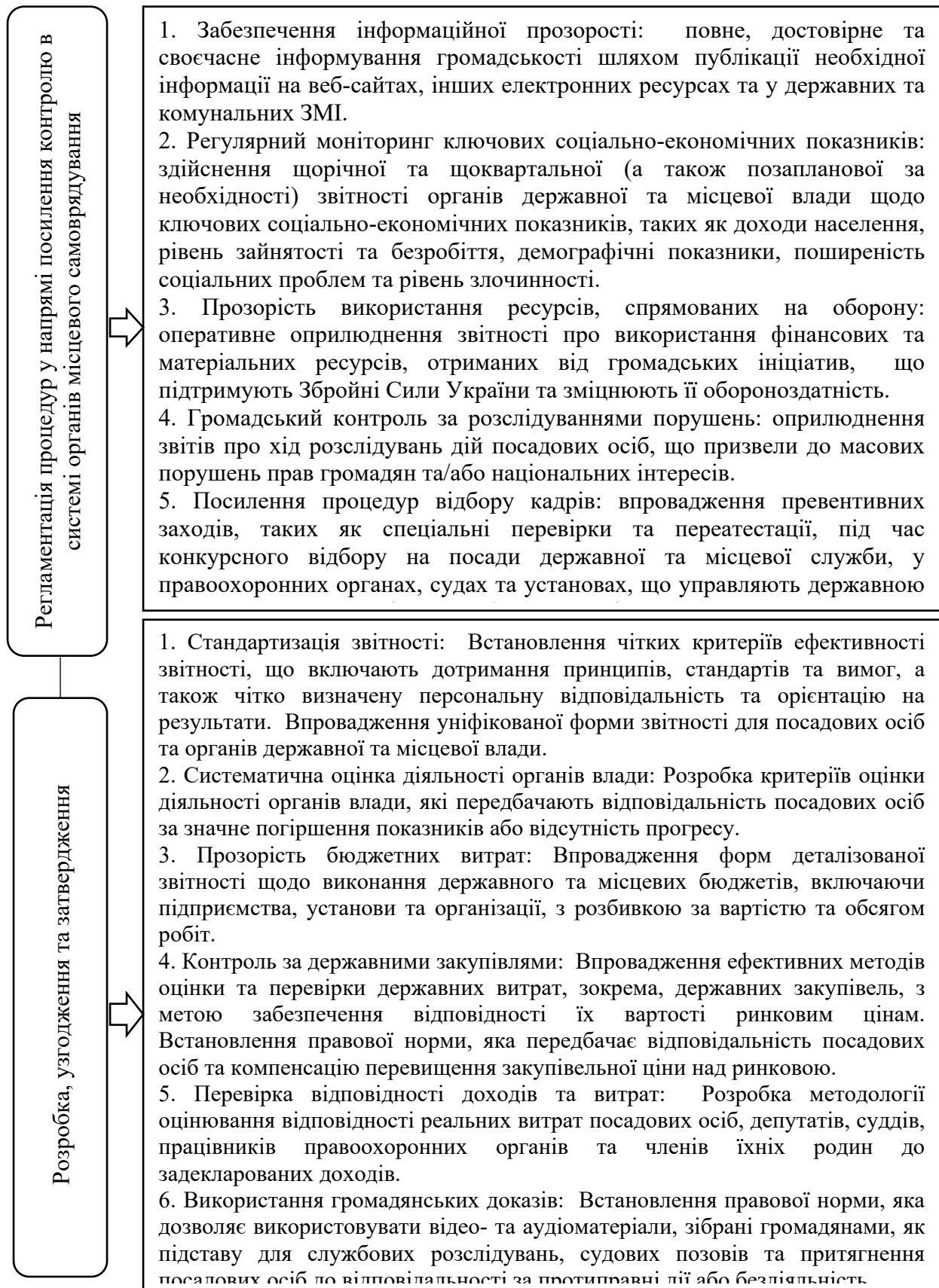

Рис. 3.2. Напрями посилення громадського контролю в Україні

Реалізація поставлених цілей потребує комплексного підходу, що ґрунтується на взаємопов'язаних складових. По-перше, необхідно забезпечити об'єктивний аналіз поточної ситуації та оцінку ефективності функціонування інститутів громадянського суспільства. По-друге, ключовим є налагодження конструктивного та рівноправного діалогу між державними органами, громадянським суспільством та бізнесом, спрямованого на вироблення консенсусних рішень щодо модернізації соціально-економічної та політичної систем. По-третє, для досягнення стійкого розвитку та підвищення добробуту громадян необхідно створити сприятливе середовище для інвестицій та забезпечити ефективне використання бюджетних ресурсів [103]. Лише за умови реалізації цих трьох взаємодоповнюючих стратегій можна очікувати на значні позитивні зміни.

3.2. Оптимізація комунікацій між органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством

У контексті стрімких соціально-економічних трансформацій та зростаючої складності суспільних викликів, традиційні моделі комунікації між державними органами та громадянським суспільством вичерпують свій потенціал. Тому актуальним є перехід до інноваційних підходів, що передбачають не лише впровадження новітніх технологій, а й радикальну зміну стратегій взаємодії. Це включає в себе розробку нових механізмів збору та обробки громадської думки, застосування інтерактивних платформ для участі громадян у процесі прийняття рішень, а також використання цифрових інструментів для забезпечення прозорості та підзвітності державних органів. Такий перехід вимагає не тільки технічного

оновлення, а й зміни парадигми взаємодії, орієнтованої на діалог, співпрацю та спільне вирішення проблем.

Вдосконалення комунікацій між органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством сприятиме оптимізації інформаційних потоків та покращенню зворотного зв'язку. Створення ефективної системи комунікації потребує чіткого регулювання та організації інформаційних потоків. Ефективна комунікація є ключовою для взаємодії влади та громадян, надаючи органам влади доступ до актуальної інформації про стан різних сфер життя суспільства. Для цього необхідні відповідні інформаційні ресурси, технології та методи.

Експансія цифрових технологій радикально перетворює комунікаційні ландшафти, створюючи безпрецедентні можливості та виклики. З'являються нові канали передачі інформації, виникають численні формати її презентації, значно зростають обсяги даних, що потребує розробки та впровадження нових механізмів їх обробки, аналізу та захисту. Паралельно з цим, посилюються вимоги до забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних. Цифровізація пронизує всі сфери суспільного життя, становлячи нові вимоги до взаємодії між державою та громадянами. Для ефективного функціонування в умовах цифрової трансформації, необхідно створити доступну та прозору систему комунікації, яка враховує специфіку цифрового середовища та забезпечує інклюзивність, рівний доступ до інформації та можливості для активної участі громадян у формуванні державної політики. Перспективні напрямки розвитку комунікацій в контексті цифрової трансформації України докладніше представлено в таблиці 3.1.

Функціонування ефективного інформаційно-комунікаційного механізму взаємодії влади та громадськості є критично важливим для забезпечення прозорості та підзвітності державних органів. Це передбачає не лише оперативний обмін інформацією, а й створення платформ для діалогу, участі громадян у процесі прийняття рішень та механізмів зворотного зв'язку.

Таблиця 3.1

Перспективні напрями цифрової трансформації комунікаційних процесів в Україні

№з/п	Напрямок розвитку	Очікуваний ефект	Перешкоди	Суб'єкти, що найбільш ізольовані від процесів цифровізації
1	Зменшення цифрового розриву через розвиток цифрової інфраструктури	Ліквідація цифрового розриву	Низька довіра до уряду, обмежений доступ до цифрових технологій та географічна віддаленість населених пунктів	Населення віддалених населених пунктів, люди старші за 65 років та малозабезпечені верстви населення
2	Покращення цифрових навичок	Подолання соціальної ізоляції	Недостатній доступ до обладнання та навчання для користування цифровими послугами	Недостатня врахованість потреб малокваліфікованих працівників, вразливих груп населення та невизначеність цільових аудиторій під час підготовки тренерів з цифрової грамотності
3	Впровадження цифрових технологій у сфері надання соціальних та адміністративних послуг	Демократизація доступу до соціальних та адміністративних послуг	Низький рівень довіри громадян (пов'язаний з побоюваннями щодо безпеки даних), обмежений доступ до цифрових технологій та недостатні цифрові навички	Маргіналізовані групи населення та мешканці периферійних населених пунктів

Джерело : систематизовано автором.

Прозорість передбачає доступність повного обсягу релевантної інформації, представленої в зрозумілому та доступному форматі для широкого кола громадян. Відкритість передбачає можливість громадян не лише отримувати інформацію, але й активно впливати на діяльність державних органів, висловлюючи свою

думку та беручи участь у формуванні державної політики. Таким чином, ефективна комунікація є необхідною умовою для розвитку демократичного суспільства та зміцнення довіри до державних інститутів. Сучасні технології та доступ до інтернету значно спрощують та прискорюють цей процес. Комунікація відіграє вирішальну роль у прийнятті управлінських рішень та формуванні довіри громадян до влади [149; 153].

Для ефективного вирішення складних суспільних проблем та покращення взаємодії влади з громадянським суспільством необхідно розвивати електронну комунікацію в рамках електронного урядування. Активна роль громадських організацій у комунікаційному процесі дозволяє державним органам отримувати актуальну інформацію про потреби різних соціальних груп. Ефективний зворотний зв'язок є ключовим для зменшення невдоволення громадян. Інформаційно-комунікаційний механізм – це основа взаємодії, а співпраця влади з громадськістю сприяє швидкому подоланню комунікаційних бар'єрів та розвитку конструктивних відносин [152; 158; 182]. Дослідження комунікаційних процесів у публічному управлінні є актуальним завданням, оскільки постійний обмін інформацією є запорукою задоволення потреб громадян та демонструє зацікавленість влади у вирішенні їхніх проблем.

Зворотний зв'язок є критично важливим для керуючих органів, оскільки дозволяє оцінити ефективність їхнього впливу на керовані об'єкти, аналізуючи рівень, глибину, повноту та адекватність сприйняття управлінських впливів. Тому достовірна та своєчасна інформація про реакцію на управлінські дії є необхідною умовою ефективного управління.

О. Гриценко зазначає, що останні двадцять років характеризуються значною зміною ролі державних органів у суспільстві та їхніх відносин з громадянами [53].

Таким чином, побудова ефективної системи взаємодії між органами державної влади та місцевого самоврядування і громадянами вимагає переходу від пасивного інформування до активного та постійного діалогу. Це передбачає

використання широкого спектру комунікаційних засобів, враховуючи різні потреби та можливості населення. Крім традиційних методів, таких як усні звернення, телефонний зв'язок та письмова кореспонденція, важливим є активне використання сучасних електронних платформ та цифрових інструментів для забезпечення оперативного обміну інформацією, моніторингу громадської думки та залучення громадян до процесу прийняття рішень. При цьому важливо забезпечити доступність комунікаційних засобів для всіх верств населення, включаючи мешканців віддалених населених пунктів та представників вразливих груп. Ефективна комунікація повинна будуватися на принципах прозорості, відкритості та підзвітності, забезпечуючи повне та достовірне інформування громадян про діяльність державних органів та створюючи можливості для їхньої активної участі у формуванні державної політики.

Засоби масової інформації, виступаючи потужним інструментом комунікації, забезпечують провідну роль у двосторонньому обміні інформацією між громадянами та державними органами. Вони не тільки поширюють інформацію від держави до суспільства, але й забезпечують збір та аналіз громадської думки, дозволяючи державним органам отримувати зворотний зв'язок та коригувати свою діяльність відповідно до реальних потреб та очікувань населення. Цей обмін інформацією сприяє формуванню об'єктивної картини ситуації, попередженню негативних наслідків та прийняттю більш виважених та обґрунтованих рішень. Важливість зворотного зв'язку, як підкреслює Л. Ітельсон, є ключовою для ефективності будь-якої системи, оскільки дозволяє отримувати актуальну інформацію про реальний стан справ та своєчасно реагувати на виникаючі проблеми. Однак важливо враховувати потенційні виклики, пов'язані з поширенням дезінформації та маніпуляції у сучасному інформаційному просторі. Тому необхідний розвиток медіаграмотності та критичного мислення як у громадян, так і у представників державних органів [86].

За В. Новаком, зворотний зв'язок є важливим елементом управлінського процесу, а в соціальному контексті – необхідною умовою ефективних управлінських рішень [81]. За визначенням Г. Почепцова [35], зворотний зв'язок – це не просто будь-яка реакція адресата, а специфічний вид комунікативного акту, що передбачає повернення інформації від одержувача до відправника повідомлення. Ця реакція є результатом сприйняття та інтерпретації отриманого повідомлення адресатом і відображає його ставлення до нього. Зворотний зв'язок може бути як явним (наприклад, відповідь на листа, усна реакція), так і прихованим (наприклад, спостереження за поведінкою адресата). Його аналіз дозволяє відправнику оцінити ефективність комунікації, зрозуміти, чи було повідомлення сприйняте так, як заплановано, та внести необхідні корективи. Важливо розуміти, що зворотний зв'язок не завжди є повним і точним відображенням думки адресата, оскільки може бути спотворений різними факторами, включаючи суб'єктивне сприйняття, фільтрацію інформації та інші комунікативні шуми. Тому аналіз зворотного зв'язку вимагає виваженого та комплексного підходу.

За С. Мадієвським, зворотний зв'язок є фундаментальним принципом демократичних систем, дозволяючи правлячим елітам враховувати громадську думку при формуванні політики. Вибори, опитування, свобода слова та ЗМІ, а також політичний плюралізм забезпечують відкрите вираження громадських настроїв. На відміну від цього, у тоталітарних режимах, де відсутні свобода слова та доступ до інформації, формування плюралістичної громадської думки неможливе [107].

До ефективних та доступних засобів інформування громадськості про діяльність державних органів належать: публікації інформаційних бюлетенів, прес-релізів, оглядів, фото- та відеоматеріалів; проведення прес-конференцій, брифінгів, телевізійних дебатів та інших публічних заходів; теле- та радіопередачі; публікації у ЗМІ; створення онлайн-архівів інформації; та веб-сайти органів влади.

Використання інших форм поширення інформації можливе за умови дотримання чинного законодавства [147].

Ефективний інформаційно-комунікаційний механізм потребує стратегічного підходу, який включає визначення пріоритетів, цілей та плану дій, враховуючи потенційні можливості та ризики. Формування успішної стратегії вимагає багатовимірного бачення, що враховує різноманіття потреб та інтересів всіх зацікавлених сторін, включаючи різні соціальні групи, економічні сектори та екологічні аспекти. Це передбачає інтеграцію цілей з різних сфер у єдину систему, усунення протиріч та синхронізацію зусиль. Реалізація такої стратегії не можлива без застосування горизонтального підходу, що передбачає залучення до процесу представників різних галузей та секторів для забезпечення синергії та уникнення дублювання зусиль. Системне планування завдань у часі є необхідним для послідовного досягнення поставлених цілей, враховуючи всі залежності та взаємозв'язки. Важливу роль відіграє залучення місцевих партнерів, що мають глибоке розуміння специфіки регіону та місцевих умов. Гнучкість та адаптивність до змін є ключовими факторами успіху, оскільки зовнішні умови та обставини можуть непередбачувано змінюватися. Постійний моніторинг та оцінка результатів дозволяють своєчасно виявляти проблеми, вносити необхідні корективи та забезпечувати ефективність реалізації стратегії. Без цього комплексного підходу стратегія залишиться лише декларацією намірів [189]. Розробка ефективної стратегії потребує тісної співпраці органів місцевої влади та громадських організацій, що передбачає об'єднання ресурсів та зусиль для реалізації спільних програм.

За В. Ковалевським, розвиток інформаційного суспільства веде до формування «інформаційної демократії» як політичної категорії, а електронний уряд стає все важливішим механізмом взаємодії та співпраці між державою та громадянами [150].

Функціонування ефективного інформаційно-комунікаційного механізму передбачає не лише одностороннє поширення інформації від державних органів до громадян, а й створення платформ для прямого та відкритого діалогу. Це дозволяє оперативно ідентифікувати складні соціальні проблеми, оскільки громадяни є найбільш інформованими про реальний стан справ на місцевому рівні. Прямий діалог може здійснюватися за допомогою різноманітних каналів комунікації, включаючи громадські слухання, онлайн-платформи для звернень та обговорення, соціальні мережі, та інші інструменти. Важливо, щоб цей діалог був не лише оперативним, але також прозорим і підзвітним, забезпечуючи достовірність інформації та відповідну реакцію державних органів на виявлені проблеми. Збір та аналіз інформації, отриманої під час прямого діалогу з громадянами, дозволяє формувати більш точну та об'єктивну картину соціальної ситуації, що є необхідним для розробки ефективних державних політик та програм. Швидка діагностика проблем та визначення доступних ресурсів для їхнього вирішення є ключовими. Західноєвропейські країни часто використовують показники якості життя на місцевому рівні, як наприклад, у Великій Британії, де враховують такі аспекти, як соціальна згуртованість, безпека, культура та дозвілля, економіка, освіта, екологія, здоров'я, житло та транспорт. Ці показники дозволяють комплексно оцінювати ситуацію та розробляти ефективні стратегії вирішення проблем [156].

Оцінка добробуту місцевої громади потребує комплексного аналізу, враховуючи такі аспекти: економічний розвиток, рівень доходів та добробут сімей, якість харчування, житлові умови, доступність соціальної підтримки, освіту дітей, можливості для культурного розвитку та відпочинку, стан медичного обслуговування, системи страхування та пенсійного забезпечення, а також стан навколишнього середовища [190]. Виявлення актуальних соціальних проблем потребує системного підходу, що базується на комплексному аналізі різноманітних джерел інформації. Це включає не тільки традиційні методи збору

даних, такі як опитування та соціологічні дослідження, а й використання великих даних (big data), аналіз інформації з соціальних мереж та інтернет-ресурсів. Для оперативного інформування державних органів про виявлені проблеми необхідно створити ефективні канали комунікації, які забезпечують швидкий та надійний обмін інформацією. Онлайн-платформи для громадської комунікації є перспективним інструментом для цього, оскільки вони дозволяють громадянам зручно та оперативно повідомляти про проблеми, висловлювати свою думку та брати участь у обговоренні різних питань. Однак розробка таких платформ повинна враховувати вимоги до безпеки та захисту персональних даних, а також забезпечувати доступність для всіх верств населення, включаючи представників вразливих груп. Крім того, важливим є розробка механізмів аналізу та обробки отриманої інформації, щоб забезпечити її об'єктивність та ефективне використання для розробки державних рішень. Сучасне громадянське суспільство демонструє значне розширення форм участі, які сприяють активнішій комунікації. Нові громадські ініціативи спрямовані на:

- погодження суперечливих інтересів через публічні дискусії та форуми;
- розвиток творчого потенціалу та професійних навичок учасників, зокрема шляхом проведення тренінгів та конференцій;
- залучення громадян до вирішення місцевих проблем через створення локальних платформ для розробки та реалізації спільних ініціатив [162].

Досвід ЄС демонструє ефективні моделі взаємодії громадян та влади, що ґрунтуються на партнерстві. Це включає залучення громадських організацій до реалізації державних проєктів, прозоре інформування про заплановані ініціативи та механізми їх реалізації, а також можливості подання громадських пропозицій, наприклад, через механізм громадського бюджету (наприклад, ремонт дитячих майданчиків, будівництво велодоріжок). Зворотний зв'язок від влади є важливим індикатором врахування громадських потреб.

Сучасні інформаційні технології значно полегшують та прискорюють цей процес, забезпечуючи функціонування органів влади в режимі реального часу та спрощуючи комунікацію з громадянами та бізнесом. Електронне урядування та ініціативи, подібні до української платформи «Прозоро», свідчать про зростання ролі громадянського суспільства в управлінні. Важливо, що ця взаємодія відбувається в правовому полі, завдяки наявному законодавству, що регулює зворотний зв'язок між владою та громадськістю.

Ефективний зворотний зв'язок є поступово зростаючим процесом. Відкритість влади та врахування громадських інтересів є критично важливими, оскільки державне та місцеве фінансування походить від громадян та бізнесу, а основною метою влади є слугування громадянам – це фундаментальний принцип соціальної держави.

3.3. Стратегії покращення співпраці органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства

В умовах воєнних дій в Україні роль співпраці між органами місцевого самоврядування (ОМС) та ІГС набуває особливого значення. Війна створює нові виклики для місцевого управління: необхідність оперативного прийняття рішень, координації гуманітарної допомоги, підтримки внутрішньо переміщених осіб та забезпечення життєдіяльності громад. У цей складний період громадянське суспільство стає ключовим партнером влади, допомагаючи мобілізувати ресурси, реалізовувати соціальні ініціативи та зміцнювати стійкість громад.

Разом із тим, ефективна взаємодія між ОМС та ІГС потребує чіткої стратегії, яка дозволить забезпечити прозорість, довіру та спільну ефективність у реалізації проєктів. Важливо розробити механізми, що сприятимуть посиленню співпраці,

залученню громадськості до ухвалення рішень та підвищенню згуртованості під час воєнних дій та подальшого відновлення країни.

Відповідно з цим, дослідження стратегій покращення співпраці між ОМС та ІГС є актуальним і необхідним для створення ефективного партнерства, яке сприятиме розвитку місцевого самоврядування та зміцненню демократичних процесів в Україні. Стратегії допомагають структурувати взаємодію, підвищити рівень довіри між владою та громадськістю, а також сприяють реалізації спільних ініціатив, особливо в умовах кризових ситуацій.

Існує кілька підходів до покращення співпраці, кожен має своє плуси і мінуси. В результаті ґрунтовного аналізу основних стратегій взаємодії, що можуть бути застосовані для зміцнення партнерства та покращення співпраці між ОМС та ІГС, було узагальнено та виокремлено певну класифікацію (табл. 3.2).

Необхідно акцентувати увагу, що інституційна стратегія спрямована на формування сталих механізмів співпраці між органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями, що дозволяє вибудувати довгострокові партнерські відносини та посилити їхню ефективність. Очікуваним результатом є підвищення рівня взаємодії, розвиток довіри та забезпечення системного підходу до співпраці. Водночас можливими ризиками є надмірна бюрократизація процесів та недостатня політична підтримка, що може уповільнити реалізацію цієї стратегії.

Комунікаційна стратегія спрямована на зміцнення довіри та створення відкритого діалогу між громадськістю та місцевою владою. Її реалізація сприяє покращенню взаєморозуміння, ухвалення рішень та підвищенню рівня прозорості. Очікуваним ефектом є формування більш активної та відповідальної громади, проте існує ризик, що за відсутності реальних механізмів впливу такі заходи залишаться лише формальністю.

Фінансова стратегія спрямована на розширення можливостей фінансування ГО та забезпечення їхньої стійкості. Це дозволяє зміцнити фінансову незалежність організацій та сприяти реалізації їхніх ініціатив. Успішне впровадження цієї

стратегії може значно посилити активність громадянського суспільства, однак ризиком є можливі корупційні зловживання або непрозорість розподілу ресурсів.

Таблиця 3.2

**Узагальнена класифікація стратегій співпраці органів місцевого
самоврядування та громадських організацій**

Стратегія	Конкретні напрями дій в рамках стратегії
Інституційна стратегія (розбудова партнерських механізмів)	Запровадження та вдосконалення інституційних механізмів співпраці (громадські ради, координаційні ради, дорадчі комітети). Розробка та ухвалення місцевих політик щодо підтримки ГО (наприклад, стратегії розвитку громадянського суспільства на рівні громади). Створення відкритих реєстрів громадських організацій для кращої координації спільних ініціатив.
Комунікаційна стратегія (зміцнення довіри та відкритого діалогу)	Регулярні публічні обговорення, круглі столи, форуми між ГО та ОМС для визначення спільних пріоритетів. Розвиток електронних платформ для комунікації (онлайн-консультації, електронні петиції, громадські бюджети). Посилення інформаційної прозорості (ОМС можуть регулярно звітувати про співпрацю з ГО, проводити відкриті засідання).
Фінансова стратегія (розширення джерел фінансування ГО)	Запровадження місцевих грантових програм для підтримки проєктів громадських організацій. Спрощення процедур фінансування та звітності для ГО, які отримують підтримку від місцевого бюджету. Підтримка соціального підприємництва як способу залучення додаткових ресурсів для ГО.
Навчальна стратегія (підвищення спроможності ГО та представників ОМС)	Освітні тренінги для громадських активістів і місцевих чиновників щодо ефективної взаємодії, управління проєктами, комунікації. Обмін досвідом між громадами через спільні навчальні програми та партнерські ініціативи. Залучення експертів для підтримки ГО та ОМС у стратегічному плануванні розвитку громад.
Стратегія цифровізації (впровадження інноваційних інструментів взаємодії)	Цифрові платформи для громадської участі (електронні консультації, бюджет участі, інтерактивні опитування). Онлайн-бази даних ГО та їхніх проєктів, які можуть використовувати ОМС для пошуку партнерів. Застосування соціальних мереж та медіа для активної комунікації між владою та ГО.
Антикорупційна стратегія (підвищення)	Створення механізмів громадського контролю (незалежний моніторинг, антикорупційні ініціативи ГО). Впровадження прозорих механізмів розподілу коштів для ГО, щоб уникнути

Продовження таблиці 3.2

Стратегія	Конкретні напрями дій в рамках стратегії
прозорості та підзвітності)	політичного впливу на фінансування громадських ініціатив. Залучення незалежних аудиторів та громадських експертів до оцінки ефективності місцевих програм.
Стратегія соціальної інтеграції (розширення участі ГО у соціальних проектах)	Залучення ГО до реалізації місцевих соціальних програм у соціальній сфері . Підтримка громадських ініціатив у кризові періоди (наприклад, гуманітарна допомога, робота з ВПО). Створення партнерських програм між бізнесом, владою та ГО для спільного вирішення соціальних питань громади.

Навчальна стратегія орієнтована на підвищення компетентності представників ГО та ОМС. Її впровадження сприяє покращенню якості роботи, запровадженню нових підходів та вдосконаленню процесів взаємодії. Основним результатом є посилення спроможності місцевих ініціатив, проте ефективність цієї стратегії залежить від рівня зацікавленості учасників та доступності ресурсів для навчання.

Стратегія цифровізації передбачає впровадження сучасних технологічних рішень для покращення взаємодії між громадянами, громадськими організаціями та місцевою владою. Очікуваним ефектом є спрощення комунікацій, підвищення рівня прозорості та розширення можливостей громади у прийнятті рішень. Водночас потенційними викликами можуть стати технічні обмеження, відсутність цифрових навичок та нерівномірний доступ до технологій.

Антикорупційна стратегія спрямована на підвищення прозорості, підзвітності та мінімізацію корупційних ризиків у співпраці ОМС та громадських організацій. Її реалізація дозволяє посилити громадський контроль, зменшити ризики зловживань та підвищити довіру громади до місцевої влади. Однак викликом може стати опір з боку окремих зацікавлених груп або поверхове впровадження ініціатив без реального впливу на ситуацію.

Отже, вибір стратегії має враховувати контекст ОТГ. Оптимальним варіантом є комбінований підхід, що включає інституційну, фінансову та антикорупційну стратегії як основу, доповнену цифровізацією та навчальними ініціативами.

Необхідно зазначити, що для успішного розвитку громади потрібен системний підхід до співпраці між ГС та владою. Найбільш ефективним є комбінування декількох стратегій, зокрема інституційної, комунікаційної та фінансової, що дозволить зміцнити довіру між сторонами, розширити можливості для громадської участі та покращити якість управління на місцях. Для ефективної співпраці між органами місцевого самоврядування (ОМС) та ІГС необхідно розвивати механізми взаємодії, посилювати рівень довіри та впроваджувати сучасні підходи до управління. Отже, слід акцентувати увагу на ключових рекомендаціях, які представлені нижче.

1. Інституціоналізація співпраці та розвиток нормативно-правової бази: Оновлення місцевих нормативних актів щодо участі громадськості в ухваленні рішень, зокрема Положення про громадські слухання, електронні петиції, дорадчі органи тощо. Запровадження механізмів постійного діалогу між владою та ГО через створення громадських рад, координаційних платформ, консультативних комітетів. Закріплення зобов'язань органів влади щодо прозорості, підзвітності та врахування пропозицій громадськості.

2. Підвищення рівня прозорості та відкритості влади:

Впровадження практик відкритих даних – оприлюднення інформації про бюджетні витрати, програми розвитку, фінансування ГО.

Регулярна публікація звітів про діяльність ОМС та результати громадських консультацій.

Розвиток цифрових сервісів для комунікації з громадянами та ГО (онлайн-опитування, платформи громадських ініціатив).

3. Залучення громадських організацій до процесів ухвалення рішень:

Інтеграція ГО в процес розробки стратегій розвитку громад – проведення спільних стратегічних сесій, круглих столів, експертних обговорень.

Формування механізму оцінки впливу рішень ОМС на громадянське суспільство – аналіз ризиків, проведення громадських експертиз.

Врахування позиції громадськості при ухваленні рішень через механізм громадських слухань та консультацій.

4. Фінансова підтримка громадських ініціатив:

Запровадження конкурсного фінансування ГО за рахунок місцевих бюджетів для реалізації соціально значущих проєктів.

Залучення міжнародних грантів та партнерств для підтримки громадських ініціатив.

Встановлення прозорих правил фінансування ГО, публічне звітування про використання коштів.

5. Підвищення громадської активності та залучення громадян до співпраці з ОМС:

Підтримка волонтерських ініціатив – створення муніципальних програм підтримки волонтерів.

Розвиток механізмів електронної демократії – активне використання онлайн-інструментів участі громадян (е-звернення, е-консультації, громадські бюджети).

Проведення навчальних програм для активістів та місцевих чиновників з метою покращення комунікації між ГО та владою.

6. Інституційний розвиток громадянського суспільства:

Сприяння створенню нових ГО та ініціативних груп для представлення інтересів населення.

Створення мережі співпраці громадських організацій на місцевому рівні та консолідація зусиль для досягнення спільних цілей.

Впровадження регулярного моніторингу ефективності взаємодії між ОМС та ГО з подальшим коригуванням стратегій відповідно до актуальних викликів.

7. Зміцнення довіри та розвиток партнерських відносин між владою та громадянським суспільством шляхом проведення спільних заходів, таких як форуми, семінари та воркшопи для обговорення актуальних проблем громади.

Формування культури відкритого діалогу – спільне вироблення рішень через комунікаційні майданчики.

Запровадження механізмів моніторингу виконання зобов'язань місцевої влади перед громадськими організаціями.

Для визначення оптимальної стратегії покращення співпраці органів місцевого самоврядування (ОМС) та інститутів громадянського суспільства (ІГС) було обрано SWOT-аналіз у поєднанні з TOWS-матрицею. Методичне забезпечення цього процесу представлено на рисунку 3.3, який візуалізує етапи аналізу, вибору стратегії та її реалізації.

Аналіз взаємодії між ОМС та ІГС базується на застосуванні стратегічних інструментів оцінки внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на співпрацю, а також на виборі оптимального підходу до її вдосконалення. Перший етап передбачає проведення SWOT-аналізу, який дає змогу оцінити сильні та слабкі сторони взаємодії, а також визначити можливості й загрози. Це дозволяє сформулювати цілісне уявлення про поточний стан співпраці між органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством.

На другому етапі здійснюється побудова TOWS-матриці, що дозволяє перейти від простого аналізу факторів до розробки стратегічних рішень. Матриця допомагає визначити взаємозв'язки між сильними сторонами та можливостями, слабкими сторонами та загрозами, що дозволяє сформулювати чотири типи стратегій.

Саме, SO (максимальне використання сильних сторін і можливостей), WO (мінімізація слабких сторін за рахунок використання можливостей), ST (захист від загроз за допомогою сильних сторін) і WT (мінімізація ризиків та усунення слабких сторін). Заключний етап передбачає вибір оптимальної стратегії на основі результатів аналізу.

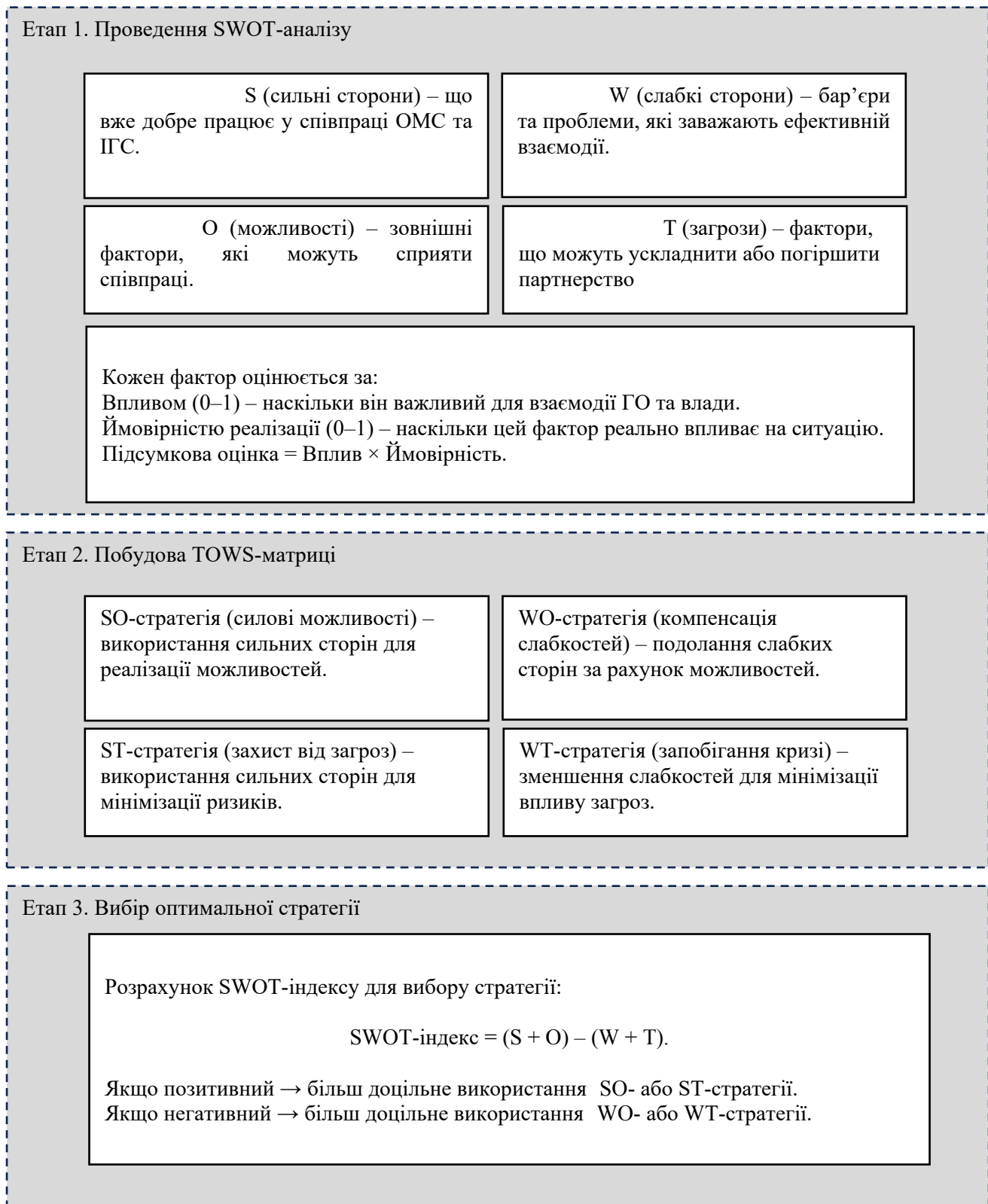

Рис. 3.3. Методичне забезпечення вибору оптимально стратегії покращення співпраці ОМС та ІГС

На цьому етапі проводиться оцінка ефективності можливих стратегічних підходів з урахуванням ресурсів, політичного середовища та соціально-економічних факторів. Вибрана стратегія має сприяти підвищенню ефективності співпраці, усуненню ключових бар'єрів та створенню сталих механізмів взаємодії між ОМС та ІГС.

Необхідно зазначити, якщо громада має позитивний SWOT-індекс, тобто більше сильних сторін і можливостей, то варто використовувати SO- або ST-стратегію. SO-стратегія (стратегія зростання) – якщо є розвинене громадянське суспільство та ефективна співпраця з владою.

В цьому контексті, ефективним буде впровадження довгострокових партнерських програм між ОМС і ГО, а також розширення фінансових можливостей ГО через гранти та соціальне підприємництво.

ST-стратегія (стратегія захисту) більш ефективна, якщо є високий рівень довіри до ГО, але водночас є ризики політизації та корупції. Тому у цьому випадку, оптимальним є запровадження громадського контролю за розподілом ресурсів, а також використання цифрових інструментів для підвищення прозорості співпраці.

Якщо громада має більше слабких сторін і загроз, то потрібно використовувати WO- або WT-стратегію. WO-стратегія (стратегія розвитку) – якщо ГО мають потенціал, але стикаються з фінансовими чи кадровими проблемами. Тому тут потрібно звернути увагу на запуск навчальних програм для підвищення спроможності ГО, а також спрощення механізмів взаємодії між ГО та ОМС. WT-стратегія (стратегія мінімізації ризиків) використовується, якщо є слабка довіра, корупція та низька активність громадян. Тому тут потрібно запроваджувати антикорупційні ініціативи та громадський контроль, а також підвищувати прозорість розподілу фінансів та підтримки ГО.

Отже, метод TOWS дозволяє збалансувати сильні та слабкі сторони громади з наявними можливостями та загрозами. SWOT-індекс дозволяє

визначити загальну стратегію: для сильних громад – варто застосовувати стратегію зростання або захисту (SO/ST). Для слабших громад – необхідно посилювати громадянське суспільство через розвиткову чи захисну стратегію (WO/WT). У свою чергу, числові оцінки показують, які фактори найбільш критичні. А пріоритизація дій допомагає ухвалювати ефективні рішення.

Числовий аналіз для SWOT-аналізу взаємодії ГО та ОМС було здійснено на прикладі Мереф'янської територіальної громади з метою оцінювання впливу кожного чинника та виявлення пріоритетності стратегії розвитку (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**SWOT-аналіз взаємодії ОМС та ГО на прикладі Мереф'янської ОТГ
та розрахунок SWOT-індексу**

Фактор	Вплив (0-1)	Ймовірність (0-1)	Оцінка (Вплив × Ймовірність)
S – Strengths (Сильні сторони)			
Розвиток місцевої демократії	0.9	0.8	0.72
Підвищення прозорості	0.85	0.8	0.68
Розширення можливостей участі громади	0.8	0.75	0.60
Доступ до додаткового фінансування	0.85	0.7	0.60
Експертна підтримка	0.75	0.7	0.53
Інноваційність	0.8	0.65	0.52
Загальна оцінка S	3.65		
W – Weaknesses (Слабкі сторони)			
Бюрократичні бар'єри	0.9	0.85	0.77
Фінансова нестабільність ГО	0.85	0.8	0.68
Недостатній рівень довіри	0.8	0.75	0.60
Слабка координація між ГО та ОМС	0.75	0.7	0.53
Недостатня кваліфікація окремих ГО	0.7	0.7	0.49
Політизація ГО	0.8	0.6	0.48
Загальна оцінка W	3.55		
O – Opportunities (Можливості)			

Продовження таблиці 3.3

Фактор	Вплив (0-1)	Ймовірність (0-1)	Оцінка (Вплив × Ймовірність)
Розвиток державно-громадського партнерства	0.9	0.85	0.77
Децентралізація та залучення громадян	0.85	0.8	0.68
Інституційна підтримка ГО	0.8	0.8	0.64
Додаткові фінансові ресурси	0.85	0.75	0.64
Підвищення громадянської активності	0.8	0.7	0.56
Цифровізація взаємодії	0.75	0.7	0.53
Загальна оцінка О	3.82		
T – Threats (Загрози)			
Корупція та конфлікт інтересів	0.9	0.85	0.77
Зниження рівня громадянської активності	0.85	0.8	0.68
Недостатня політична воля	0.8	0.8	0.64
Фінансові ризики	0.85	0.75	0.64
Маніпуляції ГО політичними силами	0.8	0.7	0.56
Недосконале законодавство	0.75	0.7	0.53
Загальна оцінка Т	3.82		
SWOT-індекс = (S + O) - (W + T) = (3.65 + 3.82) - (3.55 + 3.82) = 0.10			

Проведений SWOT-аналіз вказує на позитивний індекс, який дорівнює 0.10 та отримано на основі визначених оцінок кожного з факторів. Це свідчить про баланс між сильними та слабкими сторонами, а також можливостями та загрозами, та означає, що громада має потенціал до активного розвитку за рахунок використання можливостей, проте необхідно мінімізувати слабкі сторони та загрози.

Найбільш значущими сильними сторонами є розвиток місцевої демократії (0.72), підвищення прозорості (0.68) та доступ до додаткового фінансування (0.60). Це вказує на те, що ГО мають вагомую роль у забезпеченні прозорості управління

та залученні громади до прийняття рішень. Важливим є використання цих факторів для посилення співпраці між ОМС та ГО.

Головні слабкі сторони – бюрократичні бар'єри (0.77), фінансова нестабільність ГО (0.68), недостатній рівень довіри (0.60). Це означає, що необхідні заходи для спрощення процедур взаємодії та покращення фінансування ГО.

Найбільш перспективні напрями та можливості: розвиток державно-громадського партнерства (0.77), децентралізація та залучення громадян (0.68), додаткові фінансові ресурси (0.64). Це створює потенціал для розширення фінансової підтримки ГО, використання нових механізмів співпраці.

Головні загрози – корупція та конфлікт інтересів (0.77), зниження рівня громадянської активності (0.68), недостатня політична воля (0.64). Це потребує механізмів запобігання корупційним схемам та стимулювання активної участі громади у процесах управління.

Для ефективного розвитку необхідно розвивати партнерство між ГО та владою, фінансову стабільність, механізми співпраці. Важливо зменшувати бюрократичні бар'єри, покращувати законодавство та забезпечувати прозоре фінансування ГО.

Для громади з позитивним SWOT-індексом доцільно застосувати стратегії розвитку, які спрямовані на використання сильних сторін та можливостей, а також на мінімізацію слабких місць і загроз. Можливі підходи:

Стратегія зростання (SO – Strengths & Opportunities), а саме використання сильних сторін громади для реалізації можливостей. Наступним кроками можуть бути: активне залучення грантових коштів та інвесторів через ГО; посилення громадської участі у процесах прийняття рішень; розширення цифрових платформ для комунікації громади з владою; використання ГО як експертних центрів для місцевих реформ.

Стратегія подолання недоліків (WO – Weaknesses & Opportunities), а саме усунення слабких місць шляхом використання зовнішніх можливостей.

Можливими кроками є: спрощення бюрократичних процедур для ГО та ініціатив; запровадження навчальних програм для ГО з питань управління, фінансування та адвокації; підвищення рівня довіри через прозоре фінансування та моніторинг діяльності ГО; зміцнення партнерства ГО з міжнародними фондами та організаціями.

Отже оптимальним буде підхід поєднання стратегій зростання та подолання недоліків, що дозволить максимально використати потенціал громади, зробити ГО більш впливовими, зменшити бар'єри у взаємодії з владою та мінімізувати загрози. Впровадження цих кроків дозволить створити стабільну, прозору та ефективну систему взаємодії ОМС і ГО, що сприятиме покращенню якості життя в ОТГ.

Слід зазначити, що ключовими принципами є: відкритість, прозорість, залученість громадян, ефективність використання ресурсів. Тому наступним важливим кроком є розробка детального плану дій для цієї громади з урахуванням її специфіки. Такий план є необхідною умовою для ефективного розвитку місцевого самоврядування, підвищення громадянської активності та реалізації суспільно важливих ініціатив, адже він дозволяє:

- забезпечити системний підхід до взаємодії, чітко визначити ролі, обов'язки та механізми координації між ОМС та ГО, встановити прозорі правила залучення ГО до процесів прийняття рішень;

- підвищити ефективність реалізації місцевих ініціатив, а саме створити механізми підтримки громадських проєктів, що сприятимуть розвитку громади, покращити процес розподілу ресурсів, грантового фінансування та місцевих програм;

- зміцнити довіру між владою та громадянським суспільством, власне запровадити регулярний діалог, що сприятиме підвищенню прозорості та підзвітності влади; забезпечити участь громадськості у формуванні та реалізації стратегій розвитку громади;

сприяти залученню додаткових ресурсів, в тому числі стимулювати розвиток соціального підприємництва та партнерства ГО з бізнесом, використовувати можливості міжнародної технічної допомоги та грантових програм.

посилити громадський контроль та підзвітність влади – впроваджувати інструменти електронної демократії (електронні петиції, бюджети участі), забезпечити доступ до інформації про діяльність ОМС та фінансування ГО.

Отже, детальний план спільних дій є ключовим інструментом для посилення співпраці між ОМС та ГО, що сприятиме сталому розвитку громади, підвищенню рівня громадянської активності та ефективнішій реалізації суспільно важливих ініціатив.

Детальний план конкретних дій для поліпшення взаємодії між органами місцевого самоврядування (ОМС) та громадськими організаціями (ГО) Мереф'янської громади представлено у табл. 3.4.

Реалізація цього плану дій сприятиме зміцненню партнерства між ОМС та ГО Мереф'янської громади, що, у свою чергу, призведе до покращення якості життя мешканців та сталого розвитку регіону.

Необхідно зазначити, щоб більш ефективно впровадити та реалізувати зазначений план потрібно приділити увагу питанням підвищення рівня довіри між владою та громадянським суспільством як фактору зміцнення демократії.

З одного боку, взаємодія між ОМС та ГО підвищує рівень довіри суспільства до влади, що є важливим чинником розвитку демократичного суспільства. І відповідно, прозорість, відкритість та залученість громадськості у процес прийняття рішень забезпечують більш ефективне врядування та зменшують корупційні ризики. З іншого боку, вже зараз, на початковому етапі потрібно впроваджувати підхід до підвищення рівня довіри та партнерських відносин.

Таблиця 3.4

Детальний план конкретних дій для покращення взаємодії між органами місцевого самоврядування (ОМС) та громадськими організаціями (ГО) Мереф'янської громади

Напрямок	Кроки	Термін	Очікуваний результат
1. Аналіз стану та потреб ГО в громаді	Проведення опитувань та фокус-груп: Залучити представників місцевих ГО для виявлення їхніх потреб, викликів та пропозицій щодо співпраці з ОМС. Створення реєстру ГО: Оновити та підтримувати базу даних активних ГО в громаді, включаючи інформацію про їхню діяльність та контактні дані.	3 місяці	Чітке розуміння ландшафту ГО в громаді та їхніх потреб.
2. Розробка та впровадження програми підтримки ГО	Фінансова підтримка: Запровадити конкурсні гранти для реалізації соціально значущих проектів ГО. Організаційна підтримка: Надати доступ до комунальних приміщень для проведення заходів та зустрічей ГО. Освітні програми: Організувати тренінги та семінари з управління проектами, фандрейзingu та адвокації.	6 місяців	Підвищення спроможності ГО та якості їхніх послуг для громади.
Спрощення бюрократичних процедур та цифровізація взаємодії	Розробка стандартних процедур: Створити типові форми та інструкції для подання заявок, звітності та інших документів. Впровадження електронного документообігу: Запровадити онлайн-платформу для подання та обробки документів, що зменшить час та ресурси на паперову роботу.	4 місяці	Зменшення адміністративного навантаження та підвищення ефективності співпраці
Розробка спеціальної платформи	Заснування громадської ради при ОМС: Формування консультативного органу з представників ГО для обговорення важливих питань громади. Регулярні зустрічі та форуми: Проведення щоквартальних зустрічей для обговорення спільних проектів, проблем та досягнень. Інформаційний бюлетень: Запуск електронного або друкованого видання з новинами та анонсами подій ГО та ОМС.	Постійно	Покращення комунікації та взаєморозуміння між ОМС та ГО, що сприятиме спільному розвитку громади.
Моніторинг та оцінка ефективності співпраці	Встановлення індикаторів успіху: Розробити критерії для оцінки результативності спільних ініціатив та проектів. Регулярний аналіз та звітність: Проводити щорічний аналіз досягнень та викликів у співпраці, публікувати звіти для громадськості. Коригування стратегії: На основі отриманих даних вносити зміни та доповнення до програми співпраці.	Постійно	Постійне вдосконалення механізмів взаємодії та підвищення ефективності спільних дій.

Для зміцнення довіри та партнерських відносин між ОМС та громадянським суспільством необхідно застосовувати інклюзивний, прозорий і партисипативний підхід, який передбачає активне залучення громадськості до процесів ухвалення рішень, підзвітність влади та спільну відповідальність за розвиток громади.

Основні елементи даного підходу:

1. Відкритість та прозорість влади: публічне звітування ОМС – регулярне оприлюднення рішень, фінансових витрат, звітів про виконання програм та ініціатив; розширення доступу до інформації – створення онлайн-платформ з відкритими даними про діяльність місцевої влади; реалізація принципу «відкритих дверей» – проведення регулярних зустрічей представників влади з громадськістю.

2. Запровадження ефективних механізмів громадської участі: громадські консультації – обов’язкове залучення громадськості до обговорення важливих місцевих ініціатив; бюджет участі – створення можливості для громадян і ГО брати участь у розподілі частини місцевого бюджету; громадські ради та експертні групи – залучення представників ГО до ухвалення рішень і стратегічного планування.

3. Розвиток комунікації та цифрових інструментів взаємодії: електронні платформи для звернень громадян – запровадження онлайн-сервісів для подання пропозицій, петицій, скарг; прозорі онлайн-трансляції засідань ОМС – забезпечення вільного доступу до засідань місцевої влади; активне використання соціальних мереж для комунікації між владою та громадськістю.

4. Інституційна підтримка громадських ініціатив: конкурсне фінансування для ГО – створення прозорих механізмів фінансової підтримки проєктів громадянського суспільства; залучення ГО до реалізації місцевих соціальних програм – спільна робота над проєктами розвитку громади; інституційний розвиток ГО – сприяння навчанню активістів, підтримка мережування громадських організацій.

5. Підвищення культури співпраці та взаємної довіри: регулярні спільні заходи – форуми, дискусії, стратегічні сесії для обговорення актуальних проблем громади; підтримка волонтерських ініціатив – створення муніципальних платформ для координації волонтерської діяльності; моніторинг виконання зобов'язань місцевої влади перед громадськістю та ГО, громадський контроль.

Отже, запропонований підхід ґрунтується на відкритості, партнерстві та залученні громади до процесів управління. Використання цих принципів допоможе підвищити рівень довіри, ефективність прийняття рішень та стійкість демократичних інститутів в Україні.

Таким чином, взаємодія органів місцевого самоврядування та громадських організацій є критично важливою не лише у період війни, а й для післявоєнної відбудови та розвитку країни. Спільні зусилля сприятимуть формуванню стійких громад, здатних ефективно реагувати на виклики та створювати комфортні умови для життя громадян. Отже, головний посил, що демократизація публічно-управлінської сфери під час війни та після не повинна бути відкладена. Навпаки, зараз є можливість створити ефективніші механізми державного управління, залучити громадян до прийняття рішень та зміцнити демократичні інститути.

Висновки до розділу 3

Для вибору найефективнішої стратегії покращення співпраці між ОМС та ІГС було використано SWOT-аналіз та TOWS-матрицю. Використання SWOT-аналізу та TOWS-матриці дозволило системно оцінити ситуацію, знайти оптимальні рішення та підвищити ефективність співпраці між ОМС та ІГС.

Аналіз SWOT-індексу показав, що громада має значний потенціал для розвитку через активну співпрацю ОМС та ГО. Основна стратегія взаємодії має

бути спрямована на посилення партнерства та фінансової підтримки громадських організацій, підвищення прозорості, впровадження цифрових інструментів і створення навчальних програм. Це дозволить ефективно використовувати можливості громади та мінімізувати загрози.

Визначено, що ефективна взаємодія між ОМС та ІГС є ключовим фактором сталого розвитку громад. Розширення механізмів співпраці, забезпечення фінансової підтримки, використання цифрових технологій та прозоре управління сприятимуть посиленню демократичного врядування та формуванню активного громадянського суспільства.

Ефективна взаємодія між ОМС та ГО потребує комплексного підходу, що враховує різні аспекти співпраці. Інституційний розвиток є важливою складовою цього процесу, оскільки дозволяє формувати сталі механізми партнерства та забезпечувати послідовність дій. Водночас, налагодження відкритого діалогу та підвищення рівня довіри між владою та громадськістю сприяє більш ефективному залученню мешканців до прийняття рішень.

Не менш важливим є питання фінансування, адже стабільна підтримка діяльності громадських організацій розширює можливості для реалізації ініціатив, спрямованих на розвиток громади. Поряд із цим, підвищення рівня компетентності як представників влади, так і громадянського сектору забезпечує умови професійного підходу до вирішення місцевих питань.

Впровадження цифрових інструментів здатне значно спростити процес комунікації, зробити взаємодію більш прозорою та доступною. Водночас, забезпечення підзвітності та запобігання корупційним ризикам є необхідною умовою довгострокової ефективності будь-яких ініціатив. Поєднання цих стратегій у комплексному підході дозволяє створити стійку систему співпраці.

Обґрунтовано, що основними напрямками дій мають бути: зміцнення підзвітності та прозорості влади (посилення антикорупційних механізмів; розвиток електронного урядування; обов'язкове звітування органів влади); посилення участі ОТГ у прийнятті рішень (забезпечення доступу до ухвалення рішень; розширення бюджетної участі; розвиток механізмів е-петицій та

громадських слухань); децентралізація та розвиток місцевого самоврядування (підтримка автономії громад; посилення місцевих антикризових механізмів; фінансова підтримка громад (прозорий розподіл коштів міжнародної допомоги для відбудови та розвитку місцевої демократії); гарантування свободи слова та незалежності медіа (захист журналістів та громадських активістів; розвиток незалежних ЗМІ; боротьба з дезінформацією); сприяння розвитку громадянського суспільства та діяльності громадських організацій; підтримка волонтерських ініціатив (державне сприяння ГО, які допомагають військовим та постраждалим від війни); освітні програми з демократичного врядування); використання цифрових технологій для демократизації (розширення сервісів «Дія» та інших е-урядових платформ; запровадження електронного голосування; контроль громадськості за діяльністю влади (використання блокчейн-технологій для прозорого управління фінансами).

Основні положення третього розділу викладено автором у таких публікаціях: [72; 114; 122; 162; 189; 190]

Список використаних джерел [35; 53; 68; 71; 81; 56; 103-105; 108-109; 115; 127; 134; 142-153; 156-158; 168; 175; 179; 182; 187].

ВИСНОВКИ

Дослідження розв'язує актуальну проблему в галузі державного управління, зокрема, обґрунтування теоретичних та методологічних засад оптимізації взаємодії між ОМС та ІГС, а також на розробку практичних рекомендацій. Отримані результати підтверджують ефективність застосованої методології та дають змогу зробити такі висновки:

1. Систематизовано концептуальні основи взаємодії держави та громадянського суспільства, що дозволило удосконалити категоріально-понятійний апарат та виявити особливості інтегративної парадигми взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства. Встановлено, що ефективна взаємодія вимагає налагодженого зворотного зв'язку, прозорості та відкритості управлінських процесів, а також сприяє підвищенню ефективності держави через зменшення адміністративного тиску та спрощення бюрократичних процедур. Розширено теоретичну базу інституціоналізації взаємодії держави та громадянського суспільства, позиціонуючи цю взаємодію як ключовий фактор реформування публічного управління.

2. Досліджено організаційно-правові механізми співпраці між громадськими організаціями та місцевою владою на основі українського та міжнародного досвіду. Проаналізовано моделі взаємодії в розвинених країнах, зокрема в країнах Європейського Союзу. Виокремлено двосторонній підхід до підвищення ефективності публічного управління, який охоплює стандартизацію звітності, посилення громадського контролю, а також модернізацію інформаційно-комунікаційної інфраструктури. Виявлено, що в Україні сформовано нормативну базу, яка дозволяє залучати ІГС до надання соціальних послуг, зокрема через механізми делегування повноважень. На міжнародному рівні, особливо в практиці ЄС, визначено низку інструментів, що

сприяють прозорості, звітності та публічному контролю, а також використанню цифрових технологій у забезпеченні ефективної взаємодії.

3. Встановлено основні проблеми у взаємодії між громадянським суспільством та місцевою владою, серед яких – низький рівень соціальної відповідальності, відсутність довіри, фрагментарність механізмів залучення. Обґрунтовано, що ключем до подолання цих викликів є впровадження принципу субсидіарності та розвиток культури взаємної відповідальності й ініціативності сторін. Дістали подальшого розвитку уявлення про фактори, що впливають на ефективність взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, шляхом визначення системних бар'єрів співпраці та умов, які сприяють побудові партнерських відносин на місцевому рівні. Визначено шляхи підвищення соціальної відповідальності громадянського суспільства як фундаментального елемента механізму взаємодії ОМС та ІГС.

4. Визначено шляхи підвищення соціальної відповідальності громадянського суспільства як фундаментального елемента механізму взаємодії ОМС та ІГС. Обґрунтовано необхідність застосування субсидіарного принципу у взаємодії органів публічного управління з громадянським суспільством, що сприяє усвідомленню взаємної відповідальності та стимулює активність та ініціативу сторін. Доведено, що рушійною силою взаємодії є саме соціальна відповідальність, яка забезпечує ефективний, раціональний та людиноцентрований суспільний розвиток, ґрунтований на духовно-моральних та соціокультурних цінностях. Соціальна відповідальність виступає контролюючим елементом механізму взаємодії ОМС та ІГС, метою якого є формування стійкої системи взаємодії соціальних суб'єктів різного типу та рівня, кінцевим результатом якої є задоволення суспільних потреб.

5. Визначено вплив факторів (фінансової незалежності ГО, вдосконалення механізмів громадського контролю, розширення цифрових платформ для взаємодії та підвищення рівня участі громадян у політичному процесі) на CSOSI – Індекс сталості організацій громадянського суспільства

(CSOSI). Виявлено, що фінансова незалежність, ефективний громадський контроль, розвинені цифрові платформи та активна участь громадян є критично важливими для підвищення стійкості громадянського суспільства в Україні, особливо в умовах війни та постконфліктного відновлення.

6. Визначено шляхи оптимізації взаємодії між публічним управлінням та ІГС, базуючись на передовий досвід Європейського Союзу. Запропоновано двосторонній підхід, що зосереджується на: посиленні громадського контролю та звітності органів влди, що охоплює стандартизацію вимог до звітності; створення проактивних превентивних механізмів; розробку, узгодження та прийняття показників ефективності; та надання методологічних інструментів для оцінки та аудиту державних витрат; та модернізації інформаційно-комунікаційної інфраструктури, що лежить в основі взаємодії між публічною адміністрацією та громадянським суспільством. Це включає в себе оптимізацію комунікаційних каналів; підвищення ефективності та результативності адміністративних та управлінських процесів; забезпечення надійних протоколів інформаційної безпеки; вдосконалення механізмів зворотного зв'язку між урядом та громадянами; сприяння експертній аналітичній підтримці; впровадження інноваційних інформаційно-моніторингових платформ. Запропонована рамка спрямована на створення більш прозорої, ефективної та учасницької системи управління, яка характеризується високим рівнем підзвітності та значущою участю громадян.

7. Розширено теоретичну базу інституціалізації взаємодії держави та громадянського суспільства, позиціонуючи цю взаємодію як ключовий фактор реформування публічного управління та комплексного соціально-гуманітарного захисту людини та нації в глобалізованому світі, ґрунтованому на правах людини. Дослідження вдосконалює концептуалізацію вертикальних суспільних відносин та участі громадянського суспільства у державно-політичних процесах, підкреслюючи налагодження довіри та спільну відповідальність на всіх рівнях управління як фундаментальні передумови успіху.

8. Обґрунтовано стратегічні напрями покращення співпраці органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства. Запропоновано комплексну структурно-функціональну модель співпраці між органами публічного управління та інститутами громадянського суспільства, що передбачає перехід від традиційних ієрархічних схем до більш гнучких, учасницьких форм управління, заснованих на прозорості, довірі, підзвітності та спільному формуванні політики. Такий підхід дозволяє сформувати ефективну систему місцевого врядування, зорієнтовану на реальні потреби громадян і спроможну оперативно реагувати на соціальні виклики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев В. М. Взаємовідносини держави та суспільства в Україні : монографія. Чернівці : Технодрук, 2010. 524 с.
2. Амоша О., Новікова О. Соціальна відповідальність в контексті розвитку людського потенціалу. *Держава і суспільство*. 2011. № 1. С. 122-127.
3. Андрєєва Д. Є. Генезис адміністративно-правового регулювання в галузі молодіжної політики в Україні в правовій доктрині. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 3. С. 41-47.
4. Андрієнко М., Слюсар А., Гаман П., Фомін А., Стрюк М. Напрями оптимізації механізму взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади. Вчені записки Університету «КРОК». 2022. № 4(68). С. 63–74. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-68-63-74>.
5. Антонова О. В., Дрешпак В. М. Інформаційно-аналітична сфера державно-управлінської діяльності на місцевому рівні: структура та функції. *Державне управління : теорія та практика*. 2007. №1(5). URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej5/txts/07aovrsf.htm>.
6. Антонова Л. В., Антонов А. В. Удосконалення виборчого процесу в Україні: організаційно-правовий аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1984>. (дата звернення: 19.11.2020).
7. Антонова Л. В., Лізаковська С. В. Особливості представництва та лобіювання інтересів громадян в органах публічної влади. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1655> (дата звернення: 19.06.2020).
8. Антонова Л. В., Штиршов О. М. Комунікативні технології в процесі взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1899>

9. Антонова Л. В., Штиршов О. М. Комунікативні технології в процесі взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 6.
10. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. О. Кислюка. Київ : Основи, 2000. 239 с.
11. Артеменко В. Форми та методи залучення громадськості. Київ : Видавництво «Леста», 2007.
12. Артеменко І. Взаємодія суб'єктів формування і реалізації молодіжної політики в Україні: вибір моделі. *Аспекти публічного управління*. 2017. Том 5, № 1-2 (39-40). С. 19-25.
13. Архипова Є.О., Дмитренко Н.О. Ефективна комунікація між органами державної влади та громадськістю як умова розвитку демократичного суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. №1. С. 92- 96.
14. Афонін Е. А. Попереднє слово. Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації : навч. посіб. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; Укр. т-во сприяння соц. інноваціям ; редкол. : Е. А. Афонін (голова), Ю. С. Ганжуров, В. В. Лісничий, О. В. Радченко. Київ : Парламентське вид-во, 2008. С. 3-6.
15. Бабінова О. О. Взаємодія органів державного управління і місцевого самоврядування з громадськістю: теоретико-методологічний аспект : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Бабінова Олена Олегівна ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2006. 20 с.
16. Базові інструменти партисипативної демократії в адміністративних центрах районів східної України. UPLAN від 25 червня 2024 р. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/bazovi-instrumenty-partysypatyvnoidemokratii-v-administratyvnykh-tsentrakh-raioniv-skhidnoi-ukrainy/>
17. Баштанник В. В. Державне управління в системі владно-партійної взаємодії : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Баштанник Віталій Володимирович ; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2002. 22 с.

18. Белікова Надія, Єрьомка Данило. Проектна діяльність як інструмент розвитку об'єднаної територіальної громади. Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. 2024, № 1. С. 32–36 DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-1-7>

19. Бельська Т. В. Громадянське суспільство як суспільно-політичне явище. *Публічне управління : теорія та практика*. Харків, 2011. № 3(7). С. 67–73.

20. Бельська Т. В. Моделі взаємовідносин органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apdu/2010_1/doc/1/18.pdf.

21. Бельська Т.В. Інституційний вимір глобального громадянського суспільства. *Збірник наукових праць «Ефективність державного управління»*. 2015. Вип. 44. С. 71-81.

22. Боднар К.А. Зміна парадигм у становленні та розвитку теорії громадянського суспільства (історико-філософський аспект). – автореферат дисертації на здобуття наукового ступеню кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.05 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2010. 15 с.

23. Бондар Г. Л. Комунікативна політика в діяльності державного службовця : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 300 с.

24. Бондаренко В. Мобільні застосунки як інструмент комунікації органів державної влади та громадянського суспільства. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2019. Вип. 52. С. 73-395

25. Бондаренко М. Взаємодія органів державної влади з громадськими рухами як фактор розвитку громадянського суспільства. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. № 1. С. 158-167.

26. Бондарчук Н.В. Взаємодія органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства: стан та перспективи розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 9. <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.9.3>

27. Бородін Є. І. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991-2004 рр.) : монографія. Дніпропетровськ : Пороги, 2008. 429 с

28. Бутирська Т. О. Оптимізація взаємодії державної влади і громадянського суспільства (управлінський аспект) : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Бутирська Тетяна Олександрівна ; Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Одеса, 2004. 20 с.

29. Васильєв А. О. Еволюція нормативно-правової бази державної молодіжної політики незалежної України. URL: www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/5/06.pdf.

30. Васюк, Н., Єрьомка Д., Табацький, М. Удосконалення інформаційно-комунікаційного механізму взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства в умовах воєнного стану. *Складові національної безпеки в умовах воєнного стану: Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю.* (м. Київ 09-11 серпня 2023 р.). Видавництво "Друкарня Рута". 2023. С. 145-151

31. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.

32. Вербич Ю. Досвід розробки та здійснення молодіжної політики в області: основні проблеми та шляхи їх подолання. *Реалізація державної молодіжної політики в області: досягнення, проблеми, перспективи розвитку : зб. матеріалів обл. практ. конф.,* (Луцьк, 20 верес. 2001 р.). Луцьк, 2001. С. 13-19.

33. Взаємодія влади та громадськості у процесі європейської інтеграції / Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу. URL : <http://www.center.gov.ua/>. (дата звернення : 25.04.2020).

34. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства : Роз'яснення Міністерства юстиції України від 03.02.2011. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0018323-11>.

35. Войтенко Т. О. Громадянське суспільство в Україні: аналіз соціального конструювання / відп. ред. Ю. Саєнко. Київ : Стилос, 2002.

36. Вплив воєнного стану на громадську участь в Україні. Дослідження в межах Проекту Ради Європи. 2022. URL: <https://rm.coe.int/research-influence-of-martial-law-on-the-civil-participation-inukrain/1680a79d85>.

37. Гавкалова Н.Л., Єрьомка Д.В. Електронне урядування в системі взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства. The XXII International Scientific and Practical Conference «Multidisciplinary academic research, innovation and results», (Prague, Czech Republic June 07-10, 2022). Prague, Czech Republic. 2022. P. 163-166.

38. Гавкалова Н.Л., Єрьомка Д.В. Роль інститутів громадянського суспільства у процесах демократизації публічно-управлінської сфери. Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Державне управління». 2023. № 1(7). С. 134-146. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-134-146](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-134-146)

39. Гаєва Н. П. Загальні засади взаємодії органів державної влади і об'єднань громадян. *Органи державної влади України : монографія* / за ред. В. Ф. Погорілка. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. С. 471-483.

40. Газізов М. М. Концептуальні підходи до дослідження феномену лобізму. *Державне будівництво*. 2015. № 1. URL : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2015-1/doc/4/05.pdf>.

41. Галай А. Умови взаємодії органів місцевої влади та недержавних організацій у контексті децентралізації влади в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 7. С. 30-33.

42. Головатий М. Суспільство і держава: концептуальні засади взаємодії: (аспект суспільно-політичних трансформацій та модернізації політичної системи України). *Персонал*. 2011. № 4. С. 4-11.

43. Гонюкова Л. Політичні партії як інститут державної політики та управління: теоретико-методологічний аналіз : *монографія*. Київ : НАДУ, 2009. 392 с.

44. Горбань О. В. Громадянське суспільство: ідея та механізм її здійснення (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. ... д-ра філософ. наук : 09.00.03 / Тавр. нац. ун-т ім. В.І. Вернадського. Сімферополь, 2011. 36 с.

45. Горова С. Інформаційні комунікації постіндустріального суспільства: характерні особливості розвитку. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2019. Вип. 52. С. 11-23.

46. Грицай І. О. Неурядові правозахисні організації як інститут громадянського суспільства. *Право і суспільство*. 2011. № 5. С. 31-35.

47. Гришкін, В. О., Сімахова А. О., Перекопська Ю. С. Аналіз впливу глобалізації на зайнятість населення в Україні. *Проблеми економіки*. 2016. № 3. С. 40–45. URL: http://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2016-3_0-pages-40_45.pdf

48. Громадянське суспільство України в умовах війни. Грудень-січень 2022. Київ.
<https://ednannia.ua/attachments/article/12447/Громадянське%20суспільство%20в%20умовах%20війни%202022....pdf>

49. Громадянське суспільство України: сучасні практики та виклики розвитку : аналіт. доповідь / за заг. ред. О. А. Корнієвського, Ю. А. Тищенко, В. М. Яблонського. Київ : НІСД, 2018. 128 с.

50. Д.В. Єрьомка, М. Г. Табацький. Проблемні аспекти налагодження взаємодії органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування, 2023. № 1 (79). С. 85-92. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2023.1.13>

51. Данило Єрьомка. Аспекти взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства. Соціально-відповідальне суспільство: український та європейський контекст розвитку, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Мелітополь, 10 грудня 2021 р.). Мелітополь. 2021. С. 178-181

52. Дворнік Ярослава Ігорівна, Єрьомка Данило Вікторович. Шляхи підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів України. Публічне

управління: проблеми та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, (м. Харків, 26 листопада 2021 р.). Харків : ТОВ «Константа», 2021. С. 451-455.

53. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – Київ ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2013. Т. 2. 324 с.

54. Державне управління: у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях : навчальний посібник / В. М. Ємельянов, О. Н. Євтушенко, В. І. Андріяш. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 336 с.

55. Державні соціальні стандарти та гарантії у 2014, 2019, 2020 рр. URL : <https://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html?PrintVersion>.

56. Діяльність громадських об'єднань в Україні. Дані Державної статистичної служби України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

57. Дніпров О. С. Механізм адміністративно-правового регулювання процедури розгляду звернень громадян. Наукові записки. Серія: Право. 2020. Вип. 9. С. 69–73.

58. Довгошей А. Мораторій на продаж землі: лихо чи благо. URL : <http://www.poltava.pl.ua/news/9480/>.

59. Докаленко В.В. Механізми взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в умовах децентралізації влади в Україні. Публічне управління та митне адміністрування. 2021. № 1 (28). С. 27-34 DOI <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2021-1.4>.

60. Дорожня карта реформування молодіжної сфери / Міністерство молоді та спорту України. URL: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/21390>.

61. Драгомирецька Н. М. Методи реалізації проектів громадськими організаціями в аспекті впливу на суспільно-економічний розвиток держави. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2013. № 1. Режим доступу: http://el-zbirn-du.at.ua/Drag_s.pdf.

62. Дрешпак В., Липовська Н. Забезпечення діалогу органів публічної влади з територіальною громадою: теоретичні та прикладні аспекти. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 5-6(19-20). С. 57-65.

63. Дротянко Л. Г. Комунікації в соціальних мережах і феномен мультикультуралізму. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. 2019. № 1. С. 16-21.

64. Дьомін Є.О. Інструменти взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю. Матеріали II міжнародної науковопрактичної Інтернет-конференції «Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі» (м. Дніпро, 05-06 жовтня 2023 р). Дніпро, ДДАЕУ, 2023. С. 307-309.

65. Енциклопедія державного управління [Текст] : у 8 т. / наук.ред.кол. : Ю. В. Ковбасюк) [та ін.] ; Національна академія державного управління при Президентові України. Київ : НАДУ, 2011. Т. 8 : Публічне врядування / наук.ред.кол. : В. С. Загорський (голова), С. О. Телешун (співголова) [та ін.] ; Львівський регіональний інститут державного управління Національна академія державного управління при Президентові України. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 630 с.

66. Енциклопедія державного управління: у 8 томах/ Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. 2011. Том 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю.П. Сурмін (співголова), П.І. Надолішній (співголова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. 692 с.

67. Європейська соціальна хартія (Переглянута): Хартія, Міжнародний документ від 03.05.1996 р. № ETS N 163. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 51. URL http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062/page2.

68. Євтушенко О. Н. Андріяш В. І. Державне управління (Основи теорії державного управління) : навчальний посібник у трьох частинах. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. Ч. 1. Основи теорії державного управління. 268 с.

69. Єрьомка Д. В., Кожуріна А. Д. Основні форми та напрями взаємодії органів державної влади з організаціями громадянського суспільства. Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2024. № 1. С. 132–134. <https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/07/MV-1-2024.pdf>

70. Єрьомка Д. В., Табацький М. Г. Реалізація соціального механізму взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства в умовах децентралізації. Економіка відновлення міст: Зб. матеріалів Міжнародного урбаністичного форуму, Київський національний економічний університеті імені Вадима Гетьмана, м. Київ, 22– 23 березня 2023 року. К.: КНЕУ, 2023. С. 67-70

71. Єрьомка Д.В. Напрямки удосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства публічної влади в умовах війни в Україні. Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. 2023. № 5-6. С. 58-64 DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2023-5-10>

72. Єрьомка, Д., & Табацький, М. (2024). Роль інформаційних-комунікаційних технологій та громадянського суспільства у розвитку місцевого самоврядування. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*, 2024. Том 332. № 4. С. 352-357. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-54>

73. Журавський В. С. Становлення політичних партій в українському суспільстві та їх роль у структуруванні парламенту. Київ : Парламентське вид-во, 2002. 107 с.

74. Івашова Л.М., Івашов М.Ф., Усаченко О.О. Особливості державного регулювання будівництва нового та реконструкції застарілого житлового фонду за участі громадянського суспільства. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2019. № 6. С. 824-855.

75. Канавець М. В. Взаємодія держави та молодіжних громадських організацій щодо підтримки соціальних ініціатив молоді. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління»*. Київ : Вид.-поліграф.

центр Акад. муніцип. упр., 2009. Вип. 3 (9) : Державне управління та місцеве самоврядування. С. 181-188.

76. Канавець М. В. Вплив молодіжного руху на формування та реалізацію державної політики України : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Канавець Марина Володимирівна ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2009. 20 с.

77. Коваль Г. В. Розвиток державної молодіжної політики: теорія, методологія, механізми реалізації : монографія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 432 с. URL : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/monograf/72/1.pdf>.

78. Ковальчук С.В. Правові засади взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави. дис. на здоб. д-ра філос. Національний у-т «Львівська політехніка», Львів, 2019. 216 с.

79. Козирева А. Поняття та ознаки громадських об'єднань як суб'єктів публічного управління в Україні. *Форум права*. 2013. № 1. С. 459–465.

80. Козлов К. І. Соціальна взаємодія акторів політики як фактор публічного урядування. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 3. С. 59-65.

81. Комарова К., Ковальчук Н. Ключові принципи забезпечення транспарентності в діяльності органів місцевого самоврядування Аспекти публічного управління, 2021. Том 9 № 2. С. 28-34.

82. Коник Д. Л. Формування зв'язків із громадськістю в неурядових організаціях України: соціологічний аналіз: автореф. дис. канд. соціол. наук:

83. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. : із змінами. URL : www.rada.gov.ua.

84. Контролювати чиновників, а не задовольняти власні амбіції. *Урядовий кур'єр*. 2012. 15 червня (№ 106). С. 2.

85. Концепція взаємодії держави з громадянським суспільством. Проект. URL : http://www.kmu.gov.ua/document/44502581/Proekt_Conc.doc..03.2021).

86. Концепція національної молодіжної політики України. URL : http://www.experts.in.ua/fabrika/m_politika/materiali_f/detail.php?ID=20528.

87. Корнієнко В.О., Годний С.П. Лобіювання як засіб реалізації політичних інтересів. *Innovative solutions in modern science*. 2017. № 1(10).

88. Коршунова Н.В. Міжнародні та європейські стандарти державної політики. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 360-370.

89. Костенко А.М. Нормативно-правові засади впливу громадянського суспільства на євроінтеграційні процеси в Україні. Політичні інститути та процеси. 2019. Вип. 5. С.15-19. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2019-5-15-19>.

90. Кравцова З.С. Окремі аспекти взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства. *Юридичний електронний журнал*. 2021. № 2. С. 47-49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/9>

91. Кравчук В. М. Взаємовідносини профспілкових організацій з державою в умовах розвитку громадянського суспільства. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 11. С. 10-13.

92. Кравчук В. М. Сутність громадської організації та її місце в політичній системі суспільства. *Держава і право*. 2010. № 48. С. 151-155.

93. Крутій О. М. Комплексний механізм діалогової взаємодії органів влади і громадськості. URL: www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2010-1/doc/4/01.pdf.

94. Крутій О.М. Сучасний стан діалогової комунікації між органами державної влади та громадськістю в українському суспільстві. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 2. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=386>.(дата звернення : 24.04.2020).

95. Купрій В. О. Організації громадянського суспільства як суб'єкти вироблення державної політики : автореф. дис... канд.. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Купрій Володимир Олександрович ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2007. 20 с.

96. Лебідь А. Є, Назаров М. С. Інструменти громадської участі в Україні: навчально-методичний посібник. Суми: Вид-во СумДУ, 2020. 73 с.

97. Левченко Д.С. Взаємодія громадськості та держави у сфері публічного адміністрування в Україні. Правове забезпечення адміністративної реформи. Південноукраїнський правничий часопис. 2019. №4. С.177-180
URL:http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/4/part_2/41.pdf

98. Лізаковська С. В. Взаємодія органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства в країнах центрально-східної Європи. *Державне управління : удосконалення та розвиток*. 2019. №9. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1662>.

99. Лізаковська С. В. Зворотній зв'язок між органами публічної влади та громадянським суспільством: до аналізу питання. *Державне управління : удосконалення та розвиток*. 2020. №8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1736>

100. Лізаковська С.В. Розвиток механізмів взаємодії органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства. Дис. д-ра наук з держ. упр. Миколаїв, 2021. С. 383.

101. Локк Дж. Два трактати про правління /Пер. з англ. П. Содомора. Київ : Наш формат, 2020. 312 с.

102. Лопушинський І. П. Вступ на публічну службу: європейський досвід для України. *Публічне управління: теорія та практика: Збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління*. 2012. № 3 (11). С. 82-90.

103. Лукашев С.В., Зілінська А.С., Єрьомка Д.В. Взаємодія громадянського суспільства й держави: теоретичний аспект. Наукові перспективи. Серія «Державне управління», 2022. № 1(9). С. 174–186. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)-174-186](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19)-174-186)

104. Лукашев Сергій Валерійович, Єрьомка Данило Вікторович. Визначення ефективної моделі партнерства інститутів публічної влади та громадянського суспільства. Розвиток партнерства ЄС – Україна в публічному

управлінні (в рамках реалізації Модулю «Демократична децентралізація влади як європейський досвід державного управління» програми Erasmus+: Жан Моне) (онлайн): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 25 листопада 2022 року. – Харків : ТОВ «Константа», 2022. С. 168-174

105. Матяж С. Особливості взаємодії держави і бізнесу у сфері вирішення соціально-економічних проблем в Україні. *Наукові праці: Соціально-економічні проблеми сучасної України*. Львів. 2014. С. 104-111.

106. Матяж С., Гуріна А. Роль недержавних організацій у вирішенні проблем у соціальній сфері в Україні. *Молодий науковець*. 2014. № 7. С. 169-172.

107. Медведська В.Ю. Деліберативні механізми взаємодії влади та громадянського суспільства. *Молодий вчений*. 2019. № 9(1). С. 18–23.

108. Мельник Л.А. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства: основні поняття, проблеми та стратегічні напрями. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 2. С. 1–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2019_2_18

109. Мельник Я. Г. Феномен громадянина у контексті еволюції соціально-політичних систем. *Гілея*. 2011. № 47 (5). С. 481-492.

110. Мельничук О. Ф. Роль громадських організацій у здійсненні захисту права людини на освіту. *Адвокат*. 2011. № 9. С. 13-16.

111. Місюра В. Я. Особливості взаємодії політичних партій та органів місцевого самоврядування в розбудові громадянського суспільства в Україні (державно-управлінський аспект) : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Місюра Вадим Ярославович ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2006. 20 с.

112. Мішина Н. В. Громадські організації і неурядові організації: термінологічне порівняння. *Юридический вестник*. 2010. № 4. С. 32-36.

113. Мошинський Р. Інститути громадянського суспільства в Україні: соціально-правова спрямованість політичних процесів та їх вплив на національну безпеку. *Вісник Національної академії державного управління*. 2014. №11. С. 184-192 с.

114. Н.Л. Гавкалова, Д.В. Єрьомка. Переваги використання цифровізації місцевого самоврядування. Тези доповідей IV міжнародної науково-практичної конференції учених та студентів «Цифрова економіка як фактор інновацій та сталого розвитку суспільства» / Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя (м. Тернопіль, 7-8 грудня 2023 р.), 2023. С. 34-35.

115. Налагодження механізмів взаємодії уряду з неурядовими громадськими організаціями: наук.-метод. розробка / авт. кол.: С. А. Чукут (наук. кер.), Н. М. Драгомирецька, О. В. Загвойська та ін. – Київ : НАДУ, 2011. 80 с.

116. Наливайко І. О. Теоретико-правові проблеми імплементації в Україні ст. 37 Стамбульської конвенції. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 3. С. 25–29. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.4>

117. Наливайко Л.Р., Бочковий О.В., Мінакова Є.В. Проблеми реалізації повноважень органів місцевого самоврядування з питань, пов'язаних з внутрішньо переміщеними особами в умовах децентралізації влади (за результатами опитування пілотних громад). Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 1. С. 129–136.

118. Наумкіна С. М., Нерубашенко І. А. Краудсорсинг як сучасна модель діалогової взаємодії в суспільстві. Політикус: наук. журнал. 2020. № 2. С. 70–75. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616- 2020-2-70-74>.

119. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки : затверджена указом Президента України від 26 лют. 2016 р. № 68/2016. URL : <http://www.president.gov.ua/documents/682016-19805>.

120. Онищенко О.В. Діяльність органів самоорганізації населення як інструмент соціально-економічного розвитку територій. Київ : НАДУ, 2015. 116 с.

121. Оніщенко М., Левченко Д. Легітимація влади як ключовий елемент деліберативної бюрократії ГРАНІ, 2021. Том 24 № 5. С. 87-91.

122. Полатай В.Ю., Єрьомка Д.В. Деякі аспекти взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства. *Наукові перспективи. Серія «Механізми державного управління»*, 2021. № 10(16). С. 447-457 DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10\(16\)-447-457](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10(16)-447-457)

123. ПолішкарOVA О. О. Політична структуризація в умовах становлення громадянського суспільства в Україні: автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.02 / Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. Чернівці, 2002. 18 с.

124. Полішкевич Л. Теоретичні засади взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 4 (49). Ч. 1. С. 282-289.

125. Положення про громадську раду при Міністерстві соціальної політики України: Наказ від 16 жовтня 2019 р. No 1484 / Міністерство соціальної політики України. URL: https://www.msp.gov.ua/files/gumanitarka/2019/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%93%D0%A0_16.10.2019.pdf

126. Положення про Раду голів громадських рад при органах виконавчої влади : затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20 черв. 2012 р. № 658 // Офіційний вісник України. 2012. № 56. Ст. 2237. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/658-2012-п>.

127. Посібник з моніторингу та оцінювання надання соціальних послуг в Україні / С. Щербань, Р. Шейко, Г. Левкіна. Харків : ХІСД, 2017. 112 с.

128. Приліпко С., Васильєва Н. Інноваційний механізм взаємодії органів публічної влади України з іншими суб'єктами публічного управління/*Механізми нової регіональної політики: досвід ЄС та уроки для України* : монографія / за ред. В. С. Куйбіди, Л. І. Федулової, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2021. С. 316-332.

129. Приліпко С.М. Розвиток обслуговуючої кооперації сільських територій: теорія та практика. Київ : Август Трейд, 2019. 371 с.

130. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. №

4572-VI. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.

131. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32.

132. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI : станом на 8 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

133. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>.

134. Про затвердження Порядку ведення Реєстру громадських об'єднань : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 грудня 2012 р. № 1212. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1212-2012-%D0%BF#Text>.

135. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>

136. Про міжнародне територіальне співробітництво: Закон України від 24 квітня 2024 р. № 3668-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-20#Text>

137. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Указ Президента України від 27 61 вересня 2021 р. No 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

138. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні: аналіт. доп. / А. В. Єрмолаєв, Д. М. Горелов, О. А. Корнієвський. Київ : НІСД, 2012. 48 с.

139. Про стан розвитку громадянського суспільства України в 2021 році та його зміни на початку 2022 року: матер. щоріч. доп. / В. Потапенко, Ю. Тищенко, Ю. Каплан та ін.; заг. ред. Ю. Каплан. Київ: НІСД, 2022. 56 с. (Серія «Гуманітарний розвиток»)

140. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку

громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації: Указ Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/212/2012>.

141. Пушкіна О. Інститут громадянського суспільства в системі захисту прав і свобод людини. *Юридична Україна*. 2012. №1. С. 4-11.

142. Радченко О. В., Топалова С. О., Лещенко В. М. Методологічні засади дослідження політичних партій і партійних систем. Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації : навч. посіб. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; Укр. т-во сприяння соц. інноваціям ; ред. кол. : Е. А. Афонін (голова), Ю. С. Ганжуров, В. В. Лісничий, О. В. Радченко. – Київ : Парламентське вид-во, 2008. С. 19-20.

143. Розвиток громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи : колективна монографія / за заг. ред. О. М. Руденко, С. В. Штурхецького. Острог : Нац. ун-т «Остроз. акад.», 2014. 328 с.

144. Романюк А., Шведа Ю. Партії та електоральна політика. Львів : ЦПД : «Астролябія», 2005. 348 с.

145. Ротар Н. Діджиталізація політичної участі громадян Європейського Союзу як інструмент подолання дефіциту демократії. Історико-політичні проблеми сучасного світу. 2022. Т. 45. С. 163–175. DOI: 10.31861/mhpi2022.45.163-175.

146. Руденко О. М. Суспільний розвиток та соціально-гуманітарна політика держави : навч. посіб. / О. М. Руденко, Л. М. Усаченко, Д. В. Вітер [та ін.]. Київ : Інтерсервіс, 2013. 167 с.

147. Руденко О., Туча В. Наукові підходи до вироблення та реалізації механізмів імплементації політичних рішень у державному управлінні. *Глобальне управління та економіка*. 2015. № 1. С. 156-161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gme_2015_1_31.

148. Руденко О., Кожушко Н. Програмно-цільовий механізм реалізації державної молодіжної політики в контексті інноваційних перспектив

трансграничного співробітництва. *Глобальне управління та економіка*. 2015. № 1. С. 169-176.

149. Рудік О. М. Вироблення політики та ухвалення рішень в ЄС : навч. посіб. / О. М. Рудік ; за заг. ред. М. Бойцуна, Я. Мудрого. Київ : Вид-во «Міленіум», 2009. 278 с.

150. Рябека О. Г. Організації громадянсько-госуспільства та їх роль у функціонуванні державного управління: політологічний аналіз: автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.02 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2011. 19 с.

151. Рябов С. Г. Політологічна теорія держави / С. Г. Рябов. Київ : ТанDEM, 1996.

152. Сайчук І. І. Громадські професійні об'єднання: професіоналізація, презентація та соціальна відповідальність. *Маркетинг в Україні*. 2007. № 1. С. 6-7.

153. Семьоркіна О.М. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства. Міністерство юстиції України, 2023. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_33679

154. Сорока С. В. Механізми взаємодії уряду і парламенту в процесі державного управління: досвід країн Європейського Союзу та українська практика : монографія. Миколаїв: Видавництво ЧДУ імені Петра Могили, 2012. 421 с.

155. Співпраця органів влади та інститутів громадянського суспільства у сфері державної молодіжної політики в Україні : наук. розробка / авт. кол. : Є. І. Бородин, І. В. Хохрякова, Т. М. Тарасенко та ін. Київ : НАДУ, 2012. 56 с.

156. Стратегія державної молодіжної політики до 2020 року : затверджена указом Президента України від 27 верес. 2013 р. № 532. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/532/2013>.

157. Стратегія державної політики розвитку громадянського суспільства в Україні : затверджена указом Президента України від 24 берез. 2012 р. № 212 // Урядовий кур'єр. 2012. 10 квіт. С. 9-10.

158. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки : затверджена указом Президента України від 13 жовт. 2015 р. № 580. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>.

159. Стрижак О.О. Поняття інституту: основні підходи до визначення суті та змісту. *Економіка та держава*. 2016. №8. С. 38-43.

160. Сунгуров А. Ю. Модели взаимодействия органов государственной власти и структур гражданского общества: российский опыт. *RELGA*. 2008. № 9 (172). Режим доступа : www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=2204&level1=main&level2=articles.

161. Сурмін Ю. П. Концептуально-методологічні підходи осмислення сутності й тенденцій розвитку державної служби. *Теорія та практика державного управління*. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2007. Вип. 1 (16). С. 354–363.

162. Табацький М. Г., Єрьомка Д. В. Сучасний рівень взаємодії органів публічної влади із засобами масової комунікації. Публічне управління: проблеми та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Харків, 23 листопада 2023 року. – Харків : ТОВ «Константа», 2023, С.278-282

163. Тарабукін Ю. О. Соціологія молоді : курс лекцій. Київ : Фітосоціоцентр, 2001. 376 с.

164. Таран В., Кульчицький О., Бабакішієва Г., Слизьконіс Д. Як підвищити спроможності громадських рад на здійснення громадського контролю. Київ : Центр політичних студій та аналітики «Ейдос», 2018.

165. Тарасенко Т. Волонтерська діяльність як пріоритет державної молодіжної політики в Україні. Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. № 2 (29). С. 121-129. URL : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2016/2016_02\(29\)/17.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2016/2016_02(29)/17.pdf).

166. Твердохліб В. Ю. Офіційне визнання громадських організацій в Україні / В. Ю. Твердохліб, Н. С. Димовська. *Бюлетень Міністерства Юстиції України*. 2010. № 6. С. 109-120.

167. Твердохліб О. С. Інституційне середовище формування та реалізації інформаційної політики в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. зб. наук. праць*. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2016. Вип. (5). С. 165-171.

168. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 750 с.

169. Турій О. В. Окремі аспекти взаємодії організацій громадянського суспільства з органами державної влади як фактор розвитку громадянського суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 8.

170. Федорова А.М Концепція взаємодії органів публічної влади з громадськістю. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Том 30 (69), № 3. 2019. С. 151–155.

171. Формування та становлення громадянського суспільства в Україні : монографія / [авт.кол.: В.І. Цимбалюк, В.І. Гришко, І.В. Міщук та ін.]. Одеса: КУПРІЄНКО СВ, 2019. 158 с.

172. Халецька А., Д. Березовський. Громадський моніторинг органів державного управління та державної влади як одна з форм реалізації громадянської соціальної відповідальності населення. *Вісник Академії митної служби України*. 2016. №3/25.

173. Цимбалюк В.І. Взаємодія органів влади з інститутами громадянського суспільства: специфіка в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник*. 2023. № 1(66). С. 46-54.

174. Чальцева О.М., Швець К.А. Досвід застосування сучасних концепцій та моделей публічного управління у перехідних системах. *Політичне життя*. 2021. № 1. С. 58-65. DOI 10.31558/2519-2949.2021.1.8.

175. Чапала Г. Місцеве самоврядування і громадянське суспільство: проблема співвідношення. *Право України*. 2004. № 2. С. 127-132.

176. Шаульська Г.М. Деякі сучасні механізми взаємодії влади і громадянського суспільства в Україні: аналіз ефективності. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 2. С. 180–189.

177. Штиршов, О., & Вербa С. (2020). Державне управління процесами міжнародного співробітництва України в сфері інформаційних відносин. Публічне управління та регіональний розвиток, (9), 889-914.

178. Штиршов, О., & Ємельянов, В. (2020). Європейський досвід у сфері взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства. Публічне управління та регіональний розвиток, (9), 940-965.

179. Яблонський В., Балакірева О., Бельська Т. та ін., Розвиток громадянського суспільства України в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів / ред. О. Корнієвський. Київ, 2016.

180. Charter for interaction between the volunteer world and the public sector. – Access mode : http://www.frivilligcharter.dk/sites/default/files/attachments/Charter_Engelsk%2012-02-2014%20FINAL.pdf.

181. Berkley George. The Craft of Public Administration. / George Berkley, John Rouse // 10th ed. – New York : McGraw Hill, 2009. – 384 p.

182. Cooper R. What is Civil Society? How is the term used and what is seen to be its role and value (internationally) in 2018? *K4D Helpdesk Report*. Brighton : Institute of Development Studies, 2018.

183. Dean M., Villadsen K. State phobia and civil society. STANFORD : STANFORD UNIVERSITY PRESS, 2016. 208 с.

184. Existing models of corporate – voluntary organization partnership in social sector. – New Delhi, 2000; Dickson M. Portrait of a partnership. NY: International Partnership for Service-Learning and Leadership, 2004.

185. Hughes O. E. Public management and administration : an introduction / O. E. Hughes. – 4th ed. – Basingstoke : England Palgrave Macmillan, 2012. 373 p.

186. Institutionalizing civil dialogue – overview of existing policy measures. – Access mode : <http://www.cnvos.si/UserFiles/File/Zagovornistvo/Analize/institucionalizacija%20civilnega%20dialoga.pdf>.

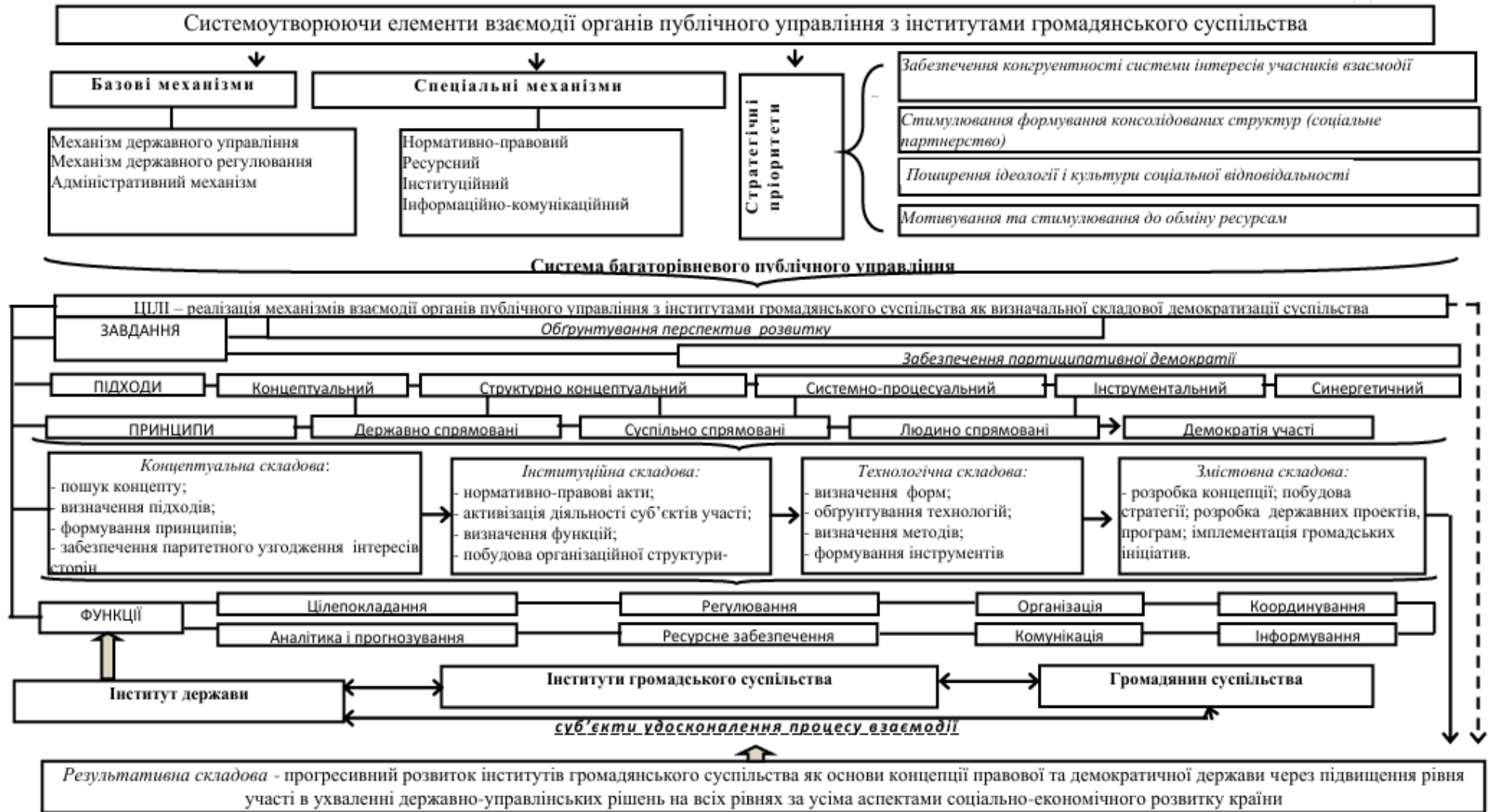
187. Irish L. E. The Role of a Good Legal Framework: Capacity Building and Sustainability. / L. E. Irish, K. W. Simon; A Survey of Best Practices from Around the World. – Access mode : <http://www.icnl.org/gendocs/Birmingham.htm>.

188. Leheza Y., Nalyvaiko L., Sachko O., Shcherbyna V., Chepik-Trehubenko O. Principles of law: Methodological approaches to understanding in the context of modern globalization transformations. *Ius Humani. Law Journal*. 2022. 11(2). P. 55–79. <https://doi.org/https://doi.org/10.31207/ih.v11i2.312>
189. Nataliia Gavkalova, Danylo Yaremko. Improving the efficiency of expenditure of local budgets of Ukraine. 2nd International conference on economics, accounting and finance (ICEAF) November 05, 2021, Tallinn, Estonia, pp. 147-149
190. Nataliia Gavkalova, Danylo Yeromka, Maksym Tabatskyi. Analysis of mechanisms of interaction between public authorities and public organizations at the local level. *Public Administration and Law Review*. 2023. Issue 1 (13). Pp. 21–29 (збірник іншого видання, Estonia) <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2023-1-21>
191. P. Lizakowski, D. Skalski. Skarszewy : Kociewskie Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, 2016. S. 100-115
192. Rosenbloom D. H. *Public Administration. Understanding Management, Politics, and Law in the Public Sector* / D. H. Rosenbloom, R. S. Kravchuk, R. M. Clerkin. – 7th ed. Boston Burr Pidge, IL [etc.] : McGraw-Hill Co, Inc., 2009. 580 p.
193. Salamon L. M. *Global Civil Society: An Overview* / L. M. Salamon, S. W. Sokolowski, R. List ; The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project. Baltimore : Center for Civil Society Studies : Institute for Policy Studies, 2003. 70 p. Access mode : <http://www.un.mr/vnu07/docs/SC/globalciv.pdf>.
194. Study on the State of Young People and Youth Policy in Europe : (Final report). UN., 2001. 147 p.
195. Turner J. *Struktura teorii socjologicznej*. Warszawa: PWN, 1985.
196. *Youth in Society: Contemporary Theory, Policy and Practice*. L. : Open University, 2001. 260 p.

ДОДАТКИ

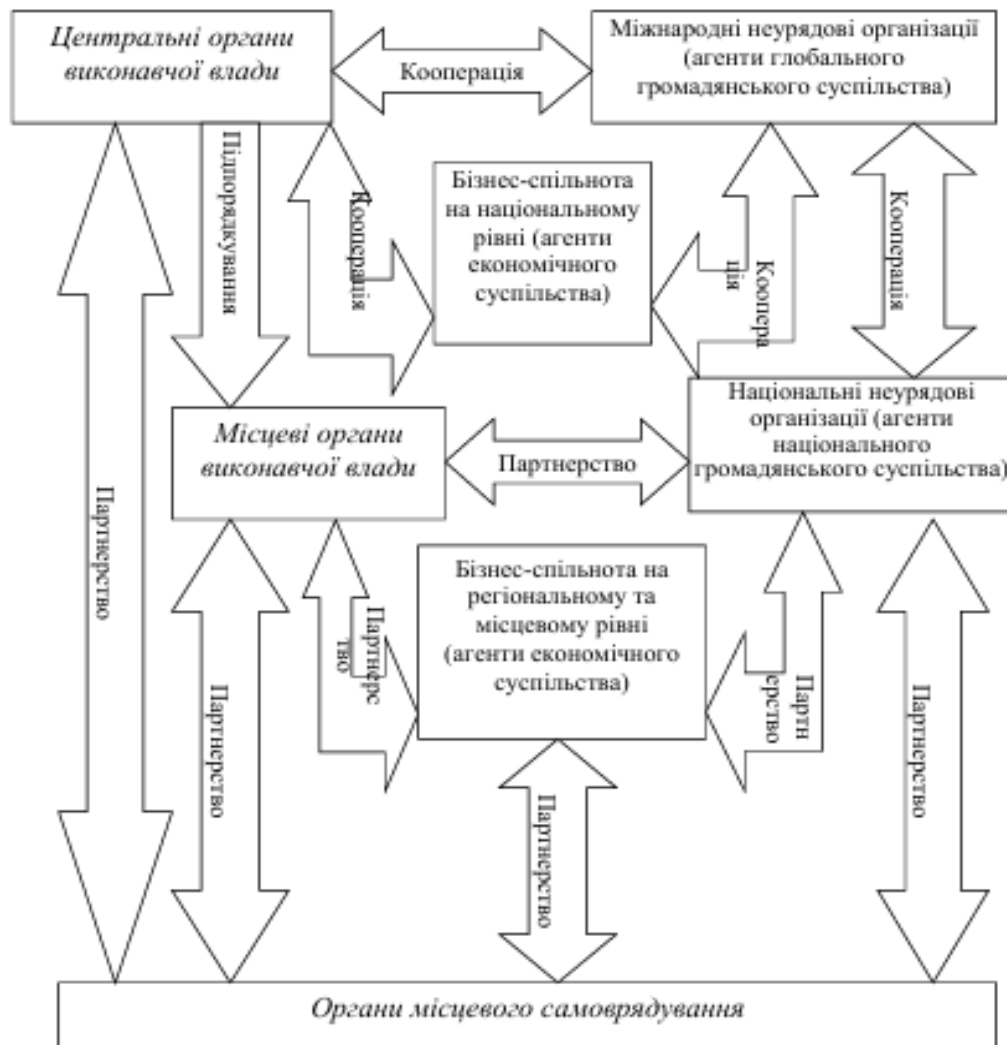
Додаток А

Структурно-функціональна модель розвитку взаємодії органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства

Додаток Б

Способи взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства в умовах глобалізації

Додаток В

Публікації здобувача за темою дисертації

Статті у фахових виданнях України:

1. Полатай В.Ю., Єрьомка Д.В. Деякі аспекти взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства. *Наукові перспективи. Серія «Механізми державного управління*, 2021. № 10(16). С. 447–457. (фахове видання, категорія Б)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10\(16\)-447-457](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10(16)-447-457)

Посилання: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/725/727>

2. Лукашев С.В., Зілінська А.С., Єрьомка Д.В. Взаємодія громадянського суспільства й держави: теоретичний аспект. *Наукові перспективи. Серія «Державне управління»*, 2022. № 1(9). С. 174–186. (фахове видання, категорія Б)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(9\)-174-186](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(9)-174-186)

Посилання: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1004/1003>

3. Гавкалова Н.Л., Єрьомка Д.В. Роль інститутів громадянського суспільства у процесах демократизації публічно-управлінської сфери. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Державне управління»*, 2023. № 1(7). С. 134–146. (фахове видання, категорія Б).

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-134-146](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-134-146)

Посилання: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/3386/3401>

4. Єрьомка Д.В., Табацький М. Г. Проблемні аспекти налагодження взаємодії органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*, 2023. № 1 (79). С. 85–92. (фахове видання, категорія Б)

DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2023.1.13>

Посилання: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2023/13.pdf

5. Єрьомка Д.В. Напрямки удосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства публічної влади в умовах війни в Україні. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*, 2023. № 5-6. С. 58–64. (фахове видання, категорія Б)

DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2023-5-10>

Посилання: <http://apie.org.ua/en/directions-for-improving-the-interaction-of-local-government-bodies-with-civil-society-institutions-of-the-public-authority-in-the-conditions-of-war-in-ukraine/>

6. Белікова Надія, Єрьомка Данило. Проектна діяльність як інструмент розвитку об'єднаної територіальної громади. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*, 2024, № 1. С. 32–36. (фахове видання, категорія Б)

<http://apie.org.ua/en/project-activity-as-a-development-tool-of-the-united-territorial-community/>

DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-1-7>

7. Єрьомка, Д., & Табацький, М. (2024). Роль інформаційних-комунікаційних технологій та громадянського суспільства у розвитку місцевого самоврядування. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*, 2024. Том 332. № 4. С. 352-357. (фахове видання (спец. 281), категорія Б)

<https://heraldes.khmnpu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/505/511>

DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-54>

Статті в інших виданнях:

8. Єрьомка Д. В., Кожуріна А. Д. Основні форми та напрями взаємодії органів державної влади з організаціями громадянського суспільства. *Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця*, 2024. № 1. С. 132–134.

<https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/07/MV-1-2024.pdf>

9. Nataliia Gavkalova, Danylo Yeromka, Maksym Tabatskyi. Analysis of mechanisms of interaction between public authorities and public organizations at the local level. *Public Administration and Law Review*, 2023. Issue 1 (13). Pp. 21–29. (Estonia)

<https://public.scnchub.com/palr/index.php/palr/article/view/171>

<https://doi.org/10.36690/2674-5216-2023-1-21>

Матеріали і тези наукових конференцій

10. Єрьомка Д. В., Табацький М. Г. Реалізація соціального механізму взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства в умовах децентралізації. *Економіка відновлення міст: Зб. матеріалів Міжнародного урбаністичного форуму* (Київ, 22– 23 березня 2023 р.). Київський національний економічний університеті імені Вадима Гетьмана. К.: КНЕУ, 2023. С. 67–70.

11. Лукашев С. В., Єрьомка Д. В. Визначення ефективної моделі партнерства інститутів публічної влади та громадянського суспільства. *Розвиток партнерства ЄС – Україна в публічному управлінні (в рамках реалізації Модулю «Демократична децентралізація влади як європейський досвід державного управління» програми Erasmus+: Жан Моне) (онлайн): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (Харків, 25 листопада 2022 р.). Харків : ТОВ «Константа», 2022. С. 168–174.

12. Гавкалова Н.Л., Єрьомка Д.В. Електронне урядування в системі взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства. *The XXII International Scientific and Practical Conference «Multidisciplinary academic research, innovation and results»* (Prague, June 07 – 10, 2022). Prague, Czech Republic. 2022. P. 163–166.

13. Nataliia Gavkalova, Danylo Yaremko. Improving the efficiency of expenditure of local budgets of Ukraine. *2nd International conference on economics, accounting and finance (ICEAF)* (Tallinn, Estonia, November 05, 2021). Tallinn, Estonia, 2021. Pp. 147-149.

14. Єрьомка Д. Аспекти взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства. *Соціально-відповідальне суспільство: український та європейський контекст розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Мелітополь, 10 грудня 2021 р.). Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Матаргана. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2021. С. 178–181.

15. Дворнік Я. І., Єрьомка Д. В. Шляхи підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів України. *Публічне управління: проблеми та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (Харків, 26 листопада 2021 р.). Харків : ТОВ «Константа», 2021. С. 451–455.

16. Гавкалова Н.Л., Єрьомка Д.В. Переваги використання цифровізації місцевого самоврядування. *Цифрова економіка як фактор інновацій та сталого розвитку суспільства: Тези доповідей IV міжнародної науково-практичної конференції учених та студентів* (Тернопіль, 7-8 грудня 2023 р.). Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя, 2023. С. 34–35.

17. Табацький М. Г., Єрьомка Д. В. Сучасний рівень взаємодії органів публічної влади із засобами масової комунікації. *Публічне управління: проблеми та перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (Харків, 23 листопада 2023 р.). Харків : ТОВ «Константа», 2023. С. 278–282.

18. Васюк, Н., Єрьомка Д., Табацький, М. Удосконалення інформаційно-комунікаційного механізму взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства в умовах воєнного стану. *Складові національної безпеки в умовах воєнного стану: Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю*. (Київ, 09-11 серпня 2023 р.). Видавництво "Друкарня Рута". 2023. С. 145–151.

TOGETHER WE STAND

THE ELITE OF THE NATION

www.eliteofthenation.org

Non-governmental organization
«All-Ukrainian student fraternity «The Elite of the Nation»
61161, Ukraine, Kharkiv, 3 Shatska street, office 9

USREOU 38979440, JSC «PRIVATBANK»
IP 26000052326673, MFO (short code) 005209
+38 057 750 7720, +38 099 655 0557
eliteofthenation@gmail.com

№ 11 від 15.02.2024 р.

ДОВІДКА

*про використання результатів та окремих пропозицій
Єрьомки Данила Вікторовича,
поданих в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії
на тему: «Удосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування та
інститутів громадянського суспільства»*

Головною гіпотезою дослідження є припущення, що у сучасних ринкових умовах питання взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства набувають особливої актуальності.

Єрьомкою Д.В. запропоновано соціальний механізм у сфері взаємодії органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства як контролюючий важіль впливу складається з таких структурних елементів, як: архаїчний, що включає менталітет, традиції, звичаї; інституціональний, який охоплює зовнішні норми, правила, закони; світоглядний, що складається з цінностей, установок, моральних принципів і переконань. Цей механізм представляє більш комплексний і деталізований підхід до розуміння контролю у взаємодії органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства.

Дані пропозиції дадуть змогу покращити процедуру ефективної взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства.

Довідка видана без фінансових зобов'язань підприємства перед автором.

Президент ГО «ВСБ «Еліта Націй»

Олексій Курцев

МЕРЕФ'ЯНСЬКА МІСЬКА РАДА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул.Дніпровська, 213, м. Мерефа, Харківський район, Харківська область, 62472
тел. (057) 341 55 20, e-mail: merefa-gor@merefaotg.gov.ua, Web: <https://merefaotg.gov.ua>, код ЄДРПОУ 04058692

В. Мерефа № 6070

ДОВІДКА

*про використання результатів та окремих пропозицій
Єрьомки Данила Вікторовича,
поданих в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії
на тему: «Удосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування та
інститутів громадянського суспільства»*

Головною гіпотезою дослідження є припущення, що у сучасних ринкових умовах питання взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства набувають особливої актуальності.

Єрьомкою Д.В. розроблено структурно-функціональної моделі розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства, яка базується на основоположних принципах та передбачає активне впровадження інноваційних інструментів органів публічного самоврядування, спрямованих на максимальне задоволення потреб громадян. Дана модель представляє більш цілісний і практично орієнтований підхід до розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства. Вона акцентує увагу на важливості інновацій, задоволенні потреб громадян і збалансованому розвитку структурних елементів взаємодії. Замість абстрактного опису соціальних взаємодій, ця модель зосереджена саме на взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства. Це дозволяє більш точно ідентифікувати ключові елементи, що впливають на ефективність взаємодії, і розробити механізми їх удосконалення.

Дані пропозиції дадуть змогу покращити процедуру ефективної взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства.

Довідка видана без фінансових зобов'язань підприємства перед автором.

Секретар

Мереф'янської міської ради

Тетяна ДЯДЧЕНКО

ДОВІДКА
про використання результатів та окремих пропозицій
Єрьомки Данила Вікторовича,
поданих в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії
на тему: «Удосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування та
інститутів громадянського суспільства»

№ 17 /01 від 17.01.2024

Головною гіпотезою дослідження є припущення, що у сучасних ринкових умовах питання взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства набувають особливої актуальності. .

Єрьомкою Д.В. обґрунтовано необхідність впровадження субсидіарного підходу при налагодженні взаємодії органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства, що забезпечує усвідомлення взаємної відповідальності за виконання демократично прийнятих законів і стимулює активність та ініціативність сторін. Основою такої активності є соціальна відповідальність сторін, яка забезпечує ефективний, раціональний та орієнтований на людину сталий розвиток на основі духовно-моральних і соціокультурних цінностей.

Дані пропозиції дадуть змогу покращити процедуру ефективної взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства.

Довідка видана без фінансових зобов'язань підприємства перед автором.

Президент
 Харківської громадської організації
 "Єврорегіон "Слобожанщина"

Едуард СИРОМОЛОТ

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ
№02071211

№ _____

20 р.

61166, м.Харків, пр.Науки, 9-А
тел./факс: 70-20-717, 70-20-304

Д О В І Д К А № 87/2024
від 05.12.2024 р.

Дана **ЄРЬОМКА ДАНИЛУ ВІКТОРОВИЧУ,**

який був призначений, відповідно до наказу ректора від 13.09.2023 року № 71-НДС, відповідальним виконавцем та брав участь у госпдоговірній науково-дослідній роботі по темі № 218-46 (Замовник — ТОВ «ОУЛУКІТ») «Методичне забезпечення цифровізації публічного управління в сфері середньої освіти» у період з 13.09.2023 р. по 29.09.2023 р.

Підрозділ 2.3. Формування цифрової компетентності педагогів у процесі цифровізації сфери середньої освіти в Україні.

Державний реєстраційний номер **0123U103357**

Начальник НДС

Ірина ЛИТОВЧЕНКО